ISSN 2409-9805

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

№ 2
2016

Київ – 2016

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Science Index (РІНЦ); Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Головний редактор – Литвин С.Х.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Литвин С.Х. **–** доктор історичних наук, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), головний редактор
Петрова Л.Г. **–** доктор педагогічних наук, професор, НАКККіМ, заступник головного редактора
Добровольська В.В. **–** кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, НАКККіМ, відповідальний секретар
Бездрабко В.В. **–** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв
Боряк Т.Г. **–** кандидат історичних наук, НАКККіМ
Вєдєнєєв Д.В. **–** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ
Давидова І.О. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури
Дубровіна Л.А. **–** доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України
Кобєлєв О.М. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури
Кулешов С.Г. **–** доктор історичних наук, професор, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства
Кушнаренко Н.М. **–** доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури
Лобузіна К.В. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського
Ляхоцький В.П. **–** доктор історичних наук, професор, Державна архівна служба України
Маркова В.А. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, Харківська державна академія культури
Мотульський Р.С. **–** доктор педагогічних наук, професор (Білорусь, Мінськ)
Папакін Г.В. **–** доктор історичних наук, професор, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського
Столяров Ю.М. **–** доктор педагогічних наук, професор (Росія, Москва), Науковий центр досліджень книжкової культури РАН
Федотова О.О. **–** доктор історичних наук, НАКККіМ
Швецова-Водка Г.М. **–** доктор історичних наук, професор, Рівненський державний гуманітарний університет
Шемаєва Г.В. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури

Відповідальний секретар – Добровольська В.В.

Редактор – Будаш Л.П.

Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т.В.

Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Рева Т.С.

Дизайн обкладинки – Саприкін О.А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 10 від 31.05.2016 р.

Затверджено:
наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 р. №747
як фахове видання з соціальних комунікацій

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2015 р. №1151,
є фаховим виданням зі спеціальності інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп.15
E-mail: nauka@dakkkim.edu.ua

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2016

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 2 2016 р.

ЗМІСТ

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

Редколегія журналу. З 70-літнім ювілеєм, дорогий Ректоре! 4

Шевченко І.О «Бібліотекарі – люди унікальні! Їх потрібно підтримувати завжди і в усьому…» 6

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

Довгань О.В., Скабодіна А.В. Роль і місце спілкування в роботі вишівської бібліотеки освітнього закладу сфери культури: постановка проблеми 8

Шипота Г.Є. Деякі аспекти підготовки студентів до бібліографічної діяльності в умовах розвитку медіакультури 15

Соколов В.Ю. Бібліотеки та читальні комітетів піклування про народну тверезість в Україні наприкінці XIX – на початку XX століття 21

Веретеннікова Н.В. «Інформаційний асистент науковця» як сервісний інструмент інформаційно-бібліотечного супроводу науково-дослідної роботи віртуальних творчих колективів 38

Діденко І.М. Інформаційні потреби бібліотекарів як об'єкт вивчення 46

Кириленко О.Г. Наукові та прикладні завдання у діяльності з охорони інтелектуальної власності Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського 52

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

Лугова Т.А., Городніченко А.В. Особливості алгоритму присвоєння документам індексу УДК в умовах інформатизації 57

Петрова М.В. Процесний підхід до розробки концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки 65

Мудроха В.О. Атестація як визначальний чинник управління кадровим ресурсом 72

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМОЛОГІЯ

Карпов В.В. Видання «Знак» Українського геральдичного товариства в історіографії військової символіки України 79

Курбан О.В. Практика застосування маркетингових інструментів у сучасній мережевій інформаційній війні 88

Ржеуський А.В. Аналіз інформаційних послуг бібліотек з допомогою інструментарію бенчмаркінгу 97

Вінічук І.М. Трансформаційні процеси словниково-термінологічного забезпечення електронних ресурсів у сучасних інформаційних технологіях 105

РЕЦЕНЗІЇ

Швецова-Водка Г.М. Сучасні наукові підходи до висвітлення розвитку торговельної документації в Україні (рецензія на монографію «Розвиток торговельної документації в Україні: документознавчий аспект» Шевченко О.В.) 111

Відомості про авторів 114

Оголошення про набір студентів 115

Вимоги до публікацій 116

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

З 70-ЛІТНІМ ЮВІЛЕЄМ, ДОРОГИЙ РЕКТОРЕ!

27 червня виповнюється 70 років Чернецю Василю Гнатовичу, ректору Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктору філософії, професорові, заслуженому працівнику освіти України, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, почесному академіку Академії мистецтв України, академіку Академії наук вищої освіти України, члену Національної спілки журналістів України, кавалеру ордена України «За заслуги» ІІІ ступеня.

В.Г. Чернець усе життя присвятив українській культурі та розвитку культурно-мистецької освіти. Він керує Академією понад 30 років, перетворивши навчальний заклад із Інституту підвищення кваліфікації працівників культури в Державну академію, а згодом – і в Національну академію керівних кадрів культури і мистецтв, що підготувала і виховала тисячі працівників сфери культури та діячів культури і мистецтв. Нині Академія має високий авторитет в Україні, посідає чільне місце в міжнародних рейтингах серед культурно-мистецьких навчальних закладів.

Це стало можливим завдяки умінню ректора працювати з людьми, його лідерським якостям та блискучим організаторським здібностям, упевненості, енергійності, оптимізму, ентузіазму, рішучості та розважливості, переконаності в правильності своїх рішень і наполегливості в їхній реалізації.

Водночас він – Людина високого такту, має вроджену культуру, є інтелігентним, чуйним і доступним для кожного – від студента до професора.

Важливою рисою особистості В.Г. Чернеця є відповідальність за свої рішення і дії, відповідальність за Академію і колектив, відповідальність за студентів і їхнє майбутнє, відповідальність і вболівання за культуру та за країну. Сам відповідальний у всьому від малого до великого, він очікує відповідальних дій і від кожного члена колективу.

В.Г. Чернець усюди наголошує про важливість створення необхідних умов для реалізації інноваційних проектів, які, з одного боку, наближатимуть нашу систему освіти до європейських стандартів, а з другого – враховуватимуть корисний національний досвід і зберігатимуть ті незаперечні надбання, що характеризують українську мистецьку освіту в різних вимірах – від дидактики до організації.

Василь Гнатович приділяє багато уваги науковій діяльності Академії. Сам науковець, доктор філософії, професор, автор понад 70 наукових робіт з культурологічної та мистецтвознавчої проблематики, зокрема трьох монографій, один із головних організаторів і співавторів видання «Української енциклопедії етнокультурознавства та етнокультурології» у шести томах, за що йому присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки. Він постійно опікується періодичними фаховими науковими виданнями Академії, які є своєрідними науковими майданчиками, де актуалізується та популяризується національна мистецька теоретико-педагогічна спадщина, розвивається теорія культурології та мистецтва, тим самим реалізуються ідеї ректора щодо практичного зміцнення української науки та підготовки наукових кадрів для культури.

Створення сприятливого інтелектуального й організаційного простору для інноваційного розвитку національної системи підготовки мистецьких кадрів є мрією Василя Гнатовича. Він постійно наголошує і доводить владі концепцію гуманістичної спрямованості й організаційної унікальності української мистецької освіти та необхідності просування її в європейському напрямку.

І сьогодні ректор ставить перед собою важливі стратегічні завдання – розвивати галузь культури шляхом збереження мистецьких навчальних закладів, поширення світом знань про українську систему мистецької освіти.

Його турбують проблеми взаємостосунків культури і держави, що знайшло відображення у щойно виданій видавництвом Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв його монографії «Держава і культура: антологія теоретичного й історичного виміру». Він, зокрема, у вступі до монографії зазначає, що «стан сучасної державної культурної політики в нашій країні, на наш погляд, може бути визначений як проблемний, що детерміновано певними суперечностями. По-перше, між національно-державною ідеологією та фактично здійснюваною культурною політикою і, по-друге, між діяльністю інститутів управління культурою й актуальною потребою в трансформації їхніх функцій. Це призводить до того, що активність держави у сфері культури не відповідає реальній соціокультурній ситуації, запитам суспільства, а заявлені процеси модернізації гальмуються інерційністю в діяльності самих культурних інститутів, розривом між політичними цілями, соціальними завданнями та їхнім практичним здійсненням. Подолання цієї кризи є неможливим без розробки цілісних і несуперечливих концептуальних підстав сучасної культурної політики та діяльності культурних інститутів».

Високо оцінює ювіляр роль працівників сфери культури, словами, які цілком можна віднести до нього самого, а саме, що «українська культура вистояла саме завдяки таким невтомним ентузіастам! Вірю, що історія нашої молодої держави колись ще по-справжньому оцінить цей подвиг в ім'я нації».

Редакційна колегія наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» щиро вітає Василя Гнатовича Чернеця зі славним Ювілеєм. Нехай дасть йому Господь сили і натхнення ще довго і плідно працювати на освітянській і культурній ниві, а колективу Академії множити нові творчі досягнення.

З роси і води Вам, дорогий Ювіляре!

Українська бібліотечна асоціація
щиро вітає ректора
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
професора Чернеця Василя Гнатовича
з 70-річчям від дня народження!

«Бібліотекарі – люди унікальні!
Їх потрібно підтримувати завжди і в усьому…»

Ці слова ректора НАКККіМ, професора Чернеця В.Г. відображають його ставлення до бібліотекарів як подвижників і професіоналів, відданих своїй справі, безкорисливих і невтомних. І це не лише слова, а й особисте переконання, що засноване на великому досвіді, життєвій мудрості та розумінні особливостей процесів, що відбуваються в культурі. Адже Василь Гнатович Чернець своє життя присвячує українській культурі, розвиткові культурно-мистецької освіти, формує професіоналів своєї справи, у т. ч. і бібліотечних працівників. 1985 р. Василь Гнатович Чернець очолив єдину на той час в Україні структуру, що забезпечувала підвищення кваліфікації працівників бібліотек. Інститут підвищення кваліфікації працівників культури та його ректора, В.Г. Чернеця, того часу в галузі знали всі. Адже цікаві та змістовні заняття впродовж календарного місяця, відвідування бібліотек у м. Києві та Київській обл., обміни досвідом, налагодження знайомств та професійних зв'язків – усе це робило навчання в Інституті незабутнім. Авторитетні та шановані – Валентина Кирилівна Скнарь, Наталія Георгіївна Ашаренкова, Тамара Ігорівна Шамо, Дубрава Василівна Почепцова – ось ректорська команда викладачів Інституту, хто своїм авторитетом творив історію сучасної Академії.

2000 р., за безпосередньої участі В.Г. Чернеця в Академії, за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту відкритого суспільства (м. Будапешт), було створено Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти (керівник – професор В.К. Скнарь). Це була перша і вдала спроба реалізації проектної ініціативи, заснованої на співпраці державного навчального закладу, Всеукраїнської громадської організації «Українська бібліотечна асоціація» та міжнародної грантової про-

грами Фонду Дж. Сороса. Сотні працівників бібліотек навчалися у Центрі за новими програмами підвищення кваліфікації у новому комп'ютерному класі, набували навичок, так необхідних їм у складні 2000-і рр., коли необхідно було зберігати бібліотечну мережу в країні, впроваджувати нові методи управління бібліотечними системами та використовувати ІТ-технології, що почали стрімко розвиватися.

Я переконана – нинішній стан бібліотечної справи, що розвивається на крок попереду від інших галузевих напрямів у культурі, завдячує саме зусиллям та ініціативам Української бібліотечної асоціації, що могли розвиватися і бути успішними на майданчику Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за всебічної підтримки її ректора, Василя Гнатовича Чернеця. Адже саме його мудрість та бачення перспектив, здатність підтримувати активність, ініціативність, інновації сприяє виробленню стратегії розвитку бібліотечної справи.

Ще одним внеском у розбудову бібліотек є підтримка бібліотечної освіти і науки. Підготовка і перепідготовка фахівців спеціальностей «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія», «Документознавство та інформаційна діяльність», що розпочалася в Академії з 2002 р., завжди є у колі уваги Ректора. За ці роки студенти нашої спеціальності мали певні привілеї, переваги чи пільги, з огляду на потреби галузі у нових кадрах. Це і знижки на навчання, і можливість вчитися безкоштовно, проживати у гуртожитках, вступати до аспірантури, здійснювати наукову діяльність, захищати кандидатські дисертації.

Шановний Василю Гнатовичу! Українська бібліотечна асоціація, всі працівники бібліотек України щиро вітають Вас з ювілеєм! Зичимо здоров'я та натхнення, нових планів та звершень, любові від людей!

Ірина Шевченко, *к.п.н., доцент,*
директор Інституту публічного управління
та кадрової політики НАКККіМ,
президент Української бібліотечної асоціації

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 024]:316.77

О.В. Довгань,
А.В. Скабодіна

РОЛЬ І МІСЦЕ СПІЛКУВАННЯ В РОБОТІ ВИШІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ СФЕРИ КУЛЬТУРИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена проблемі спілкування в бібліотеці освітнього закладу установи культури: його місця і ролі в роботі вишівської бібліотеки. Зокрема, аналізується специфіка функціонування такого процесу в окреслених бібліотеках, також приділяється увага особливостям роботи з ним, акцентується увага на його значенні.

Ключові слова: *бібліотеки вишівські, спілкування професійне, етика бібліотечна, практика бібліотечна.*

А.В. Довгань,
А.В. Скабодина

РОЛЬ И МЕСТО ОБЩЕНИЯ В РАБОТЕ ВУЗОВСКОЙ БИБЛИОТЕКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ СФЕРЫ КУЛЬТУРИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Статья посвящена проблеме общения в библиотеке образовательного учреждения культуры: его места и роли в работе вузовской библиотеки. В частности, анализируется специфика функционирования такого процесса в упомянутых библиотеках, также уделяется внимание особенностях работы с ним, акцентируется внимание на его значении.

Ключевые слова: *библиотеки вузовские, общение профессиональное, этика библиотечная, практика библиотечная.*

Dovgan Alexei,
Skabodina Alla

THE ROLE AND PLACE OF COMMUNICATION IN THE WORK IN UNIVERSITY LIBRARIES OF CULTURE SPHERE: FORMULATION OF THE PROBLEM

The article deals with the problem of communication in the library of educational institutions of culture: its place and role in the work of the university library. In particular, it analyzes the specifics of the functioning of this process in these libraries also focuses on the peculiarities of working with it, it focuses on its meaning.

Keywords: *university libraries, professional communication, library ethics, practice of libraries.*

© *Довгань О.В., Скабодіна А.В.*

Современный мир, как правило, воспринимается с позиций спектра возможностей, предоставляемых индивидуумам, в нем живущим, однако это также наличие строго очерченных границ, то есть *ограничений*. Подобно тому, как хрустальный сосуд не может вместить больше своей исходной емкости, так и формы информации представляются в наше время не только потенциальной возможностью, но и ограничением, *градацией смысла* в *рамки определенности*. При этом любопытно, что наполненный хрустальный сосуд не меняет своей сути, хотя и приобретает *содержание*, заменяющее первичную *непоименованность* его исконной пустоты.

Библиотечное дело – отрасль, имеющая веками устоявшиеся форму и содержание, преломившиеся в привычных особенностях бытования этого явления в контексте как общества в целом, так и отдельного индивидуума – в частности. На наш взгляд, для того, чтобы понять и оценить то место (нишу), которое она (библиотечная отрасль) сейчас занимает, необходимо проанализировать не столько специфику бытования последней, сколько информации в современном мире в целом, и в мозге индивидуума – частно. Бесспорно, что сегодня большинству библиотекарей приходится работать в условиях открытого рынка, где *товаром является информация*. Так, начиная с 1980 г., не переставая быть культурным достоянием, последняя приобретает коммерческую стоимость [14], ценность, становясь объектом не столько даже интеллектуальной (идеальной), сколько физической (материальной) сферы. Такая ситуация существенно влияет на особенности функционирования библиотек в современном обществе, продуцируя появление жесткой конкуренции на рынке информации, с которой, к сожалению, в силу неизменности форм работы и прочего, многие из них не справляются.

Понятно, что упомянутые изменения существенно отразились на таком специфическом *продуценте* (тут в значении – продукта, источника, первичной основы и так далее общественной жизни), как *общение*. Последнее, в наши дни, вновь, по мнению авторов, приобрело частично функции инструмента для достижения целей, отклонившись от более широкого, духовного толкования и бытования этого явления. То есть оно (общение) снова, как в первобытные времена, стало *узкопрофильным по своей прагматичной направленности*, концентрированности на цели и прочем: используемым с целью получения определенных благ, но уже с применением поливариантности прочтений на основе знаний психолингвистики. В этом контексте вполне закономерно, что общение приобрело скрытый *характер манипуляции*, особенно ярко проявляющийся в коммерческой, религиозной, образовательной и других сферах, когда желание получения определенных благ имплицитно (скрытно) внедряется в мозг индивидуума, продуцируя, собственно, *действие*, результатом которого становится обладание благом.

Таким образом, в контексте библиотечного дела можно постулировать, что в современных условиях успех работы информационных (библиотечных) сотрудников с пользователями во многом зависит от того, насколько первые (сотрудники) владеют навыками оптимального общения, умеют выстраивать взаимоотношения, как с пользователями, так и в собственном коллективе, предотвращать конфликты, учитывать индивидуально-психологическиеисоциально-психологические характеристики партнеров по общению [1]. Кроме того, на наш взгляд, в упомянутых реалиях не менее важным представляется понимание индивидуумов в контексте *современной внелингвистической и внешнекоммуникативной среды*, формирующей, обрамляющей процесс любой коммуникации. Под последней (современной внелингвистической и внешнекоммуникативной средой) мы подразумеваем онтологические основы, функционирующие плоскости человеческого существования, влияющие на нее (плоскость) посредственно и непосредственно через органы чувств индивидуума, то есть преломившиеся в его сознании.

В этом свете основной задачей библиотечных и информационных работников можно считать *предоставление всеобщего доступа к информации* в целях развития личности, образования, культурного обогащения, досуга, экономической активности и информирован-

ного участия граждан в укреплении демократии [7] и прочего. При этом стоит учитывать то, что теоретически все эти постулаты вполне естественны и разумны, однако вопрос эмпирической реализации остается открытым. Так, в практике библиотечного дела одну и ту же единицу фонда могут запросить студент и профессор, ректор и профессор что создаст для библиотечного сотрудника сложную *ситуацию выбора*.

Последняя, понятно, разрешится в пользу вышестоящего, поскольку пользователи библиотеки могут быть равноценными для практиков библиотечного дела лишь в теории: так, в работе невозможно отдать предпочтение студенту перед профессором, профессору перед ректором и так далее, поскольку последний извлечет из единицы фонда меньший объем данных, а значит, библиотекарь должен принять спорное, но твердое решение о том, кому в таком случае отдать предпочтение. То есть, грубо говоря, упомянутое развитие посетителя с помощью находящихся в источнике информационных битов, наличествующих в библиотечном фонде, возможно, как правило, именно за счет *понимания градации продуктивности*, то есть степени актуализации индивидуумов в контексте их потенциала получения данных.

Таким образом, библиотечный работник вынужден произвести градацию посетителей в этом и подобном случае для того, чтобы эффективнее осуществить (хотя и частично) свою основную задачу, а именно – предоставление желанной информации. В этом случае, естественно, происходит взаимодействие библиотекаря и читателя в сфере обслуживания, а эффективность профессионального поведения библиотекаря обусловлена сформированностью его «Я» и «Вы»-концепциями [4]. Последние отличают уважение чужого мнения, желание помочь в решении необходимых задач, сопереживание и так далее. Кроме того, степень сформированности упомянутых констант напрямую обуславливает степень продуктивности и успешности выполнения профессиональных задач этим специалистом.

Целью статьи является рассмотрение особенностей места и роли библиотечного общения в научной библиотеке вуза культурной сферы. *Предметом* – специфика функционирования этого явления в таком учреждении как составляющей его роли и места в работе.

Вопрос общения как составляющей профессиональной коммуникации освещен в работах: Е. Балашова, Н. Барабанова, Т. Болдина, С. Дригайло, С. Езова, Л. Коробейникова, О. Кравченко, А. Кубасова, Е. Матвеева, И. Михнова, Г. Паршукова, Ю. Петрухно, С. Сергеева, И. Тихомирова, М. Ушакова и др. Кроме того, вопрос профессиональной этики представлен в исследованиях: А. Айзенберг, Н. Ванеева, В. Терешина, А. Скворцова, В. Черниченко, Г. Алтухова [11] и др.

Происходящие в обществе перемены, смена ориентиров заставляют задуматься о необходимости изменения содержания работы всей гуманитарной сферы, направленной на человека [10]. В частности, это касается библиотечной практики, в которой *превалирующую роль играет общение*, поскольку в ней оно выступает не только инструментом работы, но и средством воплощения ее цели.

Библиотекарь – это личность, которую нужно рассматривать не только как профессионала своего дела, но и как эталон культуры общения, нравственности, как созидателя «коммуникативной социализации». В его поведении, отношении к читателю заложен важнейший резерв общественного развития, объединяющее начало, способное сплотить «атомизированных» (разобщенных) сегодня людей [10]. Следует отметить, что упомянутая кооперация возможна, по-нашему мнению, не столько через актуализацию (использование) устоявшихся годами методов и форм библиотечной работы, сколько за счет конвертирования их этических основ в реалии современной практики упомянутых культурных учреждений (библиотек).

Интересно, что в отечественной философии существует традиция рассматривать этические взаимоотношения в системе и с позиции целей, определяющих содержание деятельности индивидуума (в том числе и его профессиональной деятельности) [11]. Таким образом, *главная задача библиотечного дела* – предоставление информации, лимитирует градацию и эволюцию этических норм профессиональной деятельности сотрудника ин-

формационного учреждения (библиотеки). В свою очередь, профессиональные *этические нормы* интерферируются (накладываются) на, собственно, систему ценностей индивидуума-библиотекаря. Последнее может приводить к конфликту, вызывая *девиантные формы поведения*, деструктивирующие процесс общения как с коллегами, так и с посетителями. Таким образом, *профессиональная этика библиотекаря* – основополагающий компонент общения, является совокупностью специфичных условий и норм моральности при исполнении последним профессиональных обязанностей по обслуживанию потребителей информации [9].

Естественно, что любая библиотека является частью образовательного процесса, который сейчас активно модернизируется. Поэтому не удивительно, что модернизация библиотеки вуза не может проводиться в отрыве от «перезагрузки» образования, без учета его методологических принципов, целью которых становится формирование личности, познавательное и общекультурное развитие, побуждение к творческому труду. То есть в центр должны быть поставлены личность читателя, потребности его жизнедеятельности, помощь в развитии его творческого потенциала [10] и т. д. Однако само понятие «развития» (процесс перехода из одного состояния в другое, более совершенное), как и его интерпретация в разнообразных областях знаний в целом, и в библиотечном деле, в частности, требует более глубокого изучения. Прежде всего, это связано с критериями оценки уровня такого процесса и, соответственно, градацией успешности степени продвижения в нем посетителя за счет участия библиотечного сотрудника. В первую очередь, на наш взгляд, библиотекам в целом, и вузовским в частности, следует отказаться от навязывания определенных мероприятий своим читателям и проведений их «для галочки», поскольку это лишь разрушает и без того шаткое желание их посещать. Далее необходимо выстраивать процесс взаимодействия, делая акцент не на методологии, технологии и прочем, а именно – на общении, в основе которого должно лежать понимание психологии посетителя и социокультурного контекста, в котором происходит его бытование.

С точки зрения *аксиологии* (философского учения о природе социально-эстетических ценностей жизни и культуры, а также общей теории ценностей), целеполагание является важнейшим моментом, определяющим ценность и направленность любых человеческих усилий [11]. В контексте этого, на наш взгляд, стрежневым моментом модернизации библиотечной отрасли является ее переос*мысл*ение в контексте современной коммуникации, а именно – той цели, которая несет библиотека в наши дни. Прежде всего, средством ее (миссии предоставления информации) выполнения является общение (частично мы писали об этом выше), как возможность распознания, передачи и прочего необходимых данных.

Поэтому вполне естественно, что профессиональная мораль библиотекаря имеет *мировоззренческую направленность*, что превращает ее не только в совокупность тех или иных норм и запретов, но и во внутреннюю упорядоченную систему [8]. При этом ее главным проявлением, как нам представляется, является общение, поскольку именно во взаимодействии с другими индивидуумами можно увидеть внутреннюю мотивацию личности, то, чем она «дышит». Это особенно актуально сегодня, когда библиотечная практика постоянно испытывает влияние актуальной социокультурной ситуации, под воздействием которой возникают и доказывают свое право на существование инновационные формы работы с читателями, развиваются новые функции библиотек [11]. Однако, по-нашему мнению, не наличие электронного каталога, репозитория и прочего делает вузовскую библиотеку привлекательной и актуализированной, а именно качества проявления в ней обслуживания.

Как это не смешно, но «Свободная касса» и «Приходите к нам еще!» – довольно гротескные формы вежливости, не несущие в сфере обслуживания должной глубины, были бы, конечно не в таком виде и содержании, но все же уместны в современной библиотеке. Так, посетитель должен ощутить, что ему рады, что его интересы находят отклик и уважение, что их стараются удовлетворить, пусть не полностью, но максимально полно, либо хотя бы удовлетворительно. Это особенно актуально, потому как мотивами посещения

библиотеки читателем могут быть не только пресловутые информационные потребности, но и широкий спектр иных мотивов: интерес к книге, познанию, творчеству и общению [10]. Последнее, в теории должно проходить красной нитью в деятельности современной библиотеки любого типа и вида, поскольку именно *антропологичность* (телесная природа) этого процесса, его естественность для сознания индивидуума является ключом к *актуализации библиотеки* в наши дни, давая ей преимущества перед другими источниками информации.

Именно с этой целью библиотечные и информационные работники отвергают цензуру во всех ее формах, поддерживают обеспечение бесплатных услуг для пользователя, содействуют распространению информации о коллекциях, фондах и услугах библиотечных и информационных учреждений среди потенциальных пользователей, пытаются достичь высочайших стандартов доступности информации пользователям посредством услуг в реальной и виртуальной среде [7].

Научная новизна работы состоит в переосмысление цели и практики построения библиотечной деятельности с позиций современной коммуникации. Последнее позволяет перестроить работу библиотечных учреждений так, чтобы актуализировать их первичную роль носителя и распространителя информации.

Выводы. Сущность профессиональной этики библиотекаря – выполнение профессионалом благородной миссии – просветительства и информационной деятельности. Таким образом, важным для библиотекаря становится этикет общения с читателем: не только умение говорить, но и искусство слушать [4]. Последнее помогает повысить успешность и продуктивность его деятельности, поскольку дает возможность локализовать необходимые участки информационной плоскости, востребованные читателем, а значит – повысить не только количество посетителей, но и качество библиотечной работы.

Перспектива. Главное в профессии библиотекаря – непосредственное общение с людьми, а принцип, положенный в основу этого общения, – постоянное внимание к их интересам, стремление наиболее полно удовлетворить читательские запросы [8]. В случае, если упомянутые вехи будут актуализированы в библиотечной практике, это даст возможность не просто переосмыслить устоявшиеся традиционные формы работы с посетителями, но и создать абсолютно новые: не формально обновленные, но инновационные по внутреннему содержанию.

Использованные источники

1. Балашова Е.Н. Совершенствование коммуникативной компетенции библиотекарей : [Электронный ресурс] / Е.Н. Балашова, Т.А. Неверова // Самарская областная универсальная научная библиотека. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://libsmr.ru/lib2/upload/museum/ 1%82.pdf. – Название с экрана.

2. Барабанова Н.А. Из опыта работы библиотекаря с детьми, имеющими РАС [Электронный ресурс] / Н.А. Барабанова // PsyJournals.ru: портал психологических издпний. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://psyjournals.ru/files/72883/autism_2014_4_baranova.pdf. – Название с экрана.

3. Болдина Т.В. Бесконфликтное общение в школьной библиотеке: возможности и реальность : [электронный ресурс] / Т.В. Болдина // Издательская группа «Основа». – Электрон. данные. – Режим доступа : http://www.e-osnova.ru/PDF/osnova_21_16_7978.pdf. – Название с экрана.

4. Дригайло С.В. Этика, взаимоотношений и профессиональной ответственности библиотекаря, читателя, пользователя, руководителя библиотеки в процессе обслуживания в период глобализации и информатизации общества : [Электронный ресурс] / С.В. Дригайло, В.Г. Дригайло // Государственная публичная научно-техническая библиотека России. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://www.gpntb.ru/libcom10/disk/7.pdf. – Название с экрана.

5. Езова С.А. Междисциплинарный подход в изучении типов поведения библиотекарей и читателей / С.А. Езова // Библиосфера. – 2007. – № 2. – С. 25-26. – Библиогр.: 6 назв.

6. Езова С.А. Ситуационный анализ в изучении библиотечных явлений : [электронный ресурс] / С.А. Езова // ГПНТБ СО РАН. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://www.spsl.nsc.ru/win/Bibliosfera/ezova.pdf. – Название с экрана.

7. Кодекс этики ИФЛА для библиотекарей и других информационных работников: краткая версия : [электронный ресурс] // IFLA. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/russiancodeofethicsshort.pdf. – Название с экрана.

8. Коробейникова Л.И. Профессиональная этика библиотекаря : [электронный ресурс] / Л.И. Коробейникова // Электронный научный архив Уральского федерального университета имени первого Президента России Б.Н. Ельцина. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19890/1/bvu01-2002-14.pdf. – Название с экрана.

9. Кравченко О.М. Етичний аспект культури бібліотечного обслуговування / О.М. Кравченко, О.М. Грамм // Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». – Электрон. данные. – Режим доступа : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16559/1/53-513-522.pdf. – Название с экрана.

10. Кубасова А.А. Личность библиотекаря как основополагающий элемент на пути модернизации библиотечного обслуживания в вузе : [электронный ресурс] / А.А. Кубасова // Нижегородский государственный технический университет им. Р. Е. Алексеева. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://www.nntu.ru/RUS/biblioteka/meropr/docs/3-1.pdf. – Название с экрана.

11. Матвеева Е.О. Этические аспекты взаимодействия библиотекаря с читателем-инвалидом : [электронный ресурс] / Е.О. Матвеева // Московский государственный институт культуры. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://files.msuc.org/Vestnik/2012-3/2012%20-%203%20-%20205.pdf. – Название с экрана.

12. Михнова И. Библиотека как образ жизни – новые стандарты библиотечного поведения молодежи в России : [электронный ресурс] / И. Михнова // IFLA library. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://library.ifla.org/101/13/140-mikhnova-ru.pdf. – Название с экрана.

13. Паршукова Г. Б. Информационное поведение библиотекарей: проблемы и пути формирования / Г. Б. Паршукова // Библиосфера. – 2007. – № 2. – С. 13–15. – Библиогр.: 1 назв.

14. Петрухно Ю.Е. Библиотечная профессиональная этика как основа коммуникации в современном библиотечном коллективе / Ю.Е. Петрухно // Досуг. Творчество. Культура : сб. науч. тр. – Омск, 2000. – Ч. 2. – С. 41–43.

15. Сергеева С.А. Новые тенденции в мотивации персонала вузовских библиотек : [электронный ресурс] / С.А. Сергеева // Электронный научный архив Уральского федерального университета имени первого Президента России Б.Н. Ельцина. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19999/1/bvu07-2006-22.pdf. – Название с экрана.

16. Тихомирова И. И. На путях к возрождению библиотечной педагогики : [электронный ресурс] / И.И. Тихомирова // РШБА: Русская школьная библиотечная ассоциация. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://www.rusla.ru/rsba/librarian/povishkvalifik/povish-kval-03-sc9-10-2009-12.pdf. – Название с экрана.

17. Ушакова М.А. Этика труда библиографа : [электронный ресурс] / М.А. Ушакова // Челябинская областная универсальная научная библиотека. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://resources.chelreglib.ru:6005/root3/ushakova.pdf. – Название с экрана.

References

1. Balashova, E.N. & Neverova, T. A. The improvement of communication competency of librarians. Sovershenstvovanie kommunikativnoj kompetencii bibliotekarej. Samarskaja oblastnaja universal'naja nauchnaja biblioteka. Retrieved from http://libsmr.ru/lib2/upload/museum/82.pdf [in Russian].

2. Barabanova, N. A. (2014). From experience of librarians cooperation with children with symptom RAS. PsyJournals.ru: portal psihologicheskih izdpnij. Retrieved from: http://psyjournals.ru/files/72883/autism_2014_4_baranova.pdf [in Russian].

3. Boldina, T. V. Communication without conflicts in a school library: possibilities and reality. Izdatel'skaja gruppa «Osnova». Retrieved from http: www.e-osnova.ru/PDF/osnova_21_16_7978.pdf [in Russian].

4. Drigajlo, S.V. Ethics, relationship and professional responsibility of librarians, readers, users and a head of a library in the process of serving in globalization and informational society epoch. Gosudarstvennaja publichnaja nauchno-tehnicheskaja biblioteka Rossii. Retrieved from http://www.gpntb.ru/libcom10/disk/7.pdf [in Russian].

5. Ezova, S.A. (2007). Interdisciplinary approach to study kinds of librarians and readers behavior. Bibliosfera, 2, 25–26 [in Russian].

6. Ezova, S.A. Situational analysis in studying of librarian accidents. GPNTB SO RAN. Retrieved from http://www.spsl.nsc.ru/win/Bibliosfera/ezova.pdf [in Russian].

7. Codes of Ethics of IFLA for librarians and other informational workers: short versition. Retrieved from http://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/russiancodeofethicsshort.pdf [in Russian].

8. Korobejnikova, L. I. Professional ethics of librarians. Jelektronnyj nauchnyj arhiv Ural'skogo federal'nogo universiteta imeni pervogo Prezidenta Rossii B. N. Elcina. Retrieved from http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19890/1/bvu01-2002-14.pdf [in Russian].

9. Kravchenko, O.M. & Gramm, O. M. Ethic aspect of culture of librarian service. Electronic scientific archive of Scientific Technological library of The National University «Lviv politechnic». Retrieved from: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16559/1/53-513-522.pdf [in Ukrainian].

10.Kubasova, A.A. Personality of a librarian as a necessary element of the library service modernization in the institute. Nizhegorodskij gosudarstvennyj tehnicheskij universitet im. R. E. Alekseeva. Retrieved from: http://www.nntu.ru/RUS/biblioteka/meropr/docs/3-1.pdf [in Russian].

11. Matveeva, E.O. Ethic aspects of the coordination between a librarian and a reader-invalid. Moskovskij gosudarstvennyj institut kultury. Retrieved from http://files.msuc.org/Vestnik/2012-3/2012%20-%203%20-%20205.pdf [in Russian].

12. Mihnova, I. Library as a way of life – new standards of library behavior of the young in Russia. FLA library. Retrieved from http://library.ifla.org/101/13/140-mikhnova-ru.pdf [in Russian].

13. Parshukova, G.B. (2007). Informational behavior of librarians: problems and way of formation. Bibliosfera, 2, 13–15 [in Russian].

14. Petruhno, J. E. (2000). Librarian professional ethics as a fundament of communication in the modern librarian collective. Dosug. Tvorchestvo. Kul'tura, 2, 41–43 [in Russian].

15. Sergeeva, S.A. (2006). New tendencies in the staff motivation in libraries of high school. Jelektronnyj nauchnyj arhiv Ural'skogo federal'nogo universiteta imeni pervogo Prezidenta Rossii B.N. Elcina. Retrieved from http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19999/1/bvu07-2006-22.pdf [in Russian].

16. Tihomirova, I.I. On the way of librarian pedagogics renascence. RShBA: Russian school librarian association. Retrieved from: http://www.rusla.ru/rsba/librarian/povishkvalifik/povish-kval-03-sc9-10-2009-12.pdf [in Russian].

17. Ushakova, M.A. Ethics of the bibliographer's work. Cheljabinsk oblastnaja universal'naja nauchnaja biblioteka. Retrieved from http://resources.chelreglib.ru:6005/root3/ushakova.pdf [in Russian].

УДК 378.147: 025.5:004

Г.Є. Шипота

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ

Стаття присвячена аналізу нових тенденцій у бібліографічному обслуговуванні та підготовці бібліографічної продукції в умовах розвитку медіакультури, які викликають необхідність модернізації бібліографічного навчання студентів. Автор обґрунтовує нагальну потребу розробки нових педагогічних технологій формування професійних компетенцій у студентів для подальшої ефективної бібліографічної діяльності. Науковець розкриває основне положення концепції про те, що синтезуючою основою модернізації усіх видів бібліографічного обслуговування об'єктивно стає сучасна медіакультура. Медіакультурне середовище переносить акценти у змісті діяльності бібліотек із виконання функцій збереження книжкових фондів на розширення асортименту пошукових та інформаційних послуг для користувачів.

Автор звертає увагу, що медіакультурний простір створює не лише нові можливості доступу до інформаційних ресурсів, відкритість і оперативність отримання багатьох інформаційних джерел, а й нові виклики і загрози. Необхідною складовою інформаційної поведінки особистості в умовах розвитку медіакультури має стати усвідомлене відповідальне використання та розповсюдження інформації.

Усе вищезазначене актуалізує суспільну місію бібліографа, яку він реалізує, ініціюючи бібліографічне навчання користувачів та через рекомендаційно-бібліографічне обслуговування.

Резюмуючи дослідження, автор доходить висновку, що однією з провідних професійних компетенцій майбутніх бібліографів цифрової епохи має стати здатність до самоосвіти та саморозвитку, відповідно, детермінантою якості освітніх послуг є рівень створених умов для формування усвідомленої потреби в самостійному набутті поглиблених знань, інноваційній діяльності та постійному професійному вдосконаленні.

Перспективу подальших наукових досліджень автор вбачає у визначенні комплексу необхідних професійних компетенцій і розробці сучасних інноваційних педагогічних технологій формування готовності студентів професійно займатися бібліографічною діяльністю в електронному інформаційному середовищі, в умовах медіакультури.

Ключові слова: *медіакультура, готовність до бібліографічної діяльності, професійні компетенції, довідково-бібліографічне обслуговування, інформаційно-бібліографічне обслуговування, рекомендаційно-бібліографічне обслуговування, бібліографічне навчання.*

Г.Е. Шипота

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ МЕДИАКУЛЬТУРЫ

Статья посвящена анализу новых тенденций в библиографическом обслуживании и подготовке библиографической продукции в условиях развития медиакультуры, которые вызывают необходимость модернизации библиографического обучения студентов. Автор обосновывает необходимость разработки новых педагогических технологий формирования профессиональных компетенций у студентов для дальнейшей эффективной библиографической деятельности.

Ученый раскрывает основное положение концепции о том, что синтезующей основой модернизации всех видов библиографического обслуживания объективно становится современная медиакультура. Медиакультурная среда переносит акценты в содержании деятельности библиотек с выполнения функций сохранения книжных фондов на расширение ассортимента поисковых и информационных услуг для пользователей.

© Шипота Г.Є.

Автор обращает внимание, что медиакультурное пространство не только создает новые возможности доступа к информационным ресурсам, открытость и оперативность получения многих информационных источников создает новые вызовы и угрозы. Необходимой составляющей информационного поведения личности в условиях развития медиакультуры должно стать осознанное ответственное использование и распространение информации.

Все вышесказанное актуализирует общественную миссию библиографа, которую он реализует, инициируя библиографическое обучение пользователей и через рекомендательно-библиографическое обслуживание.

Резюмируя исследование, автор приходит к выводу, что одной из ведущих профессиональных компетенций будущих библиографов цифровой эпохи должна стать способность к самообразованию и саморазвитию, соответственно, детерминантой качества образовательных услуг выступает уровень созданных условий для формирования осознанной потребности в самостоятельном приобретении углубленных знаний, инновационной деятельности и постоянном профессиональном совершенствовании.

Перспективу дальнейших научных исследований автор видит в определении комплекса необходимых профессиональных компетенций и разработке современных инновационных педагогических технологий формирования готовности студентов профессионально заниматься библиографической деятельностью в электронной информационной среде, в условиях медиакультуры.

Ключевые слова: *медиакультура, готовность к библиографической деятельности, профессиональные компетенции, справочно-библиографическое обслуживание, информационно-библиографическое обслуживание, рекомендательно-библиографическое обслуживание, библиографическое обучение.*

Galyna Shipota

SOME ASPECTS OF THE PREPARATION OF STUDENTS FOR BIBLIOGRAPHICAL ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF MEDIA CULTURE

The article is devoted the analysis of new tendencies in bibliographic service and preparation of bibliographic products in the conditions of development media-cultures which cause the necessity of modernization of bibliographic studies of students. The author grounds the urgent necessity of development of new pedagogical technologies of forming of professional jurisdictions for students for subsequent effective bibliographic activity.

Scientist reveals the main provisions of the concept that sites you the basis of modernization of all types of bibliographic services objectively becomes contemporary media culture. Medicalcare environment shifts the emphasis in the content library activities perform the functions of preservation of book collections on broadening the range of search and information services for users.

The author pays attention that medical journal space not only creates new opportunities for access to information resources, openness and efficiency of obtaining many information sources creates new challenges and threats. A necessary component of information behavior of the individual in terms of development of media culture should be a conscious, responsible use and dissemination of information.

All of the above actualizes the public mission of the bibliographer, which he sells to initiate a bibliographic study and chart-recorder bibliographic services. Summarizing the research, the author comes to the conclusion that one of the leading professional competence of future biographers of the digital era must become the ability to self-education and self-development, accordingly, determinant of quality of educational services is the level created conditions for the formation of conscious need for independent acquisition of advanced knowledge, innovation and constant professional improvement.

The prospect of further scientific studies the author sees the determination of a set of necessary professional competencies and the development of modern innovative pedagogical technologies of formation of readiness of students to engage in professional bibliographic activities in the electronic information environment, in terms of media culture.

Keywords: *media-culture, readiness to bibliographic activity, professional jurisdictions, certificate bibliographic service, informatively bibliographic service, recommendation-bibliographic service, bibliographic studies.*

Домінантою трансформації вищої освіти, безумовно, стає інтеграція до європейського освітнього простору з провідними тенденціями плекання національної ідентичності, гуманізму, цінностей демократичного суспільства. Нові вимоги до вищої школи пов'язані також із виникненням нових функціональних завдань, які постійно продукують для фахівців сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Професійні компетенції фахівця-бібліографа необхідні для ефективної бібліографічної діяльності потребують корегування. Проблема визначення шляхів модернізації підготовки студентів до бібліографічної діяльності, на наш погляд, є цікавою для вивчення та обговорення.

Актуальність дослідження застосування інноваційних підходів до формування готовності студентів проводити бібліографічне обслуговування та створення бібліографічних ресурсів у медіакультурному середовищі концептуально простежується у стратегіях функціонування бібліотек у цифровому світі, розроблених українськими науковцями. Вони наголошують на перспективах кардинальних змін у діяльності бібліотек під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, створення єдиного інформаційного простору.

Розглядаючи стратегію розвитку бібліотечної сфери, В. Попик підкреслює, що «суспільно-політичне, інтелектуальне, духовне піднесення наших днів знаменується для вчених і спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери напруженим пошуком свого місця в процесах оновлення України, шляхів ефективної модернізації галузі, прискорення розбудови інтегрованого національного інформаційного, наукового, освітнього і культурного простору, здатного бути ефективним інструментом розвитку людського капіталу, інновацій, консолідації суспільства» [7, 3].

Медіакультурне середовище переносить акценти у змісті діяльності бібліотек із виконання функцій збереження книжкових фондів на розширення асортименту пошукових та інформаційних послуг для користувачів. О. Оніщенко, окреслюючи нові можливості бібліотек в електронну еру, вказуючи на нові виклики, які несе суспільству інформаційний вибух, фактично формулює завдання для підготовки студентів до бібліографічного пошуку та довідково-бібліографічного обслуговування: «ми повинні бути здатними допомагати людям знаходити нове, оригінальне, достовірне знання на потрібну їм тему, орієнтуватися в базах даних, інформаційних потоках, технологіях і послугах» [6, 7].

Синтезуючою основою модернізації усіх видів бібліографічного обслуговування об'єктивно стає сучасна медіакультура. Поняття *медіакультура* різноаспектно розглядає Н. Кіріллова. Вона визначає медіакультуру як «сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, матеріальних і культурних цінностей, напрацьованих людством у процесі культурно-історичного розвитку, що сприяють формуванню суспільної свідомості та соціалізації особистості» [3].

Бібліографічна діяльність в електронному середовищі надає низку переваг, але й потребує набуття певних фахових компетенцій. Робота з електронними каталогами бібліотек, створення електронних бібліографічних покажчиків, вебліографія – підготовка інтернет-навігаторів, навіть поповнення бібліографічних матеріалів на бібліотечних веб-сайтах неможливі без певних навичок та вмінь.

Застосування засобів web-технологій для розміщення у мережі Інтернет інформації про нові надходження до фондів бібліотеки, проведенні віртуальних екскурсій для ознайомлення з довідковим та інформаційним потенціалом бібліотеки стає необхідним і важливим у діяльності бібліографа.

Довідково-бібліографічне обслуговування переходить до електронного середовища. У провідних бібліотеках виконують від 10 до 30 віртуальних бібліографічних довідок щодня для віддалених користувачів, і кількість онлайн-послуг зростатиме. Водночас, новий формат, із використанням комунікаційних технологій, отримує і вивчення інформаційних потреб користувачів.

Найбільшої модифікації зазнає багатокомпонентний процес підготовки та доведення бібліографічної інформації до споживачів шляхом укладання бібліографічних посібників. Є. Бондаренко, аналізуючи особливості електронних покажчиків, підкреслює, що

вони відрізняються від традиційних тим, «що деякі бібліографічні записи містять гіперпосилання на скановані тексти праць» [1, 30].

Медіакультурний простір створює не тільки нові можливості доступу до інформаційних ресурсів, відкритість і оперативність отримання багатьох інформаційних джерел, а й нові виклики і загрози. Необхідною складовою інформаційної поведінки особистості в умовах розвитку медіакультури має стати усвідомлене відповідальне використання та розповсюдження інформації. Ще 2010 р., визначаючи концептуальні засади еволюції інформаційних потреб особистості, нами було зауважено, що «реалізація бажання отримати адекватну і правдиву інформацію усе більше залежить від здібності особистості до її критичного аналізу, усвідомленого пошуку і відбору з великої кількості різноманітних інформаційних ресурсів» [9, 172]. Ми дійшли висновку, що «доцільно говорити як про формування культури відбору інформаційних джерел, так і про виховання відповідального ставлення до поширення інформації» [9, 172]. Усе вищезазначене актуалізує суспільну місію бібліографа, яку він реалізує, ініціюючи бібліографічне навчання користувачів та через рекомендаційно-бібліографічне обслуговування. Рекомендаційно-бібліографічне обслуговування, з метою досягнення соціально значимих цілей у медіакультурному просторі, перенасиченому інформаційно-комунікаційними технологіями, ґрунтується на більш високому рівні професійної готовності до даного виду діяльності. Це пов'язано з підвищенням складності завдань, які потрібно виконувати у сучасних соціально-комунікативних умовах.

Розвиток громадянського суспільства, прагнення до консолідації нації актуалізує потребу в бібліографічних ресурсах, які акумулюють усе найкраще, що створено українськими авторами. Вони розповідають про сучасні літературні твори, які розкривають для нас українську історію, стародавні традиції, відображають гуманістичні цінності, що об'єднують на шляху державотворення. Саме тому, стає пріоритетною рекомендаційно-бібліографічна діяльність, головним завданням якої є створення бібліографічних ресурсів, котрі презентують сучасні українські поетичні та прозові твори. Викладачу необхідно не тільки ознайомити студентів із різноманітними методиками популяризації видань, а й надати стимул для пошуку інноваційних методів і застосування креативних підходів при розробці планів-проспектів рекомендаційних посібників. Екстраполяція успішного методу Х. Алчевської – рекомендації книг читачами своїм однодумцям, в електронну бібліографічну продукцію, надає унікальні можливості для залучення чисельної читацької аудиторії до творчої активності, позитивної та результативної комунікації. Перенесення інформування в електронне середовище створює нові умови для популяризації даних про українську книжкову продукцію.

Питання упровадження сучасних комп'ютерних технологій у бібліографічні процеси досліджує К. Лобузіна. Вона резюмує, що «одним із основних видів інформаційних продуктів бібліотек є підготовка бібліографічної інформації: бібліографічних та реферативних баз даних, каталогів, бібліографічних покажчиків» [4, 9]. На наш погляд, даний висновок надає ваги проблемі організації партнерської діяльності викладачів вишів та провідних спеціалістів бібліотек для проведення виробничої практики студентів. Закріплення теоретичних знань та практичних умінь і навичок студентів з комп'ютерно-опосередкованої комунікації під час бібліографічного обслуговування користувачів бібліотек сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців.

Певними маркерами модифікації якісного рівня підготовки до професійної бібліографічної діяльності стають навчальні та практичні посібники. Вони акумулюють ефективний досвід, закріплюють і передають алгоритми оптимального виконання функціональних завдань. Можемо навести, як приклад, практичний посібник «Бібліографічна довідка в системі довідково-бібліографічного обслуговування» (Т.В. Добко, М.А. Чиж, О.М. Василенко) [2], інформаційно-методичні матеріали «Складання бібліографічних посібників» (уклад. О. Галганова) [8]. У свою чергу, ми працюємо над розробкою навчального посібника «Практикум з бібліографічної діяльності».

Навчальна дисципліна «Бібліографічна діяльність» є провідною серед дисциплін комплексу фахової підготовки спеціалістів галузі. Саме у процесі цілеспрямованої практичної бібліографічної діяльності відбувається формування готовності студентів до бібліографічного обслуговування. Основою продуктивної фахової підготовки має бути комплекс практичних завдань, які ми узагальнили та об'єднали у практикум. Навчальний посібник допоможе у формуванні необхідних професійних компетенцій для роботи в інформаційному просторі та створенні бібліографічних ресурсів, готовності до результативної комунікаційної діяльності для ефективного бібліографічного обслуговування і навчання користувачів. Зміна контентних та якісних параметрів підготовки знайшла відображення у системі різнорівневих завдань до кожної теми, яка стимулює студентів до креативності, самостійного інформаційного пошуку для поглиблення знань за певними дискусійними темами і проблемами. Концептуально дане навчальне видання реалізує діяльнісний підхід у розвитку практичних вмінь та навичок, тому було приділено особливу увагу порівняльному аналізу різноманітних бібліографічних ресурсів, розміщених у змістовних додатках посібника. Конкурентоспроможної якості підготовки сприятиме розвиток творчого потенціалу студента – виконання завдань зі створення проектів різноманітних ігрових форм проведення бібліографічного навчання різновікової читацької аудиторії.

Одне з положень маніфесту української бібліотечної асоціації [5] про те, що «бібліотека сприяє формальній і неформальній освіті впродовж життя, самоосвіті та саморозвитку» [5, 36], фокусує увагу на ключовому напрямі бібліографічної діяльності – створенні інформаційних ресурсів на допомогу освітнім програмам та підтримці самоосвіти. Проблема інформаційного забезпечення освітнього та самоосвітнього процесів набуває особливого значення в умовах розвитку медіакультури, яка трансформує навчання у неперервне навчання. К. Лобузіна наводить той факт, що «ініціатором створення комплексних бібліографічних ресурсів був бельгійський дослідник Поль Отле, який вважав бібліографічну роботу основною функцією бібліотек» [4, 9]. Дійсно, бібліографічна функція бібліотеки актуалізована як і раніше, але сучасні ускладнені інформаційні потреби користувачів, нові моделі їхньої інформаційної поведінки формують нові вимоги до бібліографа. Отже, однією з провідних професійних компетенцій майбутніх бібліографів цифрової епохи має стати здатність до самоосвіти та саморозвитку, відповідно, детермінантою якості освітніх послуг є рівень створених умов для формування усвідомленої потреби у самостійному набутті поглиблених знань, інноваційній діяльності та постійному професійному вдосконаленні.

Отже, необхідне створення перспективних концепцій та моделей модернізації підготовки студентів до бібліографічної діяльності в умовах медіакультури. Нові інноваційні підходи до формування готовності студентів професійно займатися бібліографічною діяльністю в електронному інформаційному середовищі, визначення комплексу необхідних професійних компетенцій і розробка сучасних педагогічних технологій – такі аспекти можуть стати основою для подальших наукових досліджень.

Використані джерела

1. Бондаренко Е. Белорусская академическая наука глазами библиографа / Елена Бондаренко // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 5. – С. 29-31.

2. Добко Т.В. Бібліографічна довідка в системі довідково-бібліографічного обслуговування : практ. посіб. / Т.В. Добко, М.А. Чиж, О.М. Василенко ; НАН України; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2004. – 90 с.

3. Кириллова Н.Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну / Н.Б. Кириллова. – М. : Академический Проект, 2005. – 448 с.

4. Лобузіна К. Інформаційні технології створення національних бібліографічних ресурсів / К. Лобузіна // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 1. – С.9-14.

5. Маніфест української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи»: ухвалений Президією УБА 7липня 2015 р. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №4. – С. 35-38.

6. Онищенко О. Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури / О. Онищенко // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 6. – С. 3-7.

7. Попик В. Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору / В. Попик // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 5. – С. 3-9.

8. Складання бібліографічних посібників : інформ.-метод. матеріали / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України ; уклад. О. Галганова ; наук. ред. В. Кононенко. – К., 2015. – 80 с.

9. Шипота Г.Є. Еволюція інформаційних потреб особистості в умовах медіакультури інформаційного суспільства / Г.Є. Шипота // Питання культурології : зб. наук. праць. Вип. 26 / Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2010. – С. 169-175.

References

1. Bondarenko, E. (2015). Belarus academic science of a biographer. Bibliotechnui visnuk, 5, 29-31 [in Ukrainian].

2. Dobko, T.V., Chizh, O.M., Vasulenko, O.M. (2004). Bibliographic note in the system note-bibliographic service. Kyiv [in Ukrainian].

3. Kirillova N. B. (2005). Media-culture: from modern to postmodern. Moscow: Akademicheskii Proect [in Ukrainian].

4. Lobuzina, K. (2013). Information technologies of creating of national bibliographic resource. Biblioterchnui visnuk, 1, 9-14 [in Ukrainian].

5. Manifest of Ukrainian librarian association «Libraries in the crisis conditions» (2015). Biblioterchnui visnuk, 4, 35-38 [in Ukrainian].

6. Onischenko, O. (2015). Problems of the libraries adaptation to the conditions of the digital culture. Biblioterchnui visnuk, 6, 3-7 [in Ukrainian].

7. Popuk, V. (2015). Strategy of the development of librarian sphere and priorities of the formation of the national-informational space. Biblioterchnui visnuk, 5, 3-9 [in Ukrainian].

8. The formation of bibliographic books. O. Galganova (Ed.). (2015). Kyiv [in Ukrainian].

9. Shipota, G.E. (2010). Evolution of the informational needs of the personality in the conditions of media-culture in the informational society. Putannya culturologii, 26,169-175 [in Ukrainian].

УДК 572.026:061.22:021.2:026.072:027.9 (477):«1896/1918»

В.Ю. Соколов

БІБЛІОТЕКИ ТА ЧИТАЛЬНІ КОМІТЕТІВ ПІКЛУВАННЯ ПРО НАРОДНУ ТВЕРЕЗІСТЬ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Характеризується досвід діяльності комітетів піклування про народну тверезість в організації роботи бібліотек і читалень в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.; аналізуються особливості функціонування зазначених книгозбірень та їхнє значення у забезпеченні населення бібліотечною книгою, у поширенні читання, просвітництва і духовної культури.

Ключові слова: *бібліотечна діяльність, історія бібліотечної справи, комітет піклування про народну тверезість, бібліотека, бібліотека-читальня, чайна-читальня, Україна.*

В.Ю. Соколов

БИБЛИОТЕКИ И ЧИТАЛЬНИ КОМИТЕТОВ ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О НАРОДНОЙ ТРЕЗВОСТИ В УКРАИНЕ В КОНЦЕ XIX – В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Характеризуется опыт деятельности комитетов попечительства о народной трезвости в организации работы библиотек и читален в Украине в конце XIX – в начале XX в.; анализируются особенности функционирования указанных библиотек и их значение в обеспечении населения библиотечной книгой, в распространении чтения, просвещения и духовной культуры.

Ключевые слова: *библиотечная деятельность, история библиотечного дела, комитет попечительства о народной трезвости, библиотека, библиотека-читальня, чайная-читальня, Украина.*

V. Sokolov

LIBRARIES AND READING ROOMS OF THE COMMITTEES OF PEOPLE'S SOBRIETY CARE IN UKRAINE IN LATE XIX – EARLY XX CENTURY.

The experience of the committees of people's sobriety care in the work of libraries and reading rooms in Ukraine in late XIX – early XX century is characterized. The features of the functioning of these libraries and their role in the provision of public library books in the reading dissemination, education and spiritual culture are analyzed.

Keywords: *library activities, history librarianship committee care of the people's sobriety, library, library, reading room, tea-reading, Ukraine.*

© Соколов В.Ю.

Наприкінці XIX – на поч. XX ст. стрімкий розвиток промисловості, нові наукові відкриття зумовлювали прискорення технічного та культурного прогресу, впливали на повсякденне життя людей. Суттєвою особливістю суспільного життя даного періоду в Україні був загальний потяг народу до знань, освіти, мистецтва, досягнень світової культури в цілому, що втілювалося у започаткуванні нових недільних шкіл та навчальних курсів, просвітницьких товариств, театрів, народних бібліотек, гуртків самодіяльності тощо. Це, в свою чергу, зумовлювало підвищення рівня національної свідомості людей, зацікавленості власною історією та культурою.

Розвиток бібліотечної справи в Україні наприкінці XIX – на поч. XX ст. мав свої особливості та відмінності, що були багато в чому пов'язані, з одного боку, з підвищенням уваги державних установ та суспільства в цілому до діяльності бібліотек різних типів і видів, а з другого, – як це не парадоксально, – з незначним або значно обмеженим їхнім фінансуванням. Діяльність та розвиток бібліотек у цей час багато в чому спиралися на ентузіазм, ініціативу, доброзичливість громадян та щедрість меценатів. У зазначений період на теренах України почали стрімко поширюватися бібліотеки і читальні різних типів і видів, аналіз роботи яких може бути цікавим і актуальним у сучасних умовах недостатнього асигнування різних галузей культури, зокрема бібліотечної справи. Вивчення особливостей та закономірностей усіх форм бібліотечної роботи різних видів книгозбірень зазначеного періоду, аналіз їхніх функціональних характеристик може стати важливим напрямом історико-порівняльних досліджень розвитку бібліотечної справи в Україні XIX – XX ст., що матиме неабияке теоретичне та практичне значення.

Культурно-просвітницька та бібліотечна діяльність комітетів піклування про народну тверезість (КПНТ) наприкінці XIX – на поч. XX ст. останнім часом дедалі більше привертає увагу фахівців, усебічне вивчення якої може мати не тільки важливе наукове значення, а й бути корисним у соціально-практичному сенсі, тому що дос-лідження зазначеної діяльності дає можливість використати історичний досвід громадських організацій з налагодження практичної взаємодії органів місцевого самоврядування, бібліотек та громадських рухів у справі утвердження тверезості, здорового побуту та підвищення культурного рівня суспільства у сучасних умовах. Проте, діяльність бібліотек КПНТ, що існували на теренах України в дореволюційній Росії, залишається ще одним з маловивчених питань історії бібліотечного будівництва країни та розвитку вітчизняної культури в цілому. Поза увагою дослідників залишаються питання, що стосуються всебічного вивчення та характеристики основних напрямів діяльності книгозбірень КПНТ, особливостей і закономірностей їхнього функціонування та правового становища, їхнього суспільного місця та значення в забезпеченні читацьких потреб, ліквідації неписьменності, підвищенні культурного рівня населення. Малодослідженими залишаються питання вивчення особливостей діяльності чайних-читалень КПНТ на території України, бібліотек народних домів, значення народних читань у вищезазначених установах та ін.

Діяльність бібліотек КПНТ у Російській імперії досліджувалася низкою авторів, які здійснили перші спроби узагальнення матеріалу ще у дореволюційний період (праці Д. Булгаковського, Є. Варб, В. Вахтьорова, І. Введенського, В. Гагена, К. Дерунова, В. Дерюжинського, В. Івановича, Л. Хавкіної, М. Шипова та ін.). Пізніше їх доповнили праці К. Абрамова, Н. Валєєвої, Е. Дегальцевої, В. Ляха, О. Маркова, М. Матвєєва, Л. Покрасової, І. Рябської, Т. Савінової, Т. Судоргіної та ін. У більшості зазначених робіт характеризується діяльність книгозбірень КПНТ, що діяли на території Росії, де зазначена проблематика, разом з вивченням діяльності народних бібліотек, останнім часом вийшла на рівень дисертаційних досліджень (праці І. Голубцової (2000), В. Новікова (2003), О. Букрєєвої (2008), Л. Массерової (2014) та ін.). Певним чином, окремі аспекти діяльності бібліотек КПНТ в Україні окреслено в працях з історії вітчизняної бібліотечної справи (праці Г. Бородіної, А. Волинець, З. Гімальдінової, О. Григоренка, Л. Дубровіної, Л. Лучки, О. Онищенка, В. Пупченка, Ю. Хоптяр та ін.). Проте, у багатьох дослідженнях з вивчення розвитку вітчизняної бібліотечної справи наприкінці XIX – на поч. XX ст. або з історії розвитку бібліотек в Україні в цілому про діяльність книгозбірень КПНТ зовсім не згадується, як, наприклад, у навчальному посібнику В.В. Сєдих «Історія бібліотечної справи в Україні» (Харків, 2013). Більш ґрунтовно запропонована проблематика розглядалася у статтях О. Айвазян, Л. Лучки, І. Мілясевич та Т. Соломонової. Проте, досі немає окремих досліджень, присвячених вивченню формування та динаміки книжкового фонду та складу читачів, особливостей розвитку та функціонування мережі книгозбірень КПНТ,

їхнього культурно-просвітницького значення у розвитку суспільства на теренах України в цілому. Здебільшого, розвиток зазначених бібліотек розглядався вітчизняними бібліотекознавцями лише епізодично у контексті досліджень (і як складова) становлення народних бібліотек або характеристики їхньої діяльності в окремо взятих регіонах (праці Г. Бородіної, І. Мілясевич, Т. Соломонової). Зокрема, у статті І. Мілясевич діяльність зазначених книгозбірень охарактеризована у межах регіону Волині. Дослідниця з'ясувала причини створення цього типу бібліотек, проаналізувала загальні закономірності їхнього розвитку, коротко охарактеризувала режим та форми роботи, місце серед інших видів бібліотек у Волинській губернії [21]. *Метою* запропонованої статті є визначення, на основі аналізу й узагальнення наукових матеріалів та історичних джерел, соціально-культурних передумов виникнення та суспільних факторів становлення і розвитку бібліотек КПНТ на теренах сучасної України, виявлення основних етапів їхнього формування, дослідження особливостей функціонування, вивчення динаміки основних показників бібліотечної роботи та розкриття їхнього значення у розбудові мережі публічних (масових) бібліотек в Україні на поч. ХХ ст.

Загальновідомо, що з розвитком індустріалізації та урбанізації, які почали відбуватися наприкінці ХІХ ст. у розвинутих регіонах Російської імперії, розповсюджувалося таке негативне явище як алкоголізм. На жаль, і зараз воно набуло значного поширення, як у Росії, так і в Україні. У ЗМІ все частіше порушується питання про організацію боротьби із зазначеним соціальним явищем. Нещодавно було створено офіційний сайт Всеукраїнського суспільного руху «Тверeза Україна». Розробка програм та організаційних заходів даного руху починалася, як правило, з вивчення історії певного питання. Іноді таке звернення до історії досить швидко призводило до практичних рішень і втілень. Наприклад, 2015 р. було прийнято рішення про ремонт та відтворення у Києві Лук'янівського народного дому Товариства піклування про народну тверезість, побудованого 1902 р. Таке рішення є найкращим підтвердженням зростання уваги до досвіду діяльності КПНТ та необхідності відродження суспільно-державного руху «Піклування про народну тверезість».

Організації, що займалися боротьбою з алкоголізмом, з'явилися у Росії у середині ХІХ ст., коли перед скасуванням відкупної системи торгівлі спиртним різко підвищилися ціни на алкогольні напої та знизилася їхня якість. Діяльність товариств тверезості середини ХІХ ст. дещо відрізнялася від роботи КПНТ, що боролися з алкогольною залежністю на поч. ХХ ст. Діяльність перших товариств тверезості зводилася, здебільшого, лише до обітниці селян «не купувати та не пити горілки». Проте, коли показник середньої кількості споживання алкоголю в Росії почав перевищувати допустиму норму (більше 12 л на особу), уряд був змушений сформувати певні важелі та форми боротьби з алкоголізмом, одним з яких було створення Товариства піклування про народну тверезість (ТПНТ), яке обирало свій виконавчий орган – Комітет піклування про народну тверезість, що розповсюджував серед населення знання про шкоду спиртних напоїв для здоров'я людини засобами організації народних читань і співбесід, видання антиалкогольних праць, шляхом поширення культурно-просвітницької роботи, створення народних бібліотек та читалень, зокрема, чайних-читалень, бібліотек народних домів та ін. Ідею створення комітетів піклування про народну тверезість (КПНТ), так само як і ідею введення монополії на продаж вина і спирту (1894), висунув граф С. Вітте (1849-1915), якого активно підтримував імператор Олександр ІІІ (1845-1894). Така ініціатива була зумовлена також прагненням долучитися до загальноєвропейського антиалкогольного руху. За статутом, прийнятим наприкінці 1894 р., який протягом десяти років тричі істотно змінювався, КПНТ повинні були здійснювати контроль над продажем міцних напоїв, знаходити кошти на проведення культурно-освітніх заходів у робітничому середовищі з метою відволікання, здебільшого робітників та селян, від пияцтва та посилення морально-релігійних устоїв. Одними з основних завдань КПНТ було розповсюдження серед широких верств населення знань про шкоду зловживання алкоголем та організація вільного часу, що передбачало такі основні напрямки роботи: створення бібліотек-читалень з метою пропаганди кращої літератури для народного читання; організація народних читань та публічних лекцій з метою розширення культурного кругозору населення; влаштування вокально-інструментальних вечорів та театральних вистав; створення книжкових складів; видання та розповсюдження книг для народного читання; організація недільних шкіл для неграмотного та малограмотного населення. Згідно з переписом населення Росії 1897 р., тільки 21% населення країни були грамотними (29% серед чоловіків (1913 р. рівень грамотності серед чоловіків збільшився до 40%) і 13% серед жінок). Деякі свої послуги КПНТ надавали населенню за малу частину реальної вартості, але не безкоштовно, що мало виховне і моральне значення.

Фінансування діяльності КПНТ здійснювалося, здебільшого, з казни, хоча значні суми надходили від приватних осіб, а також від продажу книг, читання лекцій, штрафів, громадських розваг тощо. КПНТ складалися з губернських та повітових комітетів, до яких, як правило, входило все духовне і світське начальство, директори народних училищ, очільники дворянства та різні представники адміністрації відповідного рівня. Губернський КПНТ очолював сам губернатор, його членами були віце-губернатор, губернський очільник дворянства, голова і прокурор окружного суду, директор губернського народного училища, а також представник духівництва. Головою повітових КПНТ були, як правило, повітові очільники дворянства (з 1900 р. у містах часто – градоначальники) або місцеве начальство відповідного рівня. Часто до складу волосних комітетів входили протоієрей, голова повітової земської управи, інспектор народних училищ, член окружного суду, повітовий справник, акцизний наглядач, повітовий військовий начальник, повітовий лікар, земські начальники, податкові інспектори, почесні мирові судді, дільничні піклувальники та ін. Доступ до членства у ТПНТ був майже вільним, була відсутня дискримінація за статевою ознакою або за становою приналежністю. Виняток становили виробники алкогольної продукції, а також особи, які зазнали обмеження прав за судовим рішенням, неповнолітні, учні навчальних закладів, нижчі військові чини і юнкера, особи, які перебували під опікою за марнотратство та під наглядом сільських товариств. Усі члени ТПНТ були розподілені на кілька категорій: почесні, дійсні та членизмагальники. Почесного членства удостоювалися благодійники або іменити особи, положення яких дозволяло сприяти розвитку діяльності товариства. Також у багатьох організаціях звання почесного члена можна було отримати за умови виплати щорічного членського внеску, розмір якого обговорювався статутом. У ТПНТ сума внеску часто не перевищувала 10 руб., тоді як від охочих стати почесними членами були потрібні щорічні виплати не менше 100 руб. Дійсні члени повинні були внести вступний і щорічний членські внески (1 руб. щорічно або 20 руб. одноразово). У міських та церковних товариствах тверезості розмір членського внеску був значно нижчим [18, 124].

Найважливішу роль у культурно-освітній діяльності КПНТ відігравали бібліотеки та читальні, які комітети створювали по всіх губерніях. Зазначені книгозбірні за своїм статусом, правами та особливостями функціонування відносилися до народних бібліотек громадських, просвітницьких і благодійних організацій Російської імперії, що офіційно підтримувалися певним чином державою. Порівняно з іншими народними бібліотеками, книгозбірні КПНТ були поставлені у більш жорсткі законодавчі та цензурні обмеження. З одного боку, діяльність даних бібліотек, які відкривалися благодійною організацією, потрапляла під дію «Правил о бесплатных народных читальнях и порядке надзора за ними», що були затверджені Міністерством внутрішніх справ 1890 р., згідно з якими книгозбірні КПНТ могли комплектувати свої фонди тільки виданнями, дозволеними Вченим комітетом Міністерства народної освіти (це приблизно 3% від числа всіх книг і близько 17% періодики, що друкувалися у Росії), виданнями уряду та літературою, дозволеною духовним відомством. Зазначені «Правила» діяли до 1905 р. [37, 192]. З другого боку, згідно з «Правилами для устройства попечительствами о народной трезвости бесплатных библиотек-читален», процедуру відкриття бібліотек КПНТ повинні були узгодити ще й з Міністерством фінансів. Таким чином за бібліотеками КПНТ встановлювався нагляд з боку трьох міністерств: Міністерства внутрішніх справ, Міністерства народної освіти, Міністерства фінансів та ще й духовного відомства, що вдвічі подовжувало процедуру відкриття бібліотек. Державні гроші розподіляв Губернський КПНТ, а повітові комітети були зобов'язані погоджувати з ним списки книг та періодичних видань, якими слід було поповнити фонди бібліотек, звичайно, з тих списків видань, які схвалило Міністерство народної освіти. Фонд бібліотек КПНТ складався майже виключно з літератури, дозволеної «Каталогом книг и периодических изданий для бесплатных народных читален», який затверджувався Міністерством народної освіти. З періодичних видань, обов'язковими були «Вестник трезвости», «Сельский вестник», одна щоденна газета, одне з ілюстрованих видань, духовно-релігійний журнал. У списку довідкових видань були: календарі, довідники, словники та ін. У міністерських каталогах були відсутні: соціально-політичні праці, книги з історії громадських рухів, з робочого й аграрного питань, з політекономії, філософії тощо. Однак не слід забувати, що основний контингент книгозбірень КПНТ становили робітники та селяни, які ще не мали розвинутих духовних потреб та для яких потрібні були прості та зрозумілі видання. Для більш досвідчених читачів, які мали потреби в серйозній науковій і науково-популярній літературі, надавали послуги платні міські публічні бібліотеки.

Звітна статистика бібліотек КПНТ, здебільшого, охоплювала розмір фонду (кількість книг), книговидачу, кількість і склад читачів, проведених народних читань та ін. Кожна бібліотека повинна була мати каталог, як правило, рукописний у вигляді списку літератури. Каталоги були майже однаковими для всіх бібліотек, адже книги, здебільшого, постачалися централізовано. Бібліотекам дозволялося приймати пожертви як від фізичних, так і від юридичних осіб, грошима та книжками, назви яких були наявні у списку дозволеної для використання в народних бібліотеках літератури. Відомості про бібліотеки КПНТ збирали за спеціальними анкетами, що запропонував Е. Вольтер для підготовки видання матеріалів «Адресной книги библиотек Российской империи» (протягом 1902-1904 рр. було отримано 1500 анкет з 5000 розісланих), які мали такі питання (позиції): назва та адреса бібліотеки; склад правління бібліотеки та її працівників; мовний, галузевий або тематичний склад фондів бібліотеки; кількість абонентів та відвідувачів; кількість виданих книг за рік та їхня тематика; особливості та умови видачі книг додому; наявність читальної зали, умови та режим її роботи, кількість її відвідувачів; умови користування книгами; наявність абонентських квитків, каталогів, картотек, щорічних звітів бібліотеки; наявність книжкової крамниці при бібліотеці або продажу книг; бюджет бібліотеки; джерела комплектування; коротка історія заснування та розвитку бібліотеки; наявність інших бібліотек у даній місцевості; наявність публічних відгуків про бібліотеку та ін. Контроль за діяльністю бібліотек здійснювали губернські КПНТ, у функції яких входили питання: розгляду клопотань повітових комітетів; розподіл субсидій; надання фінансової допомоги, зокрема, виділення коштів на придбання книг у шкільні та сільські бібліотеки, у народні безкоштовні книгозбірні та читальні, що були відкриті приватними особами (КПНТ надавали фінансову підтримку тим товариствам та особам, що мали однакові з ТПНТ цілі); проведення інспекторських перевірок з метою вивчення роботи повітових комітетів та їхніх установ на місцях та ін. Повітові КПНТ взаємодіяли з релігійними громадами у питаннях організації культурного дозвілля населення, надаючи зазначеним громадам фінансову підтримку, оскільки з метою посилення морально-просвітницького напрямку своєї діяль-ності церковні братства на поч. ХХ ст. все частіше відкривали народні бібліотеки та читальні. До речі, зазначені книгозбірні знаходилися і діяли, здебільшого, при чайних або трапезних церковних братствах. Коштами КПНТ користувалася значна частина народних бібліотек, а також підтримувалася робота бібліотек, організованих раніше земствами, селянськими сходами, релігійними громадами тощо. Наприклад, у павленківську бібліотеку Шаргородської слободки 1904 р. було передано книг від Могилівського повітового КПНТ Подільської губернії на суму вісім руб., у книгозбірню с. Ташлика було надіслано 164 книги на суму 11 руб. від Київського губернського КПНТ, у чайну-читальню м. Трипілля на початку 1905 р. комітетом було надано книг на суму 100 руб. [26, 4]. У цілому, кошти, що виділялися КПНТ, сприяли стабільності обслуговування книгою населення певного району (регіону). Безсумнівно, бібліотеки губернських міст володіли більшими можливостями. Проте, через недостатнє фінансування і жорсткий контроль з боку влади, у зазначених міських книгозбірнях також не вистачало коштів для відповідного комплектування та задоволення всіх читацьких потреб. Надалі фонди народних бібліотек, зокрема КПНТ, поповнювалися дуже повільно.

Наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст. більша частина сучасної території України входила до складу дев'яти губерній: Волинська губернія (Житомир) (12 повітів), Катеринославська (Катеринослав) (вісім повітів), Київська (Київ) (12 повітів), Подільська (Кам'янець-Подільський) (12 повітів), Полтавська (Полтава) (15 повітів), Таврійська (Сімферополь) (10 повітів), Харківська (Харків) (11 повітів), Херсонська (Херсон) (шість повітів), Чернігівська (Чернігів) (11 повітів). Окрім того, землі України були ще у складі трьох повітів Бессарабської та одного повіту Курської губерній. Отже, в Україні діяли дев'ять губернських, кілька особливих міських та більше 100 повітових КПНТ, кожне з яких займалося культурно-просвітницькою та бібліотечною діяльністю. Наприклад, на південно-західних землях України в Аккерманському повіті Бессарабської губернії 1911 р. діяло 11 бібліотек-читалень та дві читальні КПНТ, що виписували тільки періодику (всього в повіті у книгозбірнях КПНТ нараховувалося 1 512 абонентів та було здійснено у зазначений рік 8 372 відвідування), а в Ізмаїльському повіті – 23 бібліотеки-читальні (5710 абонентів та 6 520 відвідувань) [25, 52]. Жодна із зазначених бібліотек не мала окремого бібліотекаря, тобто його функції виконували на безоплатній основі працівники чайних, їдалень та інших установ, де були розміщені бібліотеки та читальні КПНТ.

У перші роки діяльності КПНТ головним та найбільш поширеним різновидом досліджуваних установ були чайні-читальні, що відігравали роль своєрідних народних клубів. Чайні-читальні були двох видів: чайні-читальні, що виписували тільки

періодику, які були, зокрема, популярні у перші п'ять років діяльності КПНТ (надалі їхня кількість стрімко зменшувалася), та чайні-читальні, що мали, окрім періодики, невеликі книжкові фонди, а деякі з них – ще й абонемент з правом видавати, здебільшого, на два-три тижні, книги для читання вдома (надалі вони ототожнювалися з бібліотеками-читальнями, що діяли при чайних). У офіційних циркулярах рекомендувалося відкривати бібліотеки-читальні не окремо, а саме при чайних, оскільки влаштовані самостійно бібліотеки усвідомлювалися населенням як установи «суто вчені» і сприймалися з настороженістю. Не маючи значних коштів для відкриття великої кількості самостійних бібліотек або для оренди спеціальних приміщень для книгозбірень, губернські КПНТ рекомендували повітовим комітетам головну увагу приділяти створенню чайних-читалень, де б селяни та робітники могли попити, поїсти, обмінятися думками, відпочити, погрітися тощо, не заходячи у колишні трактири і кабаки. Чайні-читальні створювалися з метою «…предоставления населению возможности проводить досуг вне питейных заведений и отвлечения его, таким образом, от пьянства…». Саме навколо чайних-читалень планувалося концентрувати інші види культурно-просвітницької діяльності, створюючи бібліотеки, книжкові крамниці, організовуючи народні читання, проведення лекцій, бесід тощо. Зокрема, рекомендувалося «... позаботиться, чтобы каждою чайною получалось не менее одной ежедневной газеты и одного еженедельного или ежемесячного, по возможности, иллюстрированного, журнала...» [20, 19]. Зрідка замість чайних створювались їдальні, де продавалася недорога (10-15 коп.) гаряча їжа. Обладнання народної чайної мало такий вигляд: приміщення складалося з трьох-чотирьох кімнат, з яких одна (дві) була відведена безпосередньо для організації харчування народу, а інших дві – під бібліотеку і читальний зал. Здебільшого, бібліотеки при чайних займали окремі кімнати, суміжні із загальною залою. Внутрішній інтер'єр складався, зазвичай, з великого столу в центрі, на якому розкладалися свіжі газети і журнали, та великих книжкових шаф біля стін. Поруч, як правило, стояла шафа, де зберігався «чарівний ліхтар» і все необхідне для проведення читань з використанням «світлових картин» і «чарівного ліхтаря» (щось на зразок діафільмів). На стінах розвішувалися портрети царів, картини за сюжетами Старого і Нового Завітів, географічні карти (найчастіше Європейської Росії) та ін. У деяких чайних-читальнях торгували дешевими книгами за ціною 1-3 коп. У перші роки відвідувачам пропонувався тільки чай (за 3-4 коп.), пізніше – калачі, білий хліб, сушки, лимонад, цукерки та ін.

Більшість чайних-читалень КПНТ розміщувались у центрі міста, як правило, на базарній площі, що було дуже зручно для селян, які у дні ярмарок, як правило, заходили до них для відпочинку і проведення вільного часу. Приїжджим дозволяли користуватися тільки читальною залою. Чайні-читальні працювали майже щодня, у середньому, 8-9 год., хоча деякі з них приймали відвідувачів і довше, наприклад, Луцька народна бібліотека КПНТ була відкрита з 8-00 до 21-00 [21, 22]. У неділю та святкові дні, коли приходили селяни з прилеглих сіл та солдати місцевих гарнізонів, бібліотеки КПНТ працювали за скороченим графіком (як правило, тільки у післяобідню пору). Проте, саме у цей час спостерігався підвищений наплив читачів. Книгозбірні та читальні, що були розміщені при чайних, нерідко служили причиною підвищення доходів закладу. На початку свого існування чайні-читальні відвідували кількадесят осіб на день, де користувачі знайомилися, в першу чергу, зі змістом газет і журналів. Наприклад, чайну-читальню с. Максимівка Радомисльського повіту Київської губернії 1900 р. у день відвідувало від 50 до 200 (у святкові дні) осіб [45, арк. 27]. Послуги читальних залів народних бібліотек, зокрема книгозбірень та читалень КПНТ, були завжди безкоштовними. Місцеві жителі заходили до чайних під час волосних сходів або суду. Іноді навіть у містах число читачів із селян, які жили у місті, так і тих, що приїжджали на ярмарки, у певні періоди року перевищувало всі інші категорії користувачів. Жінки серед читачів становили приблизно 20%. Найбільше число відвідувань припадало на зимові, святкові та недільні дні. Влітку, з урахуванням зайнятості селян, число відвідувань значно знижувалося, досягаючи найменшої кількості у липні.

Спочатку відвідувачі чайних-читалень мали можливість читати тільки газети й журнали. У селах підписка періодичних видань, як правило, проводилася через повітовий комітет. Найчастіше виписувалися газети «Губернские ведомости», журнали «Вестник трезвости», «Сельский вестник», «Нива», «Вокруг света», «Природа и люди» та ін. Кількість журналів та газет, що виписувалися щорічно чайними-читальнями нерідко сягала 15-20 назв [5, 181]. Деякі видання антиалкогольного змісту в бібліотеках та читальнях КПНТ безкоштовно роздавалися всім охочим [34, 169]. Пізніше у сільських чайних-читальнях з'явилися безкоштовні читальні з певним книжковим фондом та, іноді, платний абонемент. Звичайно, абонемент для видачі книг для домашнього читання

навіть у містах працював не всюди і часто не кожного дня. За наявності абонемента, книги додому брали, в середньому, половина відвідувачів бібліотек. Плата за користування абонементом становила у середньому 3-5 коп. на місяць [5, 202]. Досить часто брали також заставу під взяті книги, що, звичайно, призводило до зменшення кількості читачів, про що неодноразово повідомлялося у звітах багатьох завідуючих бібліотеками. Проте, в окремих бібліотеках абонемент також був безкоштовний, як, наприклад, у Житомирській народній бібліотеці-читальні, будівлю якій та майже 50% фінансування (250 руб.) надав Волинський КПНТ. До речі, майже всі зазначені гроші витрачалися на зарплату бібліотекаря (240 руб.). Фонд вищезазначеної книгозбірні становив 1278 тт. [27]. Приблизно, третина чайних-читалень мали окремих бібліотекарів, у решті випадків читачів обслуговували без додаткової винагороди працівники чайних. Коли бібліотекарем був священик або вчитель, писар чи представник місцевої інтелігенції, він проводив з читачами бесіди на морально-етичні теми, обговорював поточні події суспільного життя, рекомендував кращу літературу. Іноді випускники духовних семінарій ставали бібліотекарями чайних-читалень, оскільки «духовенство сочуственно относится к предприятиям Попечительства, охотно принимает на себя заведование чайными и библиотеками-читальнями». У більшості сільських чайних-читальнях обов'язки бібліотекаря покладалися, здебільшого, на особу, що завідувала чайною, без особливої додаткової винагороди. Іноді завідування бібліотекою брали на себе представники духівництва або місцевої сільської інтелігенції. У селах відповідальною особою у справах бібліотеки був місцевий земський начальник, а спостерігачем – місцевий священик. У містах і великих містечках бібліотеками та читальнями завідували, зазвичай, запрошені особи за певну плату (в середньому, до 150 руб. на рік). Серед бібліотекарів зазначених закладів іноді були жінки. У містах на посаду бібліотекаря обирали шанованих громадян міста, у функції яких входили організація режиму роботи книгозбірні, спостереження за відвідувачами у читальній залі, вчасне поповнення книгами та періодичними виданнями фондів бібліотеки, облік коштів тощо.

У багатьох містечках і селах України чайні-читальні КПНТ були єдиними освітніми установами для дорослого населення. Наприклад, у приміщенні чайної Звенигородського КПНТ у с. Кириловці Київської губернії діяла єдина на селі бібліотека імені Т.Г. Шевченка, що 1904 р. налічувала приблизно 400 тт., яку відвідували від 10 до 40 читачів на день, так само, як і книгозбірню в м. Ольшани Київської губернії, бібліотеку м. Троянів Волинської губернії та багато інших [26, 8-10]. У зазначених бібліотеках, як і в більшості інших, цікавилися, в першу чергу, белетристикою (50-60% від усієї кількості запитів), релігійно-моральною літературою (20-25%), працями з історії та географії (5-10%). Певним попитом користувалися газети та журнали (до 30%).

У перші роки діяльності КПНТ на теренах України кількість бібліотек та читалень по містах і містечках кожного року зростала майже до 20-30%, що безпосередньо залежало від зростання кількості чайних [38, 25]. Наприклад, тільки у другому півріччі 1896 р. у Чигиринському повіті Київської губернії було відкрито вісім чайних-читалень, у Канівському – п'ять, у Васильківському – чотири, в Уманському – дві. 1897 р. у Київському повіті було відкрито 10 чайних-читалень [43, арк. 32-48]. 1900 р. у Росії, в середньому, на кожну бібліотеку КПНТ припадало 490 книг та 450 абонентів. Всього було здійснено приблизно 40 млн відвідувань бібліотек і читалень КПНТ. За відомостями Д. Тушинського, на території сучасної України 1900 р. діяло більше 900 бібліотек і читалень КПНТ: у Волинській губернії було 106 бібліотек і читалень, а також 57 читалень, що виписували тільки періодику; в Катеринославській губернії – 66 бібліотек і читалень та 23 читальні, що виписували тільки періодику; в Київській – 65 і 100 відповідно; у Подільській – 139 і 46; у Полтавській (відомості за 1899 р.) – 87 і 46; у Таврійській – 52 і 10; у Херсонській (відомості за 1899 р.) – 47 і 7; у Чернігівській (відомості за 1898 р.) – 46 бібліотек і читалень; у Миколаївському особливому КПНТ – 4; у Одеському особливому КПНТ – 3; у Севастопольському особливому КПНТ – 2; у Керч-Єникальському особливому КПНТ – 3 бібліотеки і читальні [38, 54-55].

У бурхливі революційні 1905-1907 рр. та у післяреволюційний період навколо народних домів, чайних-читалень і бібліотек КПНТ нерідко мобілізувалися різні політичні сили і партії. Досить часто бібліотеки та читальні КПНТ були осередками «чорної сотні» та різних російських шовіністичних організацій. Проте, іноді під їхнім дахом збиралися представники різноманітних демократичних та революційних сил. Зрідка у бібліотеках та читальнях КПНТ проводилися нелегальні зібрання, після виявлення яких такі установи, як правило, закривали за рішенням спеціальних постанов місцевої влади, як це, наприклад, трапилося з однією з читалень Одеського особливого КПНТ, «из-за собраний,

устраиваемых в ней мещанами, принадлежащими к нелегальным партиям» [29, арк. 162-168]. У зазначений період до фондів бібліотек-читалень стали потрапляти заборонені для народних бібліотек видання, що, звичайно, не проходило поза увагою влади. У 1907-1914 рр. частішими стали перевірки книжкових фондів з метою вилучення заборонених книжок [10]. Приводом для ревізії фондів часто ставала приналежність до революційних партій або революційно-демократичної діяльності бібліотекарів народних бібліотек, зокрема книгозбірень КПНТ [11]. У післяреволюційний період діяльність народних бібліотек, зокрема КПНТ, все більше привертала пильну увагу поліцейських установ також внаслідок того, що в цей час почали частіше утворювати нелегальні народні бібліотеки, як, наприклад, у м. Брусилів [12]. Загалом, події 1905-1907 рр. мали негативний вплив на діяльність бібліотек і читалень КНПТ, що призвело у наступні роки до поступового їхнього занепаду. Іноді замість чайних-читалень створювали окремі бібліотеки-читальні, а чайні, внаслідок їхньої збитковості, закривали. Бувало, що книжкові фонди чайних-читалень передавали до інших бібліотечних установ. Загалом, під час революційних подій закривали не тільки чайні-читальні, а й бібліотеки-читальні, особливо у невеликих містах і містечках, наприклад, як у м. Острозі [36, арк. 1-2].

У роки Першої російської революції 1905-1907 рр. КПНТ, у силу свого «охранительного характера», повинні були тлумачити і коментувати події в країні відповідно до офіційного політичного курсу, що заохочувалося урядом, коли треба було у доступній для розуміння неосвіченим особам формі довести до кожного сенс реформ і механізми їхнього проведення. Для цієї роботи до книжкових фондів бібліотек надходили такі, наприклад, видання, що були попередньо схвалені Міністерством фінансів та Міністерством народної освіти, як: «Что дал Император Николай Второй русскому народу?», «О Государственной Думе», «Беседа о неприкосновенности личности и свободе совести, слова, собраний и союзов», «Царство толпы», «Довольно насилий», «Революционная смута и городская милиция», «Слово к народу о выборах членов Государственной Думы из крестьянского населения», «Чего хотят люди, которые ходят с красними флагами» та ін. Зазначені видання мали служити ідеї освіти народу в дусі відрази до революційного насильства [42, 126]. Книги подібної тематики надходили як пожертвування від приватних осіб, громадських, релігійних та державних установ. Наприклад, від члена-змагальника Київського КПНТ В. Ломакіна 27 грудня 1908 р. до бібліотек і читалень ТПНТ Київського повіту було передано більше 170 примірників книг і брошур, серед яких були «Революционеры и черносотенцы», «Тайны политики», «Русская революция и еврейская демократия», «Что такое патриотизм», «Земельный вопрос», «Земля всему трудящемуся народу» та ін. [44, арк. 37]. У липні 1908 р. від київського філіалу Товариства активної боротьби з революцією та анархією до бібліотек і читалень КПНТ Київського повіту безкоштовно надійшло 385 примірників книг і брошур (40 назв) «патриотического содержания» [44, арк. 89]. Від Управління Московської Синодальної друкарні у серпні 1908 р. надійшло 239 книг і брошур релігійного змісту за зниженою приблизно на 30% ціною (до оплати 31 руб. 73 коп.), що були розподілені між бібліотеками і читальнями КПНТ Київського повіту [44, арк. 101-120]. Роком раніше до книжкових фондів книгозбірень КПНТ Київського повіту було передано 224 книг і брошур (на суму 15 руб.) від Києво-Печерської лаври; 600 примірників брошур та 152 примірники книг від члена-змагальника Київського КПНТ Г. Яроша; 170 книг і брошур від Д. Кудаленко; 123 – від М. Корецького [44, арк. 12-29, 175]. У травні 1909 р. Київська повітова землевпорядна комісія надіслала до бібліотек і читалень Київського повітового КПНТ 75 примірників брошури А. Корфа «о хуторском разселении» [44, арк. 179]. Курс на відмежування від антиурядових рухів і сил був, у певному сенсі, директивою для установ КПНТ, про що можна дізнатися з тематики народних читань та літератури, якою комплектувалися їхні бібліотеки та читальні, зокрема мережа чайних-читалень.

Чайні-читальні КПНТ за своїм функціонуванням наближалися до діяльності бібліотек народних домів. Народний дім представляв собою загальнодоступний культурно-просвітницький заклад, які масово почали засновувати у Росії з кінця 1880-х рр. Ідея народного дому була приваблива тим, що основними принципами його створення були: благодійність; ставка на приватну ініціативу; загальнодоступність; демократизм; заохочення і підтримка будь-яких творчих проявів, ініціативи населення, організацій і підприємств; сприяння вихованню дітей через активну культурну діяльність; орієнтація на групи соціально незахищених осіб. Народний дім будувався часто за ініціативою КПНТ і знаходився, як правило, під його керівництвом. При народних домах організовували безкоштовні народні бібліотеки, в які записували всіх охочих віком з 12 років. Не дивно, що молодь становила значну частку їхніх читачів (від 30 до 60%). Організовуючи культурне дозвілля населення, на-

родні дома ставили перед собою завдання розвивати позашкільну освіту, боротися з неписьменністю, проводити лекційну роботу. Окрім бібліотеки з читальнею, у народних домах часто були: театрально-лекційний зал зі сценічним майданчиком, недільна школа, вечірні класи для дорослих, чайна, книготорговельна лавка. При деяких народних домах влаштовували пересувні і постійно діючі виставки та музеї, де зосереджували різного типу наочні посібники, які використовували при читанні лекцій. Цікаво, що завдяки активній просвітницькій діяльності брата академіка Є.О. Патона (1870-1953), Михайла Оскаровича Патона (1865-1919), який був 1905 р. обраний очільником дворянства Ушицького повіту Подільської губернії, а надалі головою Ушицької повітової земської управи та головою Ушицького повітового КПНТ, 1913 р. у містечку Нова Ушиця була відкрита чайна при Народному домі та бібліотека-читальня КПНТ, де відбулося 35 лекцій (щоразу залучалось не менше 200 осіб), 47 театральних вистав, працювала народна аудиторія на 250 місць, влаштовувались мистецькі вечори, танці та ін. Зазначена бібліотека-читальня при Народному домі мала 2 065 книг та 717 «світлових картин». Вона також комплектувалася періодичними виданнями, серед яких були такі розповсюджені серед бібліотек повітових КПНТ Поділля періодичні видання як «Вестник трезвости», «Деревня», «Крестьянское хазяйство», «Свет», «Сельский вестник», «Беседа» та ін. 1913 р. послугами зазначеної бібліотеки-читальні Народного дому скористалися 412 осіб, було видано 5 748 книг [31]. Михайло Оскарович Патон займався питаннями сільського господарства, будівництва шляхів, земських шкіл, училищ, бібліотек тощо. На жаль, на початку 1919 р. життя М. Патона та його сім'ї трагічно обірвалося. Ймовірно, приналежність до дворянського роду, чималі статки послужили причиною його вбивства бандитами.

До 1918 р. у народних домах проходили концерти та вистави, різноманітні науково-популярні лекції на теми історії, літератури, народного здоров'я та гігієни тощо. Незважаючи на фінансову складність вирішення питань про будівництво народних домів, їхнє спорудження на території України активно розвивалося. Наприклад, до Першої світової війни у Харківській губернії було вісім народних домів, у Катеринославській – сім, у Київській – шість. Народні дома будувалися також у малих містах і робочих селищах. Наприклад, 1901 р. народний дім із залою майже на 1 000 місць, чайною, бібліотекою і читальнею було збудовано у м. Кам'янець-Подільський [22, арк. 19]. Крім народних домів, в Україні створювали робочі клуби, які також мали схожий напрям культурно-просвітницької діяльності (організація роботи бібліотек, народних читань, боротьба з неписьменністю тощо). Наприклад, 1912 р. в Україні існувало близько 50 робочих клубів [14]. Отже, народні доми, робочі клуби, бібліотеки-читальні поступово ставали центрами місцевого культурно-освітнього життя. Значне місце у культурно-просвітницькій роботі бібліотек ТПНТ м. Києва займала діяльність Лук'янівського народного дому, історія якого почалась ще 1897 р., коли у приватному будинку селянина А. Калини, який знаходився на Лук'янівській площі, були відкриті чайна і бібліотека, де проводилися народні читання, літературні та танцювальні вечори. Бібліотека-читальня була відкрита для читачів з 9:00 до 21:00. Читальна зала працювала безкоштовно, абонемент коштував п'ять коп. на місяць. Для читальної зали був знайдений оцінений в 4000 руб. чотирикімнатний дерев'яний будинок, де одночасно могли розміститися близько 80 осіб. Лук'янівський народний дім відразу ж завоював популярність і 1898 р. його відвідали, за звітом КПНТ, 30 000 чоловіків, 3 000 жінок, 900 хлопчиків, 200 дівчаток. 1899 р. бібліотеку-читальню Лук'янівського народного дому відвідали 3 700 осіб, 1912 р. – понад 20 000 [6]. Підвищенню кількості відвідувань зазначеної бібліотеки-читальні КПНТ сприяло спорудження 1902 р. для Лук'янівського народного дому нової будівлі у псевдорусьому стилі.

У містах багатьох губерній поширення бібліотек-читалень народних домів часто стимулювало заснування громадських та публічних бібліотек. У провінції вони ставали нерідко першими публічними культурними центрами суспільного життя. Варто зазначити про активну діяльність бібліотек-читалень народних домів КПНТ у Вінниці, Кам'янці-Подільському, Могилів-Подільському, Ушиці, Літині та в інших містах і містечках України. Чайні-читальні КПНТ часто об'єднували з народними домами як однотипні установи, а іноді їх перетворювали на народні доми. Після 1918 р. книгозбірні народних домів та чайних-читалень КПНТ стали перетворюватися на профспілкові та сільські клуби, будинки культури або бібліотеки. Проте, у перші роки радянської влади, у деяких містах виникала необхідність заснування народних домів для проведення культурно-просвітницької роботи серед збіднілих верств населення, як про це свідчить, наприклад, листування правління Союзу робітників споживчих кооперативів м. Катеринослав у жовтні-листопаді 1918 р. [28, арк. 8-12].

Основними різновидами книгозбірень КПНТ були бібліотеки-читальні, які давали можливість читати літературу на місці, а також видавали книжки додому, та чайні-читальні, що видавали літературу для читання, здебільшого, без права брати книги з собою. Проте, класифікацію бібліотек КПНТ, на думку деяких дослідників, можна розширити на такі різновиди: окремі стаціонарні бібліотеки, що мали відділ абонемента і читальний зал; бібліотеки-читальні при чайних (як чайні-читальні), що мали абонемент і читальний зал (поряд з чайними-читальнями були найбільш поширеним різновидом бібліотек КПНТ); чайні-читальні, що надавали книги тільки для користування у читальному залі; чайні-читальні, що обслуговували читачів тільки періодикою (підписками газет та журналів); бібліотеки-читальні при народних домах; бібліотеки-читальні при їдальнях («бібліотеки-їдальні»); бібліотеки при школах, де працював, як правило, тільки відділ абонемента; своєрідні «вуличні читальні» – спеціальні стенди, де розміщували брошури і плакати, здебільшого, антиалкогольного змісту; пересувні бібліотеки; «библиотеки-ящики упрощённого типа» [4; 21; 34]. У бібліотеках чайних, їдалень, народних домів, окрім надання права користуватися книгами, здебільшого, читали безкоштовні лекції, проводили морально-релігійні бесіди, показували «світлові картини» тощо. Приблизно, більше третини бібліотек КПНТ знаходилась у містах, а більшість – у сільській місцевості. Звичайно, міста відігравали провідну роль у поширенні культури та просвітництва, де концентрувалися культурно-освітні заклади, бібліотеки різних типів і видів тощо. Обсяг книжкових фондів бібліотек КПНТ, зазвичай, був у прямій залежності від відстані до міських центрів. Здебільшого, у селах були невеликі книгозбірні, а найбільші бібліотеки КПНТ були у губернських та повітових містах, які відігравали важливу роль у культурно-просвітницькому розвитку певної місцевості [9, 582]. На поч. ХХ ст. під керівництвом КПНТ були не тільки чайні-читальні, «бібліотеки-їдальні», бібліотеки-читальні, бібліотеки при школах, а й народні дома та сади, недільні школи та школи для дітей робітників та інші установи. Часто бібліотеки КПНТ розміщували в одній з вільних кімнат земських шкіл. Справами бібліотек-читалень завідувало особливе правління на чолі з головою та відповідними його членами. Наприклад, Вінницьким повітовим КПНТ був розроблений проект облаштування в повіті 30 народних бібліотек і читалень. Започатковані комітетом народні бібліотеки не мали бути самостійними, а повинні були увійти до складу місцевих шкільних бібліотек, як особливий і самостійний їхній підрозділ. На кожну бібліотеку передбачалося витрачати 100 руб. на рік [2, 127]. Такою щедрою допомогою Вінницького повітового КПНТ скористалися також 13 церковнопарафіяльних шкіл повіту. У звіті про стан церковнопарафіяльних шкіл Подільської єпархії за 1897 р. зазначено, що бібліотеки з книгами для позакласного читання заведені при 918 школах.

У Подільській губернії КПНТ, що розпочав свою діяльність (як і більшість інших в Україні комітетів) 1896 р., за три наступні роки своєї роботи відкрив 34 чайні-читальні. Проте, переважна більшість відвідувачів чайних не могли використовувати читальні з причини неосвіченості. Більшість бібліотек КПНТ Подільської губернії були відкриті при народних, шкільних та церковнопарафіяльних школах для того, щоб уникнути зайвих витрат на оплату окремих приміщень і утримання бібліотекарів. Багато книгозбірень КПНТ Поділля знаходилося у приміщеннях шкіл як особливий відділ у складі шкільної бібліотеки. У такому разі працював тільки абонемент, оскільки у бібліотеці не було відповідного місця для читання. Наприклад, у Вінницькому повіті лише тільки у Вінниці та Жмеринці дозволялося користуватися книгами на місці [35, 182]. За даними деяких архівних документів, у Подільській губернії на рубежі XIX-XX ст. всього було відкрито приблизно 80 бібліотек КПНТ [40]. Фінансування зазначених книгозбірень було разовим у межах визначених коштів. Додаткове фінансування на потреби комплектування необхідною літературою допускалося тільки через кілька років. На відкриття нових бібліотек витрачалися суми від 50 до 300 руб., залежно від кількості населення. 1899 р. на відкриття бібліотек у м. Купінь та с. Савинці Кам'янецького повіту Подільської губернії було виділено по 300 руб., а на відкриття ще чотирьох бібліотек у тому ж повіті – 480 руб. (по 120 руб. на кожну). Основними статтями витрат були придбання книг та періодичних видань і заробітна плата бібліотекаря. У перші 10 років розвитку книгозбірень КПНТ їхнє фінансування збільшувалося майже кожного року. Наприклад, якщо 1899 р., на утримання та розвиток книгозбірень КПНТ Кам'янецького повіту було витрачено 855 руб., то 1904 р. – вже 1190 руб. [1, 130]. Проте, грошей на відповідне запитам читачів комплектування фондів та на розвиток діяльності бібліотек все одно не вистачало.

Бібліотечна мережа КПНТ Подільської губернії розвивалася нерівномірно. У Вінницькому, Кам'янецькому, Могилівському повітах кількість бібліотек постійно зростала. Краща динаміка спо-

стерігалася у Вінницькому повіті, де 1898 р. діяло 14 бібліотек (у Вінниці, Жмеринці та при 12 сільських однокласних міністерських народних училищах), 1899 р. тут було вже 25 книгозбірень КПНТ,1901 р. – 39, 1902 р. – 57 [35, 182-183]. 1905 р. бібліотеки КПНТ Вінницького повіту обслуговували понад 10500 читачів (приблизно 3,5% від усього населення повіту). Можна сказати, що даний показник був досить високим, якщо згадати, що в Подільській губернії на початку ХХ ст. письменні особи складали приблизно 15% всього населення. Отже, бібліотеки КПНТ охоплювали майже 20% письменних осіб Вінницького повіту [35, 183]. До того ж, була досить високою обертаність бібліотечного фонду. Наприклад, за результатами 1898 р. книгозбірня КПНТ у Вінниці щомісяця видавала приблизно 2000 тт. та мала п'ятикратну обертаність книг (на сьогодні обертаність книг у бібліотеках України у середньому становить 1,2). Цікаво, що саме з цієї причини керівництво Комітету вирішило збільшити її фонд до 1500 примірників, загальна вартість якого сягала 300 руб. 1902 р. у 57 бібліотеках КПНТ Вінницького повіту було видано 37 820 книг, тобто з урахуванням середнього розміру бібліотечного фонду у 400 примірників, можна сказати, що кожна книга була видана майже двічі. Проте, книговидача у різних бібліотеках сильно коливалася від 60 книг – у с. Носківці, до 3000 тт. у с. Великі хутори, 4 295 тт. – у с. Якушенці, 4 553 – у м. Вінниця. У середньому показник книговидачі бібліотек КПНТ Вінницького повіту сягав 800 примірників. Кількість відвідувань також значно коливалося, – наприклад, у читальні с. Станіславчик Вінницького повіту 1904 р. було 31 652 відвідування, а 1905 р. – 19 475. Середня кількість читачів становила до 100 осіб у день. Понад 300 осіб було тільки у Вінниці, у Великих хуторах та у Жмеринці. Здебільшого, відвідувачами були представники чоловічої статі – до 80%. Якщо бібліотека діяла при школі, то основний контингент читачів становили, звичайно, учні [35, 184].

Кількісний склад книжкових фондів бібліотек КПНТ Подільської губернії був у різних повітах неоднаковим. У Кам'янецькому повіті, наприклад, фонд усіх бібліотек КПНТ 1904 р. становив 6457 тт. (у середньому – 465 книг на одну книгозбірню). Понад 600 тт. було у бібліотеках містечок Городок, Оринін, Лянцкорунь, Врублевці. Найменший фонд був у бібліотеці с. Куява (147 книг). В цілому, у структурному відношенні книжковий фонд бібліотек КПНТ Кам'янецького повіту складався з 48,8% художньої літератури; 19,6% – природничо-наукової та сільськогосподарської літератури; 14% – книг духовно-морального змісту [1, 130-131]. Наведемо ще один приклад тематичного складу книжкового фонду бібліотек КПНТ, який також приблизно збігається з попередніми показниками структури бібліотечного фонду, де помітно переважала художня література. Наприклад, у бібліотеці с. Селище Вінницького повіту книжковий фонд розподілявся таким чином: белетристика – 173 примірники (43,2%); релігійно-повчальна література – 83 примірники (20,0%); географічна та правнича – 70 (17,5%); сільськогосподарська, медична, природознавча – 43 книги (10,7%); історична – 31 (7,7%) [35, 183]. Твори російських класиків становили до 20% від усього книжкового фонду. Поширеною була практика придбання великої кількості примірників одного видання, особливо «Библейских историй» та «Житий святых», які комплектувалися іноді десятками примірників. Біблія, звичайно, входила до складу фонду кожної бібліотеки КПНТ (до речі, в книгозбірнях КПНТ Біблія була найдорожчим виданням (приблизно три руб.) з усіх друків книжкового фонду). Історичні праці, здебільшого, висвітлювали тільки історію Росії. З природничої літератури допускалися, як правило, брошури практичного характеру, а також ті, які не заперечували існування Бога. Правова галузь, здебільшого, була представлена брошурами з російського законодавства та популярними поясненнями, як платити податки, як здійснювати вибори тощо. Селяни і робітники найбільше цікавилися творами класиків російської літератури: І. Тургенєва, М. Гоголя, А. Чехова, О. Пушкіна, М. Лермонтова та ін. З іноземних авторів був великий попит на праці Ж. Верна, О. Дюма, Майн Ріда, Г. Сенкевича, Вальтера Скотта, В. Гюго, Ф. Купера, М. Сервантеса та ін. Читачі часто запитували останні твори Л. Толстого, М. Горького, В. Короленка, Л. Андрєєва та ін. Діти більше цікавилися казками; підлітки – пригодами, детективами, творами класиків російської та світової літератури; літні читачі – класикою та релігійно-моральними книгами. На жаль, українська книга була, практично, відсутня у фондах народних книгозбірень КПНТ. Проте, наприкінці ХІХ ст. потік українських книг, виданих у містах Правобережжя, поступово зростав, усе більше розповсюджувалися дешеві видання КПНТ, що друкувалися великими накладами (10-30 тис. примірників), як, наприклад, праця І. Острожинського «Пий, та діло розумій», що була видана у Бердичеві 1898 р. [30, 39]. Звичайно, фонди книгозбірень КПНТ, здебільшого, комплектувалися дешевими виданнями (в середньому, від 3 до 25 коп. за книгу). Внаслідок того, що КПНТ Вінницького повіту (так само як і більшість інших) комплектував свої бібліотеки дешевими виданнями, при високій обертаності фонду, книжки

за короткий термін швидко зношувалися, що, при поступовому скороченні фінансування книгозбірень, призвело до значних недоліків у комплектуванні книжкових фондів та занепаду, звідси, діяльності бібліотечної мережі повіту в цілому, про що засвідчили підсумки роботи 1906 р., коли замість запланованого зростання мережі до 88 бібліотек, було відмічено скорочення кількості існуючих закладів. Скрутна ситуація зі станом книжкових фондів призвела до того, що різко впала книговидача у сільських книгозбірнях (приблизно до 200-300 книг на рік).

Після 1907 р. фінансування бібліотек КПНТ Поділля значно зменшилося, а з початком Першої світової війни 1914 р. практично припинилося, що призвело до занепаду зазначених книгозбірень. Пізніше значну частину книжкових фондів бібліотек КПНТ Подільської губернії було передано до фондів тих книгозбірень, на базі яких вони існували, або бібліотекам, які існували у даному населеному пункті – училищним, церковнопарафіяльним, народним, сільським тощо. Наприклад, восени 1907 р. Вінницькій міській управі було запропоновано взяти на тимчасове утримання бібліотеку КПНТ, а через рік її було закрито [35, 188]. Згодом, завдяки земській фінансовій допомозі, бібліотеку КПНТ було поновлено. 1912 р. кількість її відвідувань стала сягати 4 600 осіб на рік. Проте, решта, 59 бібліотечних закладів, працювала досить мляво, адже їхні фонди майже не поновлювалися (фінансування 1913 р. було, у середньому, трохи більше восьми руб. на рік). В цілому, на початку XX ст. у Подільській губернії, за підрахунками О. Завальнюка та О. Комарницького, діяло більше 100 бібліотек різних типів і видів: народних бібліотек-читалень налічувалось 60, бібліотек товариств – 19, приватних – 16, державних – сім [15, 9]. За відомостями В. Шпілевича, що спираються на звіт діяльності Подільського КПНТ за 1906 р., на Поділлі діяло 218 народних бібліотек-читалень, що працювали при чайних і школах [41, 229]. За даними О. Айвазян, на поч. XX ст. у різні роки на Поділлі діяло до 120 бібліотек КПНТ у Вінницькому, Кам'янець-Подільському, Могилівському, Ушицькому, Летичівському, Балтському, Брацлавському, Проскурівському, Гайсинському та Літинському повітах. Найбільшою кількістю бібліотек КПНТ у Подільській губернії відзначалися Вінницький повіт (57), Кам'янець-Подільський (33), Могилівський (16), Брацлавський (15) [1, 132-133]. За відомостями Д. Булгаковського, у період 1902-1906 рр. кількість бібліотек КПНТ на Поділлі коливалася у межах 200, наприклад, 1902 р. їх було 213, відвідувань – 461 тис., абонентів – 48 тис. осіб [5, 86]. Після 1907 р. кількість бібліотек КПНТ та інші показники бібліотечної діяльності дещо зменшилися. Наприклад, за звітом Подільського КПНТ за 1911 р. мережа бібліотек КПНТ скоротилася, порівняно з 1907 р., у Кам'янецькому повіті до 18 книгозбірень (майже на 50%), у Брацлавському повіті – до 10 (на 30%) [41, 229].

Проте, діяльність багатьох бібліотек і читалень КПНТ у різних губерніях і повітах України залишається ще малодослідженою. За відомостями Д. Булгаковського, найбільш активною бібліотечна діяльність КПНТ була у Полтавській губернії, де за перші 10 років існування ТПНТ (до 1906 р. включно) працювало 1016 бібліотек і читалень КПНТ [5, 89]. Кількість відвідувань за зазначений період становила 1127 тис., абонентів – 106 тис. осіб. Оскільки, згідно з переписом 1897 р., у Полтавській губернії проживало приблизно 2,8 млн осіб і на 100 осіб налічувалося всього 17 письменних (16,9%) (до 1906 р. останній показник виріс не набагато відсотків), виходить, що кожний п'ятий мешканець губернії, що умів читати, користувався абонементом бібліотеки-читальні КПНТ, а дані книгозбірні відвідували ледве не кожна друга письменна особа губернії. За даними В. Сєдих, у Полтавській губернії 1912 р. діяло лише 215 народних бібліотек [32, 104]. Однак, яку частину серед них становили книгозбірні КПНТ і скільки їх було взагалі – не повідомляється.

Для порівняння зазначимо, що, наприклад, 1914 р. у Костромській губернії було 12 міських народних бібліотек КПНТ, а у Володимирській губернії – 11 [33, 102-107; 60, 173]. У Рязанській губернії до 1909 р. налічувалося 137 бібліотек КПНТ [8]. В Орловській губернії було 128 книгозбірень КПНТ [3, 101]. У Кавказькому відділенні ТПНТ 1913 р. було 16 бібліотек-читалень, в яких протягом року було видано 47 480 книг, а абонентами були 4 989 чоловіків і 1 788 жінок [37, 192]. До 1912 р. Петербурзьким КПНТ було відкрито 18 народних бібліотек, 13 з яких – у міських і парафіяльних школах. Окрім того, влаштовувалися невеликі бібліотеки і в їдальнях [17; 19]. У Москві протягом 1900-1910 рр. було відкрито 14 народних домів, у дев'яти з яких були бібліотеки-читальні. Цікаво, що Москва не поспішала приєднуватися до організації ТПНТ. КПНТ почав діяти тут тільки з середини 1901 р. Московський КПНТ ввів плату за читання при видачі книг додому в розмірі аж 15 коп. на місяць (така вартість була, приміром, у цей час у Київській міській публічній бібліотеці). Крім того, брали заставу для забезпечення збереження книг. Безкоштовним було тільки користу-

вання читальною залою. Тому відсоток робітників серед передплатників (користувачів абонемента) зазначених бібліотек був невеликий, у той час як читальні зали користувачі відвідували досить активно [39, 300].

Деякі завзяті діячі руху за народну тверезість намагалися прищепити широким прошаркам населення інтерес до наукових знань, до історії рідного краю, до досягнень національної культури, бажання поліпшити своє життя, для чого вони активно організовували та розгортали діяльність бібліотек, проводили театральні вистави та лекції. Іноді, у контексті цієї загальногромадянської діяльності велася пропаганда українофільства на теренах сучасної України та, навіть, за її теперішніми територіальними кордонами. Наприклад, на початку XX ст. деякі діячі КПНТ на Кубані (С. Ераст, Я. Жарко та ін.) активно проводили пропаганду української культури. Щоб діяльність КПНТ мала не занадто національно-революційний вигляд, активісти сумлінно пропагували користь поширення релігійності та читання книг у справі зміцнення народної тверезості. Наприклад, у Майкопському відділенні ТПНТ до 1905 р. було створено 42 бібліотеки. Проте, через брак коштів, особливо після 1906 р., багато бібліотек КПНТ було закрито. Після поразки революції 1905-1907 рр. та від'їзду С. Ерастова політична діяльність кубанських українофілів занепала [7, 113-114].

(продовження в наступному номері)

Використані джерела

1. Айвазян О. Б. Народні бібліотеки Подільської губернії наприкінці XIX – на початку XX століття / О. Б. Айвазян // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Сер.: Історія : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. О. А. Мельничука. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2014. – Вип. 22. – С. 129-134. – Режим доступу : http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2014/aiv_nar.htm

2. Айвазян О.Б. Бібліотеки освітянських закладів Подільського єпархіального відомства другої половини XIX – початку XX століття / О.Б. Айвазян // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер.: Бібліотекознавство. Книгознавство. – 2010. – Вип. 2. – С. 123-136. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuiobk_2010_2_15

3. Борисова О. Библиотечно-просветительская деятельность попечительств о народной трезвости в Орловской губернии в конце XIX – начале XX века / Ольга Олеговна Борисова, Наталья Алексеевна Меренкова // Библиотековедение. – 2015. – № 2. – С. 94–102.

4. Букреева О. Г. Библиотечно-просветительная деятельность попечительств о народной трезвости в России в конце XIX – начале XX вв. : автореф. дис. … канд. пед. наук: 05.25.03 / Оксана Геннадьевна Букреева. – М., 2008. – 18 с.

5. Булгаковский Д. Г. Очерк деятельности Попечительств о народной трезвости за всё время их существования (1895-1909 гг.). В двух частях / Д. Г. Булгаковский. – СПб. : Отечественная типография, 1910. – 240 с.

6. В Киеве отремонтируют Лукьяновский народный дом Попечительства о народной трезвости // Официальный сайт Всеукраинского общественного движения «Трезвая Украина» http://tvereza.info/news/news.php?id=2015-03-21-kiev&lang=ru

7. Васильев И. Общественное движение украинофилов на Кубани в дореволюционный период / Игорь Васильев // Голос Эпохи: Лит.-общ. журнал. – 2014. – Вып. 3. – С. 108-116.

8. Гаврилов А.П. Попечительство о народной трезвости как национальная идея нашей страны / А.П. Гаврилов // сайт: Музеи Рязанской области http://musrzn.ru/personal/regional/shilovskiy_muzei/scientific/363

9. Григоренко О.П. Бібліотечна справа в містах Подільської губернії у другій половині XIX – на початку XX століття / Олександр Петрович Григоренко // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства: матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції, 25 жовтня 2012 року, Львів / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка», Науково-технічна бібліотека; [редколегія: О.В. Шишка, Н.Е. Кунанець, Д.О. Тарасов, І.О. Бєлоус, Р.С. Самотий, А.І. Андрухів]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 577-590.

10. Дело о производстве обысков в библиотеках (Волчанской земской больницы, народного дома и общественной в г. Волчанске Харьковской губернии) (10 июля 1907 г. – 24 октября 1910 г.). – ЦДІАК України, ф. 336, оп. 1, спр. 2565, арк. 1-105.

11. Дело об обыске в 4-й Харьковской народной бесплатной библиотеке-читальне в связи с полученными сведениями о принадлежности некоторых сотрудников библиотеки к социал-демократической партии и партии эсеров (2 декабря 1907 г. – 13 октября 1910 г.). – ЦДІАК України, ф. 336, оп. 1, спр. 2566, арк. 1-39.

12. Дело по обвинению жителей м. Брусилова Куна Г., Ваксмана М. и др. в организации нелегальной «Брусиловской народной библиотеки» (9 ноября 1907 г. – 24 мая 1908 г.). – ЦДІАК України, ф.274, оп. 1, спр. 1919, арк. 1-316.

13. Дубровіна Л. А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті : монографія / Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського НАН України. – К., 2009. – 530 с.

14. Забытые достижения России. Народные дома // Очаровательная Россия: Интересные факты о русской истории, культуре, традициях. – 2014. – 10 февр. – Режим доступу : http://www.charmingrussia.ru/2014/02/blog-post_10.html

15. Завальнюк О.М. Подільські бібліотеки наприкінці XIX – на початку XX ст. / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарницький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2002. – Т. 2. – С. 3-16.

16. Ив–ко Н. Попечительства о народной трезвости (дополнение к статье) // Энциклопедический словарь. Доп. том 3 / Под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского; Изд. Ф.А. Брокгауз [Лейпциг], И.А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб., 1906. – С. 451-452.

17. Керзум А.П. Попечительство о народной трезвости / А.П. Керзум // Материалы сайта «Трезвение: Νηψις». – Режим доступу : http://nepsis.ru/trezvenie/iz-istorii/151-popechitelstvo-o-narodnoj-trezvosti.html

18. Копинова Н.С. Общества трезвости Вятской губернии во второй половине XIX – начале XX века / Н.С. Копинова // Вестник Удмурт. университета. – 2012. – Вып. 1: История и филология. – С. 123-126.

19. Краткий очерк деятельности С.-Петербургского городского попечительства о народной трезвости 1898–1912. – СПб. : Тип. Д. Дрейдена, 1913. – 87 с.

20. Марков А. А. Чайные-читальни Вятского попечительства о народной трезвости / А.А. Марков // Герценка: Вятские записки: [Науч.-попул. альм.]. Вып. 2 / Департамент культуры и искусства адм. Киров. обл., Киров. обл. науч. б-ка им. А. И. Герцена; Редкол.: С.Ю. Горбачев, Н.П. Гурьянова, М.А. Мамаева и др. – Киров : Киров. ОУНБ, 2001. – С. 18-22.

21. Мілясевич І. Бібліотеки Волинського Опікунства про народну тверезість (кінець XIX – початок XX ст.) / І. Мілясевич // Бібл. планета. – 2007. – № 4. – С. 21-24.

22. Об открытии в г. Каменец-Подольский народного дома на 1000 мест с библиотекой и читальней. – ЦДІАК України, ф. 442, оп. 631, спр. 477, арк 19

23. Онищенко О. Бібліотечна справа в Україні наприкінці XIX – у 10-х роках XX ст.: стан і основні напрями розвитку / О. Онищенко, Л. Дубровіна // Бібл. вісн. – 2005. – № 2. – С. 3-13.

24. Онищенко О. Проблеми дослідження історії бібліотек України / О. Онищенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І.Вернадського. – 2006. – Вип. 15. – С. 5-10.

25. Отчёт о деятельности Бессарабского Попечительства о народной трезвости за 1911 год. – Кишинёв : Тип. Бессараб. Губерн. Правления, 1913. – 66 с.

26. Отчёт о деятельности библиотек Юго-Западного края в 1904 году. – К. : Тип. Импер. Ун-та Св. Владимира, 1905. – 18 с.

27. Отчёт о состоянии Житомирской городской народной читальни за 1897 год (Год первый). – Житомир, 1898. – 34 с.

28. Переписка с правлением Союза рабочих потребительских кооперативов г. Екатеринослава об ассигновании средств для проведения культурно-просветительской работы (15 октября – 28 ноября 1918 г.). – ЦДІАК України, ф. 1111, оп. 1, спр. 133, арк. 8-12.

29. Постановление от 31 октября 1907 г. о закрытии на всё время военного положения читальни Попечительства о народной трезвости в г. Одессе из-за собраний, устраиваемых в ней мещанами, принадлежащими к нелегальным партиям. – ЦДІАК України, ф. 335, оп. 1, спр. 132, арк. 162-168.

30. Прищепа О. Побутування книжок в культурному просторі міст Правобережної України (XIX – початок XX ст.) / О. Прищепа // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Історичні науки. – 2015. – Вип. 24. – С. 36-41. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2015_24_7

31. Рід Патонів. // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/

32. Сєдих В.В. Історія бібліотечної справи в Україні : Навч. посібник / В.В. Сєдих; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2013. – 213 с.

33. Соловьев А.А. Библиотеки городских обществ трезвости Владимирской и Костромской губерній в конце XIX – начале XX века / А.А. Соловьев // Библиотековедение. – 2012. – № 4. – С. 102-107. – Режим доступу : http://moyuniver.net/prosvetitelnaya-deyatelnost-bibliotek-popechitelstv-o-narodnoj-trezvosti-v-gorodax-vladimirskoj-i-kostromskoj-gubernij-v-konce-xix-nachale-xx-veka/

34. Соловьев А.А. Просветительная деятельность библиотек Попечительств о народной трезвости в городах Владимирской и Костромской губерний в конце XIX – начале XX века / А.А. Соловьев // Научные ведомости Белгородского государственного университета (История. Политология. Экономика. Информатика). – 2012. – № 7 (126). – Вып. 22. – С. 168-175.

35. Соломонова Т.Р. Народні бібліотеки та читальні комітетів піклування про народну тверезість (на прикладі Вінницького повіту Подільської губернії) / Т.Р. Соломонова // Наук. праці Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2010. – С. 180-190. – (Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство; вип. 2).

36. Сообщение Департамента общих дел от 4-го февраля 1906 г. о закрытии библиотеки-читальни в г. Остроге Волынской губернии. – ЦДІАК України, ф. 442, оп. 856, спр. 69, арк. 1-2.

37. Сулиева А.В. Деятельность Кубанского и Ставропольского попечительств о народной трезвости в области просвещения и библиотечного дела / А.В. Сулиева // Теория и практика общественного развития. – 2012. – Вып. 1. – С. 192-194.

38. Тушинский Д.А. Попечительства о народной трезвости в 1900 г. / Д.А. Тушинский. – Спб.: Тип. В. Киршбаумана, 1903. – 40 с.; [72 с.]; [23 с.].

39. Финагентова Н.И. От библиотеки попечительства о народной трезвости к современному интеллект-центру / Н.И. Финагентова // Общедоступные библиотеки Москвы и России: от прошлого к настоящему : сб. ст. и мат-лов. – М., 2011. – С. 299-307. – (Из истории моск. библиотек. Вып. 7).

40. Центральний державний історичний архів України у Києві, ф. 442, оп. 629, спр. 636, арк. 21

41. Шпілевич В. Матеріяли до історії земських народних бібліотек на Україні / В. Шпілевич // Бібліотека і читач на Україні / УНІК, Секція соціології; ред. Д.А. Балика. – Х. – К. : Державне видавництво України, 1930. – С. 208-240. – (Труди УНІК; т. ІІ. Праці кабінету вивчення книги і читача / за ред. Д. Балики; зб. 1).

42. Шуклина С.А. Государственные и общественные инициативы в деятельности комитета попечительства о народной трезвости в Таврической губернии (1894-1914) / С.А. Шуклина // Культура народов Причерноморья. – 2013. – № 265. – С. 119-127.

43. Отчёты о деятельности уездных Попечительств о народной трезвости. – ДАКО, ф. 354, оп. 1, спр. 19, арк. 1-112.

44. ДАКО, ф. 354, оп. 1, спр. 84, арк. 1-251.

45. ДАКО, ф. 354, оп. 1, спр. 48, арк. 1-195.

References

1. Ajvazyan, O. B. (2014). People libraries Podillia province at the end of XIX – the beginning of XX centuries. Naukovi zapiski [Vinnitskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Mihayla Kotsyubinskogo]. Istoriyia, 22, 129–134. Retrieved from: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2014/aiv_nar.htm [in Ukrainian].

2. Ajvazyan, O. B. (2010). Libraries of institutions of Podillia parchialic department of the end of XIX – beginning of XX century. Naukovi pratsi Kam'yanets-Podilskogo natsionalnogo universitetu imeni Ivana Ogienka. Ser.: Bibliotekoznavstvo. Knigoznavstvo, 2, 123–136. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuiobk_2010_2_15 [in Ukrainian].

3. Borisova, O., Merenkova N.A. (2015). Library-education activity of comittees of people sobriety care in Orel province at the end of XIX – early XX century. Bibliotekovedenie, 2, 94–102 [in Russian].

4. Bukreeva, O. G. (2008). Library-education activity of comittees of people sobriety care in Russia at the end of XIX – early XX century. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].

5. Bulgakovskij, D.G. (1910). Remarks about activity of comittees of people sobriety care of the whole time their currency (1895 – 1909). In two parts. SPb.: Otechestvennaya tipografiya [in Russian].

6. In Kiyv Lukjanovka people house of comittees of people sobriety care will be built. Offical site of All-Ukrainian civil movement «Trezvaya Ukraina». Retrieved from http://tvereza.info/news/news.php?id=2015-03-21-kiev&lang=ru [in Ukrainian].

7. Vasiljev, I. (2014). Civil movement of Ukrainian followers in Kuban at pre-revolution period. Golos Epohi: Lit.-obsch. zhurnal, 3, 108–116 [in Russian].

8. Gavrilov, A. P. Committees of people trezvost as the national idea of our country. Site: Museum of Ryazan region. Retrieved from http://musrzn.ru/personal/regional/shilovskiy_muzei/scientific/363 [in Russian].

9. Grigorenko, O. P. (2012). Librarian business in towns of Podollia province at the end of XIX – early XX centuries. Proccedings of International Scientific and Practical Conference. Modern problems of library activities in the information society. 25 Octovbre Lviv. (pp. 577–590). Lviv: Vidavnitstvo Lvivskoji politehniki [in Ukrainian].

10. Case of checking in libraries. (Volchanskoy zemskoy bolnitsyi, narodnogo doma i obschestvennoy v g. Volchanske Harkovskoy gubernii) (10 iyulya 1907 g. – 24 oktyabrya 1910 g.). TsDIAK Ukrainy, f. 336, op. 1, spr. 2565, ark. 1– 105 [in Russian].

11. Case of checking in the 4-th Kharkiv people free library-reading rooms because of the information about some its workers and their connections with the social-democratic party and the party of essers. (2 December 1907 – 13 Octovbre 1910). TsDIAK Ukrainy, f. 336, op. 1, spr. 2566, ark. 1–39 [in Russian].

12. Case of blaming of the citizens of Brusilova – Kuna G., Vaksmana M. in the organization of illegal library «Brusilovskoy narodnoy biblioteki» (9 November 1907 – 24 May 1908). TsDIAK Ukrainy, f.274, op. 1, spr. 1919, ark. 1–316 [in Russian].

13. Dubrovina, L. A. & Onischenko, O. S. (2009). Librarian business in Ukraine in XX c. Kyiv [in Ukrainian].

14. Forgotten achivements of Russia. People houses. Admirable Russia: interesting facts about Russian history, culture and traditions. (2014). Retrieved from http://www.charmingrussia.ru/2014/02/blog-post_10.html [in Russian].

15. Zavalnyuk, O. M. & Komarnitskiy, O. B. (2002). Podilia libraries at the end of XIX –early XX c. Osvita, nauka i kultura na Podilli: zb. nauk. Prats, 2, 3–16 [in Ukrainian].

16. Ivko, N. (1906). Comittees of people sobriety care (addition to the article). Encyclopeadia dictionary I. E. Andreevskogo, K. K. Arseneva, F. F. Petrushevskogo (Eds.). SPb. [in Russian].

17. Kerzum, A. P. Comittees of people sobriety care. Materials of site «Trezvenie: Νηψις». Retireved from http://nepsis.ru/trezvenie/iz-istorii/151-popechitelstvo-o-narodnoj-trezvosti.html [in Russian].

18. Kopinova, N. S. (2012). Comittees of people sobriety care of Vyatka province at the end XIX – early of XX century. Vestnik Udmurt. Universiteta: Istoriya i filologiya, 1, 123–126 [in Russian].

19. Short essay about the activity of S.-Peterburg city comittee of people sobriety care in 1898–1912. (1913). SPb.: Tip. D. Drejdena [in Russian].

20. Markov, A. A. (2001). Tea-reading rooms of Vyatka comittee of people sobriety care. Gercenka: Vyatskie zapiski, 2, 18–22 [in Russian].

21. Milyasevich, I. (2007). Libraries of Volyn people sobriety care (the end XIX – early XX). Bibl. Planeta, 4, 21–24 [in Ukrainian].

22. About opening of the people house on 1000 places with a library and a reading-room in Kamenec-Podolskij. TsDIAK Ukraini, f. 442, op. 631, spr. 477, ark 19 [in Russian].

23. Onishchenko, O. & Dubrovina, L. (2005). Librarian case in Ukraine at the end XIX – in the 10-es of XX: condition and the main tendencies of the development. Bibl. Visn., 2, 3–13 [in Ukrainian].

24. Onishchenko, O. (2006). Problems of researching of history of Ukrainian libraries. Nauk. pr. Nac. b-ki Ukraini im. V. I.Vernads'kogo, 15, 5–10 [in Ukrainian].

25. Report about the activity of Bessarabia committees of people sobriety care of 1911. (1913). Kishinyov: Tip. Bessarab. Gubern. Pravleniya [in Russian].

26. Report about the activity of libraries of Southwest region in 1904. (1905). K.: Tip. Imper. Un-ta Sv. Vladimira [in Ukrainian].

27. Report about state of Zhitomir town reading-room of 1897. (1898). Zhitomir [in Russian].

28. Letters with the government of the Union of proletarian workers cooperation of Ekaterinoslav about assignation for cultural-educational work. TsDIAK Ukraini, f. 1111, op. 1, spr. 133, ark. 8–12 [in Russian].

Reports from 31 Octovbre of 1907 of closing of reading-room of military state. of committees of people sobriety care of Odessa. TsDIAK Ukraini, f. 335, op. 1, spr. 132, ark. 162–168 [in Ukrainian].

29. Prishchepa, O. (2015). Books in culturological space in towns of Right-bend Ukraine (XIX – early XX c.c.). Naukovi zapiski Nacional'nogo universitetu «Ostroz'ka akademiya». Ser.: Istorichni nauki, 24, 36–41. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2015_24_7 [in Ukrainian].

30. Rid Patoniv. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%96%D0%B4_%D0%9F%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2 [in English].

31. Sedih, V.V. (2013). History of librarian business in Ukraine. Kharkiv: HDAK [in Ukrainian].

32. Solov'ev, A.A. (2012). Libraries of comittees of people trezvost of Vladimir and Kostroma provinces at the end of XIX – early XX centuries. Bibliotekovedenie, 4, 102–107. Retrieved from http://moyuniver.net/prosvetitelnaya-deyatelnost-bibliotek-popechitelstv-o-narodnoj-trezvosti-v-gorodax-vladimirskoj-i-kostromskoj-gubernij-v-konce-xix-nachale-xx-veka/ [in Russian].

33. Solov'ev, A.A. (2012). Educational activity of libraries of comittees of people trezvost in towns of Vladimir and Kostroma provinces at the end of XIX – early XX centuries. Nauchnye vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta (Istoriya. Politologiya. Ekonomika. Informatika), 7 (126), 22, 168–175 [in Russian].

34 .Solomonova, T. R. (2010). People library and reading committees of people tverezist' (Vinnica region Podillia province). Nauk. praci Kam'yanec'-Podil. nac. un-tu im. I. Ogienka, 12, 180–190. [in Ukrainian].

35. Messeges of Departament of common affairs 4 Febriary 1906 about closing of libraries-reading rooms in Ostrog of Volyn province. TsDIAK Ukrainy, f. 442, op. 856, spr. 69, ark. 1–2 [in Ukrainian].

36. Sulieva, A.V. (2012). Activities of Cuban and Stavropol comittees of people trezvost in the educational and librarian work. Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya, 1, 192–194 [in Russian].

37.Tushinskij, D.A. (1903). Comittees of people trezvost in 1900. Spb.: Tip. V. Kirshbaumana [in Russian].

38. Finagentova, N.I. (2011). From library of comittees of people trezvost untill modern intellectual centre. Obshchedostupnye biblioteki Moskvy i Rossii: ot proshlogo k nastoyashchemu, 7, 299–307 [in Russian].

39. Central State Historical archive of Ukraine in Kyiv. f. 442, op. 629, spr. 636, ark. 21 [in Ukrainian].

40. Shpilevich, V. (1930). Materials about history of province people librarie in Ukraine. A library and a reader in Ukraine. D. A. Balika (Ed.). K.: Derzhavne vidavnictvo Ukraini [in Russian].

41. Shuklina, S.A. (2013). State and civil initiations in the activity of comittees of people trezvost in Tavria province (1894–1914). Kul'tura narodov Prichernomor'ya, 265, 119–127 [in Russian].

42. Reports of the activity of comittees of people trezvost. – DAKO, f. 354, op. 1, spr. 19, ark. 1–112 [in Russian]

43. DAKO, f. 354, op. 1, spr. 84, ark. 1–251 [in Russian].

44. DAKO, f. 354, op. 1, spr. 48, ark. 1–195 [in Russian].

УДК 023

Н.В. Веретеннікова

«ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСИСТЕНТ НАУКОВЦЯ» ЯК СЕРВІСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО СУПРОВОДУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ВІРТУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ КОЛЕКТИВІВ

Мета написання статті полягає в аналізі провідної ролі книгозбірень у інформаційному забезпеченні віртуальних організацій, що проводять дослідження на платформі е-науки. Наведено основні характеристики та особливості такого нового феномена як е-наука. Під час дослідження використано соціокомунікаційний підхід до дослідження сучасного стану книгозбірень. Проаналізовано функціональні особливості розробленої аналітичної інформаційної системи, що отримала назву «інформаційний асистент науковця» та забезпечує пошук і зберігання інформації, релевантної тематиці наукових досліджень творчого наукового колективу в галузі е-науки. В інформаційному суспільстві відбувається активний поступальний розвиток електронної науки. Саме формування її як комплексу сучасних комп'ютерних інформаційних та комунікаційних технологій, які забезпечують реалізацію основних функцій і завдань галузі науки в умовах інформаційного суспільства, забезпечить подальший розвиток відкритого доступу до інформаційних ресурсів, що містять результати наукових досліджень.

Ключові слова: *бібліотека, електронна наука, інформаційні та комунікаційні технології, віртуальний колектив.*

Н.В. Веретенникова

«ИНФОРМАЦИОННЫЙ АССИСТЕНТ УЧЕНОГО» КАК СЕРВИСНЫЙ ИНСТРУМЕНТ СОПРОВОЖДЕНИЯ ВИРТУАЛЬНЫХ КОЛЛЕКТИВОВ УЧЕНЫХ

Цель написания статьи заключается в анализе ведущей роли библиотек в информационном обеспечении виртуальных организаций, проводящих исследования на платформе э-науки. Приведены основные характеристики и особенности такого нового феномена как э-наука. Во время исследования использован социокоммуникационный подход к исследованию современного состояния библиотек. Проанализированы функциональные особенности разработанной аналитической информационной системы, получившей название «информационный ассистент ученого», которая обеспечивает поиск и хранение информации, релевантной тематике научных исследований творческого научного коллектива в области э-науки. В информационном обществе происходит активное поступательное развитие электронной науки. Именно формирование его как комплекса современных компьютерных информационных и коммуникационных технологий, обеспечивающих реализацию основных функций и задач отрасли науки в условиях информационного общества, обеспечит дальнейшее развитие открытого доступа к информационным ресурсам, содержащим результаты научных исследований.

Ключевые слова: *библиотека, электронная наука, информационные и коммуникационные технологии, виртуальный коллектив.*

© Веретеннікова Н.В.

N.V. Veretennikova

«INFORMATION ASSISTANT OF A SCIENTIST» AS A SERVICE TOOL OF SUPPORTING VIRTUAL ORGANIZATIONS OF SCIENTISTS

***Purpose of Article**. The goal of the researching is to analyse the leading role of libraries in the information support of virtual organizations. The research is carried out on the platform of e-science. The basic characteristics and features of such a new phenomenon as e-science are described.*

***Methodology.** In the study the author uses social and communication approach to research current conditions of libraries.*

***Novelty.** The functional features of the analytical information system, called as «information assistant of a scientist» are analysed. It provides searching and saving of information, which is relevant topic of scientific works of creative scientific team in the field of e-science.*

***Conclusions.** There is an active ongoing development of e-science in the information society. Its formation as a complex of modern computer information and communication technologies, which ensure the implementation of basic functions and tasks of the field of science in the information society, will lead to the further development of open access to information resources, contained the results of research.*

***Keywords:** library, e-science, information and communication technology, virtual organization.*

Швидке зростання в інформаційному суспільстві обсягів електронних ресурсів змінило підходи до управління інформаційними ресурсами у бібліотеках. Відбулася також реорганізація технологічних платформ проведення наукових досліджень. Розпочалося формування віртуальних наукових колективів для проведення міждисциплінарних досліджень на платформі е-науки. Постало питання необхідності забезпечення оперативного обміну інформацією між бібліотеками та творчими колективами вчених. Забезпечення інформаційно-комунікаційних зв'язків між ними та бібліотечно-інформаційний супровід наукових досліджень неможливі без широкого застосування сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

Питанням побудови системи е-науки присвячена робота Дж. Тейлора [8], а саме планування наукових завдань у даній галузі розглядали в своїх роботах Е. Ділман, Д. Ганнон, М. Шилдс [5].

Такі науковці, як Г.В. Шемаєва [17; 18], Т.О. Ярошенко [19], досліджували питання управління інформаційно-бібліотечними ресурсами, описували важливість формування національної бази знань. В. Копанєва [15] розглядала проблеми розвитку національної електронної науки.

Вивчення інформаційних потреб користувачів з метою організації ефективної соціальної та наукової комунікації описано у працях Н.В. Стрішенець [16], В. Копанєвої [14], Asiye Kakirman-Yildiz [1]. Водночас формування ефективних комунікаційних відносин у бібліотеках розглядала Т. Колесникова [13].

Проблеми поєднання WEB- і ГРІД-технологій при формуванні інфраструктури електронної науки розглядали в своїх працях М.З. Згуровський та А.І. Петренко [11; 12].

Питання формування та використання електронних інформаційних ресурсів як складової частини інформаційного простору є неповністю вирішеними на сьогодні та потребують значного доопрацювання. Першочергово це стосується завдань створення ефективних інформаційно-аналітичних систем для надання інформаційних послуг у галузі е-науки.

Мета даної роботи – проаналізувати функціональність розробленої аналітичної інформаційної системи, яка отримала назву *інформаційний асистент науковця* та забезпечує ефективний пошук, зберігання інформації з метою інформаційного забезпечення наукових досліджень віртуальних творчих колективів.

Бібліотеки проходять складний етап, на якому відчувається обмеженість інформаційних ресурсів, різноманітних джерел інформації, потре-

ба в розширенні спектру інформаційних послуг, широкого використання електронних засобів зв'язку. Бібліотекарі ж переглядають свою роль у сучасному інформаційному суспільстві та освоюють нові навички інформаційної роботи.

Бібліотечна діяльність з інформаційного забезпечення наукових досліджень поступово переходить у віртуальне середовище. Американські бібліотекознавці виділяють три рівні віртуальності в бібліотеках [2]:

Рівень 1: Електронний доступ до інформаційних ресурсів. Це відбувається вже на першому етапі автоматизації бібліотек.

Рівень 2: Онлайн-доступ до метаданих на документ та електронна доставка цифрових копій документів (реорганізоване МБА). Ці технології поступово розвиваються майже у всіх бібліотеках.

Рівень 3: Дистанційний доступ до віртуальних колекцій, які містять повні тексти електронних документів. Застосування цих технологій у бібліотеках знаходиться на стадії становлення.

Втілення цих рівнів у діяльність бібліотек потребує вдосконалення їхньої роботи, освоєння навичок із використання інформаційних та комунікаційних технологій. При цьому, необхідно враховувати зміни, які відбуваються у суспільстві, перехід дослідницької роботи на нову платформу, що отримала назву *електронна наука.* Під терміном *електронна наука* (e-Science) розумітимемо системно зінтегрований комплекс комп'ютерних інформаційних, телекомунікаційних та соціокомунікаційних технологій, які забезпечують виконання функцій та вирішення завдань науки в інформаційному суспільстві [9, 412]. Слід відзначити, що наукові дослідження на платформі електронної науки здійснюються переважно віртуальними науковими колективами. Віртуальний творчий колектив – це група людей з різних територіально розподілених організацій, об'єднаних для проведення спільних міждисциплінарних наукових досліджень. Використання такої технології забезпечує співпрацю науковців різних країн для досягнення поставленої мети без фізичного переміщення у один населений пункт. Віртуальний науковий колектив – це не просто інша форма організації наукової роботи, а формування робочого інформаційного середовища, яке сприяє ефективному управлінню інформаційними ресурсами та здійсненню інформаційного забезпечення наукових досліджень [10, 29-30].

Стрімке зростання інформаційних потоків ставить нові вимоги до інформаційного забезпечення наукових досліджень. Можливості глобальної мережі Інтернет поряд з масовим перетворенням інформаційних ресурсів у електронну форму, розвитком можливостей пошукових систем впливають на характер інформаційних послуг, що надаються бібліотеками. Це видозмінює суспільну роль бібліотеки як інформаційної установи. Поява інноваційних інструментів формування електронного інформаційного середовища, удосконалення програмного забезпечення, розвиток таких інформаційних джерел як блоги, вікі і сайти, представлених в мережі Інтернет, спонукають до обговорення перспектив розвитку бібліотек як інформаційних провайдерів достовірної інформації. Провідні дослідники бібліотек вбачають майбутнє в проявах їхньої гнучкості, наголошуючи на їхньому інформаційному та фаховому потенціалі [3; 4]. Водночас усе частіше з'являються судження деяких фахівців щодо доцільності діяльності бібліотек. Саме залучення бібліотечних фахівців до інформаційного забезпечення наукових досліджень, які переходять в іншу площину – електронну, сприятиме розвитку бібліотек на іншій концептуальній основі. Бібліотеки повинні переглянути свою роль у суспільстві та свої обов'язки і пріоритети. При визначенні перспектив розвитку бібліотек, аналізі інформаційних потреб користувачів і послуг, що їм надаватимуться, книгозбірні повинні враховувати необхідність застосування інформаційних технологій, засобів та інструментів, які б сприяли ефективному інформаційному забезпеченню е-науки.

Безсумнівно, нова форма організації дослідницької роботи потребує інноваційних підходів до її інформаційного забезпечення. Для введення в практику роботи бібліотек технологій ефективного інформаційного супроводу науково-дослідної роботи віртуальних творчих колективів було розроблено інструментарій, що отримав назву «Інформаційного асистента науковця».

Для реалізації програмного рішення обрано інтегроване середовище розроблення програмних систем – MS Visual Studio, оскільки цей продукт надав можливість, на основі викорис-

тання веб-застосунків з графічним інтерфейсом, сформувати зручний користувацький інтерфейс «Інформаційного асистента науковця».

Використання розробленої системи розпочинається з її встановлення на комп'ютері користувача. Далі користувачу слід зареєструватися, ввівши свою електронну адресу та зручний пароль *(рис. 1)*. Лише зареєстрований користувач матиме можливість користуватися всіма функціями системи.

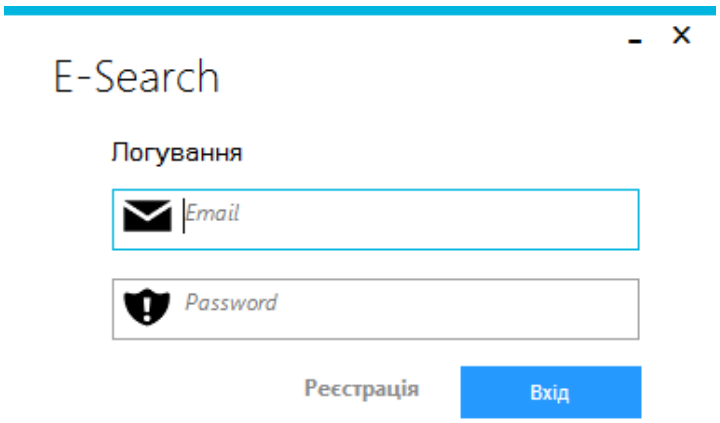

Рис. 1. ***Інтерфейс для реєстрації користувача***

Розроблений програмний продукт призначений для ефективного пошуку та зберігання інформації, з метою інформаційного забезпечення членів віртуального творчого колективу, що проводить наукові дослідження на платформі е-науки. Зберігання необхідної інформації, зокрема наукових статей відповідної тематики, проводить адміністратор системи або зареєстровані користувачі *(рис. 2)*. Кожен користувач може поповнити базу даних публікаціями та джерелами, які дотичні до даної предметної області *(рис. 3)*. Ефективність використання цього інструменту визначається тим, що зберігаються не власне матеріали, а їхні атрибути. У системі передбачається формування бази даних, в якій зберігаються метадані документів: назва, автори, анотація, ключові слова, гіперпосилання на повнотекстовий документ у відкритому джерелі. Це забезпечує мінімізацію ресурсів, необхідних для роботи системи, та уможливлює уникнення непорозумінь щодо авторських прав авторів, представлених у результатах пошуку статей.

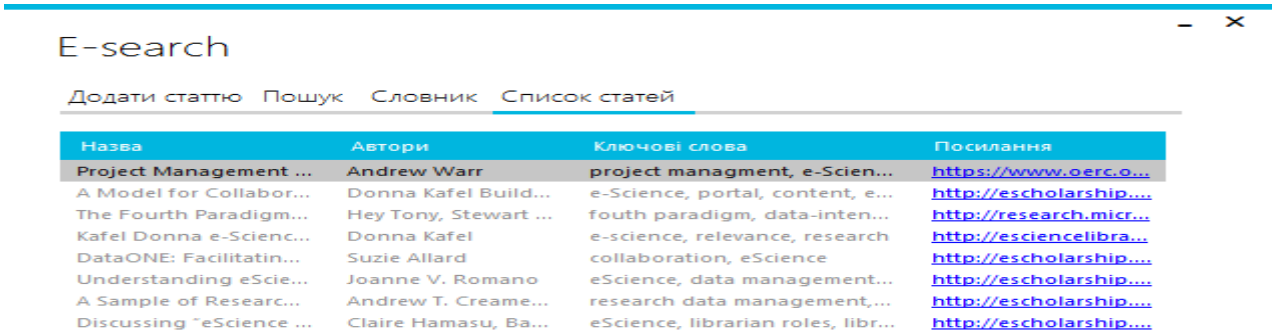

Рис. 2. ***Список статей***

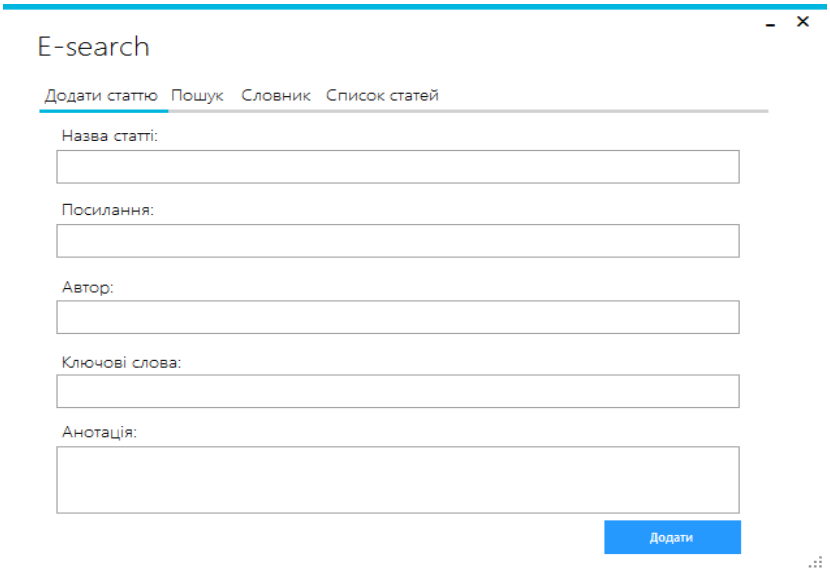

Рис. 3. ***Вікно додавання статей***

Окрім бази даних, у якій зберігаються віднайдені на запити користувачів статті, у системі передбачено наявність словника термінів (українською та англійською мовами) у галузі е-науки, пояснення яких автоматично наводиться користувачеві в разі включення терміна в поле ключових слів для пошуку *(рис. 4)*. Користувачі також мають право додавати свої терміни.

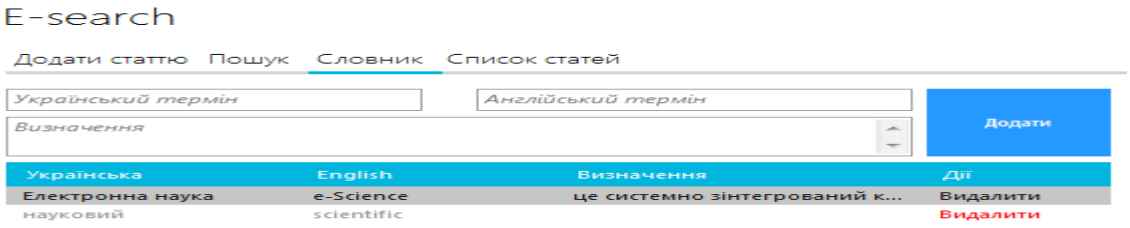

Рис. 4. ***Словник термінів***

Пошук інформації відбувається за ключовим словом в анотації, назвою статті та тексті статті у відкритих джерелах інформації та базі даних «Інформаційного асистента науковця». Результати пошуку кількісно можна побачити у вікні програми *(рис. 5)*.

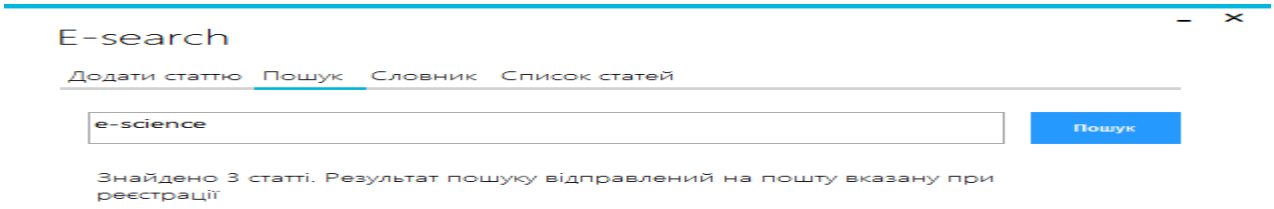

Рис. 5. ***Результати пошуку***

Результати пошуку у вигляді метаданих надсилаються на пошту користувача, введену при реєстрації *(рис. 6)*.

Основними перевагами «Інформаційного асистента науковця» є:

• простота та зручність у використанні;

• вузька спеціалізація системи, орієнтована на зберігання та пошук інформації для членів віртуального творчого колективу;

• швидкість роботи, яка забезпечується пошуком за атрибутами, описаними вище;

• уникнення непорозумінь щодо авторських прав шляхом збереження у системі лише посилання на документи;

• простий та доступний інтерфейс, орієнтований на користувачів з різним рівнем технічних навичок;

• можливість використання широким колом користувачів за рахунок існування словника термінів;

• підвищення продуктивності та надійності розробки за рахунок єдиної інфраструктури, яку забезпечує технологія WCF.

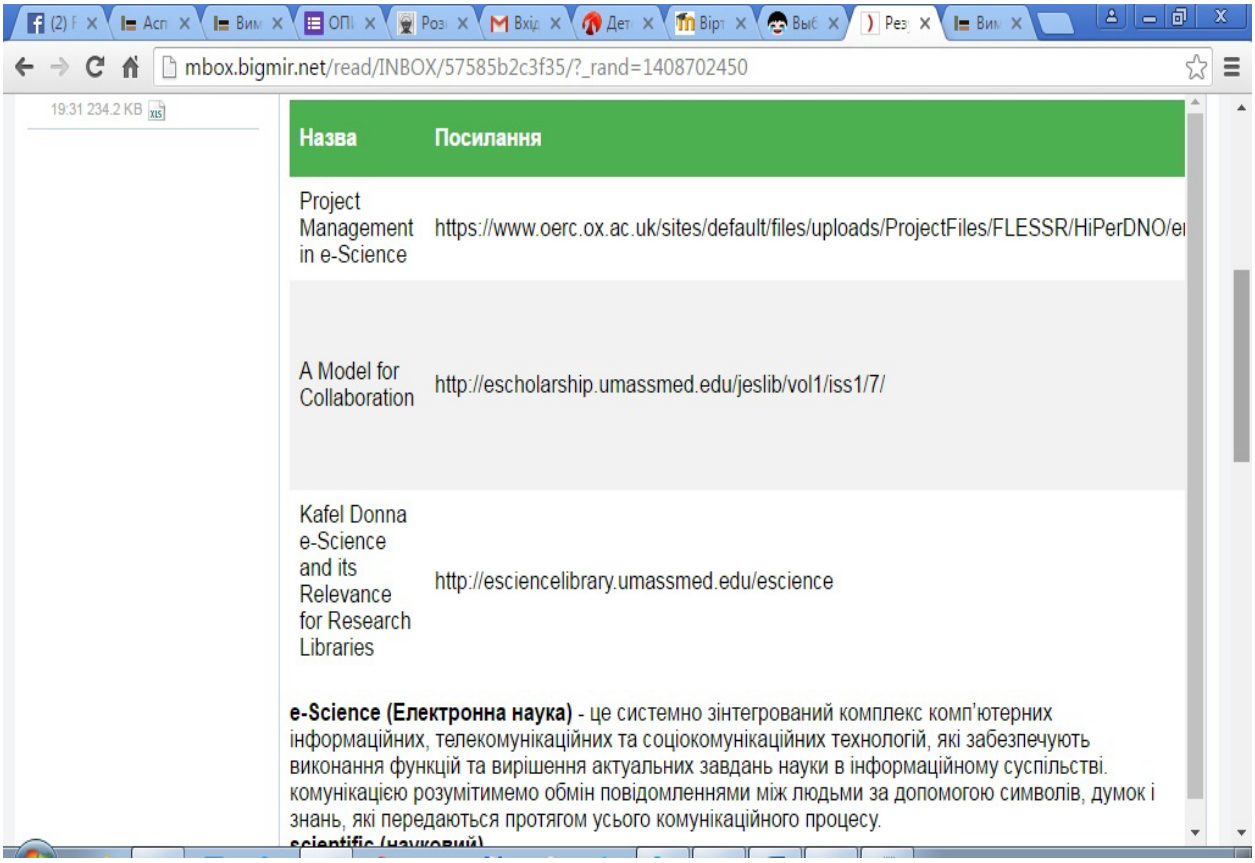

Рис. 6. ***Результат роботи програми***

Оскільки проведення сучасних наукових досліджень у багатьох технологічно розвинених країнах зазнає кардинальних змін у зв'язку із запровадженням інноваційного підходу, що отримав назву е-наука, виникає потреба і в бібліотекарів, і в науковців пошуку оптимальних рішень для проведення досліджень. Інформаційний асистент науковця – це інноваційний інструмент інформаційного забезпечення наукових досліджень, що відбуваються на платформі електронної науки. Інформаційний супровід може ефективно здійснюватися для віртуального творчого колективу та окремих науковців.

Використані джерела

1. Asiye Kakirman-Yildiz Effective communication skills to manage the library: relations between managers and librarians / Asiye Kakirman-Yildiz // Qualitative and Quantitative Methods in Libraries. – 2012. – P. 141-153.

2. Chesbrough H. W. When is Virtual Virtuous? Integrated Alliances Virtual Organizing for Innovation / Chesbrough H. W., Teece D. J. // Harvard Business Review. – 1996. – Jan.- Feb . – P. 65-76.

3. Claire Hamasu Discussing «eScience and the Evolution of Library Services» / Claire Hamasu, Barb Jones, Betsy Kelly // Journal of eScience Librarianship. – 2012. – Vol. 1, № 2. – Режим доступу : http:// escholarship.umassmed.edu/jeslib/vol1/iss2/5/.

4. Donna Kafel Building an e-Science Portal for Librarians: A Model for Collaboration / Donna Kafel, Myrna E. Morales, Robert J. Vander Hart // Journal of eScience Librarianship. – 2012. – Vol. 1, № 1. – Режим доступу : http://escholarship.umassmed.edu/jeslib/vol1/iss1/7/.

5. Pegasus: A framework for mapping complex scientific workflows onto distributed systems / E.Deelman, et al. // Scientific Programming Journal. – 2005. – Vol. 13 (3). – P. 219-237.

6. Shumaker D. The Embedded Librarian: Innovative Strategies for Taking Knowledge Where It's Needed / D. Shumaker. – New Jersey, 2012. – 160 p.

7. Strader T. J. Information Infrastructure for Electronic Virtual Organization Management / T.J. Strader, Lin Fu-Ren, M.J. Shaw // Decision Support Systems. – 1998. – № 23 (1). – P. 75-94.

8. Workflows for e-Science / I.J. Taylor, E. Deelman, D.B. Gannon, M. Shields (eds.). – London : Springer-Verlag, 2007. – 526 p.

9. Веретеннікова Н. Інформаційно-бібліотечне забезпечення електронної науки: досвід американських колег / Н. Веретеннікова, Н. Кунанець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2015. – № 814: Інформаційні системи та мережі. – С. 410-421.

10. Електронна наука: формування методологічного базису / Н.В. Веретеннікова та ін. // Інформаційно-технологічні платформи е-науки та е-туризму: системні та соціокомунікаційні особливості : колективна монографія. – Чернівці; Львів : Тріада плюс, 2015. – С. 5-65.

11. Згуровський М.З. Е-наука на шляху до семантичного грід. Частина 1: Об'єднання WEB- і ГРІД-технологій / М.З. Згуровський, А.І. Петренко // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2010. – № 1. – С. 26-38.

12. Згуровський М.З. Е-наука на шляху до семантичного грід. Частина 2: Семантичний WEB- і семантичний ГРІД / М.З. Згуровський, А.І. Петренко // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2010. – № 2. – С.7-26.

13. Колесникова Т. Формування комунікаційних відносин при організації бібліотекою інституційного репозитарію ВНЗ / Т. Колесникова // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 7. – С. 15-19.

14. Копанєва В. Бібліотека в системі наукової електронної комунікації / В. Копанєва // Бібл. вісник. – 2007. – № 5. – С. 3-9.

15. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернет : монографія / В. Копанєва. – НАН України; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2009. – 198 с.

16. Стрішенець Н.В. Наукова комунікація як елемент управління фондом / Н.В. Стрішенець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : науковий журнал. – 2009. – № 3. – С. 66-69.

17. Шемаєва Г.В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : моногр. / Г.В. Шемаєва; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.

18. Шемаєва Г. В. Напрями розвитку бібліотеки в системі сучасної наукової комунікації / Г.В. Шемаєва // Вісник Харківської державної академії культури [Текст] : зб. наук. пр. Вип.35. – Х. : ХДАК, 2012.

19. Ярошенко Т.О. Наукові комунікації XXI століття : електронні ресурси для науки та освіти України / Т.О. Ярошенко // Бібл. вісн. – 2006. – № 5. – С. 17-22.

References

1. Kakirman-Yildiz, A. (2012). Effective communication skills to manage the library: relations between managers and librarians. Qualitative and Quantitative Methods in Libraries, 141-153 [in English].

2. Chesbrough, H. W., Teece, D. J., (1996). When is Virtual Virtuous? Integrated Alliances Virtual Organizing for Innovation. Harvard Business Review, Jan.- Feb., 65-76 [in English].

3. Hamasu, C., (2012). Discussing "eScience and the Evolution of Library Services". Journal of eScience Librarianship, Vol. 1, 2. Retrieved from http://escholarship.umassmed.edu/jeslib/vol1/iss2/5/ [in English].

4. Kafel, D., Morales, M.-E., Vander Hart, R.-J. (2012). Building an e-Science Portal for Librarians: A Model for Collaboration. Journal of eScience Librarianship, Vol. 1, 1. Retrieved from http://escholarship.umassmed.edu/jeslib/vol1/iss1/7/ [in English].

5. Deelman, E. (Eds.). (2005). Pegasus: A framework for mapping complex scientific workflows onto distributed systems. Scientific Programming Journal, 13 (3), 219-237 [in English].

6. Shumaker, D. (2012). The Embedded Librarian: Innovative Strategies for Taking Knowledge Where It's Needed. New Jersey [in English].

7. Strader, T.-J., Fu-Ren, L., Shaw, M.-J. (1998). Information Infrastructure for Electronic Virtual Organization Management. Decision Support Systems, 23 (1), 75-94 [in English].

8. Taylor, I.-J., Deelman, E., Gannon, D.-B., Shields, M. (2007). Workflows for e-Science London: Springer-Verlag [in English].

9. Veretennikova, N. (2015). Information and Library Support of e-Science: experience of American colleagues, Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Informatsiini systemy ta merezhi, 814, 410-421 [in Ukrainian].

10. Veretennikova, N.V., Gats, B.M., Kunanets, N.E., Pasichnyk, V.V. (2015). E-Science: Formation of methodological basis. Chernivtsi, Lviv: «Triada plius» [in Ukrainian].

11. Zhurovskyi, M.Z., Petrenko, A.I. (2010). E-science towards semantic grid. Part 1: Union of WEB- and grid- technologies. Systemni doslidzhennia ta informatsiini technolohii, 1, 26-38[in Ukrainian].

12. Zhurovskyi, M.Z., Petrenko, A.I. (2010). E-science towards semantic grid. Part 2: Semantic WEB and Semantic Grid. Systemni doslidzhennia ta informatsiini technolohii, 2, 7-26 [in Ukrainian].

13. Koleshykova, T. (2011). Formation of communication relations during the library organization of the institutional repository of university. Visnyk Knyzhkovoi palaty. 7, 15-19 [in Ukrainian].

14. Kopanieva, V. (2007). The library in the system of scientific electronic communication. Bibliotechnyi Visnyk, 5, 3-9 [in Ukrainian].

15. Kopanieva, V. (2009). Library as a centre for the preservation of information resources of the Internet. Kyiv [in Ukrainian].

16. Strishenets, N. V. (2009). Scientific communication as an element of the fund management. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia, 3, 66-69 [in Ukrainian].

17. Shemaieva, H.V. (2008). Electronic resources of libraries in Ukraine in the system of scientific communication. Kharkiv [in Ukrainian].

18. Shemaieva, H.V. (2012). Areas of library development in the modern system of scientific communication. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury, 35 [in Ukrainian].

19. Yaroshenko, T.O. (2006). Scientific communication of XXI century: Digital Resources for Science and Education of Ukraine. Bibliotechnyi Visnyk, 5, 17-22 [in Ukrainian].

УДК 025.5:023.5

І.М. Діденко

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ БІБЛІОТЕКАРІВ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ

У статті звернено увагу на підвищення вимог до інформаційно-аналітичного обслуговування бібліотекарів ВНЗ, пов'язаних з упровадженням бібліотечних інновацій; наголошено на потребі у бібліотекарях, здатних самостійно здобувати необхідні знання та застосовувати їх на практиці. Розкрито сутність поняття «інформаційна потреба» та її особливості. Наведено принципи, яких слід дотримуватися при здійсненні інформаційного обслуговування фахівців бібліотек ВНЗ. Відзначено, що успішна орієнтація бібліотекарів ВНЗ у складному професійному середовищі потребує ґрунтовного вивчення їхніх інформаційних потреб, закономірностей їхнього формування і розвитку.

Ключові слова: *бібліотека вищого навчального закладу, бібліотекар, інформаційні потреби, інформаційні запити, інформаційно-аналітичне забезпечення.*

И.Н. Диденко

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ПОТРЕБНОСТИ БИБЛИОТЕКАРЕЙ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ

В статье обращено внимание на повышение требований к информационно-аналитическому обслуживанию библиотекарей вузов, связанных с внедрением библиотечных инноваций; отмечена необходимость в библиотекарях, способных самостоятельно приобретать необходимые знания и применять их на практике. Раскрыта сущность понятия «информационная потребность» и ее особенности. Приведены принципы, которых следует придерживаться при осуществлении информационного обслуживания специалистов библиотек вузов. Отмечено, что успешная ориентация библиотекарей вузов в сложной профессиональной среде требует тщательного изучения их информационных потребностей, закономерностей их формирования и развития.

Ключевые слова: *библиотека вуза, библиотекарь, информационные потребности, информационные запросы, информационно-аналитическое обеспечение.*

I. Didenko

INFORMATION NEEDS OF LIBRARIANS AS AN OBJECT OF RESEARCHING

In the article, the attention is paid to the increasing demands for information and analytical services of librarians in Institutes, associated with the introduction of library innovation. The author stresses the need for librarians who can independently acquire knowledge and put it in practice. The essence of the concept of "information needs" and its specifics are highlighted. The author lists up the principles which have to be followed in the implementation of information services of professionals of University libraries. It is noted that in a difficult professional environment successful university librarian's orientation requires studying of their information needs, patterns of their formation and development.

Keywords: *the university library, librarian, information needs, information requests, information and analytical support.*

© *Діденко І.М.*

Для сучасного періоду розвитку суспільства характерно, з одного боку, небачене досі зростання потреби спільноти в різноманітній і всеосяжній інформації, що змінює образ і стиль життя людини, її мислення, світовідчуття і світогляд, а з другого, необхідність розширення потрібної фахівцям суми знань для здійснення професійної діяльності. У зв'язку з цим усе гостріше постає питання інформаційно-аналітичного забезпечення спеціалістів, які працюють у бібліотеках вищих навчальних закладів (ВНЗ) та забезпечують інформаційну підтримку освіти у ВНЗ, діяльності вишів загалом. Актуальність цього питання пов'язана з тим фактом, що кардинальні зміни в освіті зумовлюють принципово інші завдання, що висуваються до бібліотек ВНЗ як невід'ємного компонента вищої школи. Бібліотека ВНЗ в інформаційному суспільстві повинна бути готова до взаємодії з сучасними інфраструктурами, такими, як нові канали доступу до інформації, нові носії інформації, нові інформаційні середовища і т. ін., формування нових можливостей для користувачів, але головне – забезпечення інтелектуально-інформаційної, психологічної і фізичної комфортності для читачів, іншими словами – впровадження бібліотечних інновацій. У таких умовах від бібліотекаря вимагається працювати в режимі стійко-випереджального розвитку, підтримувати рівень професіоналізму, адекватний вимогам інформаційних запитів суспільства. Це актуалізує постійне, систематичне інформаційно-аналітичне, інформаційно-методичне обслуговування бібліотекарів ВНЗ, покликаних активно включати студентів в інформаційний простір. Ефективність інформаційно-аналітичного обслуговування бібліотекарів залежить не лише від грамотно побудованого процесу їхнього інформування, а й від їхньої особистої ініціативи, прояву зацікавленості, рівня інформаційної культури, розвинених інформаційних потреб.

Інформаційні потреби людини стають сьогодні предметом усе більш пильного вивчення й аналізу в різних галузях знання, висуваючи їх у пріоритетні сфери дослідження як з боку природничого корпусу знання, так і в межах гуманітарного спектра наук. У бібліотекознавстві, бібліографознавстві, інформатиці такі поняття, як *інформаційна потреба, інформаційний інтерес, інформаційний запит індивіда* відіграють істотну роль. Їхнє вивчення завжди було і нині залишається однією з найактуальніших проблем цих сфер людської діяльності, розв'язуваної як на теоретичному, експериментальному, так і на практичному рівнях. Основна увага дослідників даної проблеми до певного часу була сконцентрована головним чином на виявленні факторів, що формують інформаційні потреби, на розробку методик їхнього вивчення і задоволення, на з'ясуванні їхніх властивостей і характеристик (Р.С. Гіляревський, М.С. Карташов та ін. [4; 9]).

Бібліотекознавцями проблема інформаційних потреб найчастіше подається як вивчення читацьких потреб та інтересів. Вони розглядалися в працях А.Я. Айзенберга, К.М. Артеменко, Т.О. Жданової, Т.О. Долбенко, В.В. Загуменної [1; 2; 6; 7; 8]. У публікаціях з питань обслуговування читачів В.О. Бородіної, І.Я. Дворкіної, І.А. Мейжис, М.І. Сенченка, В.К. Скнарь, М.С. Слободяника, А.С. Чачко [3; 5; 17] було використано питання професіоналізації. Дослідниками також обґрунтовувалося поняття *професійне читання бібліотекарів,* були виявлені фактори, що визначають характер самоосвітнього читання бібліотекарів, способи і методи управління читанням [7]. Істотний внесок у розробку проблеми сутнісних основ феномена інформаційної потреби індивіда вніс С.Д. Коготков [11], який на основі діяльнісного підходу представив основні етапи її формування. У дисертації Л.А. Ляшенко досліджено інформаційні потреби бібліотекарів та визначено перспективні тенденції їхнього розвитку і задоволення в умовах формування інформаційного суспільства [12].

Незважаючи на наявні наукові напрацювання, феномен інформаційної потреби не до кінця вивчений дослідниками, відсутнє цілісне дослідження, в якому була б повною мірою розкрита сутність інформаційної потреби. Тому *метою даної статті* є узагальнення накопичених знань з даного питання, а також

виявлення специфіки інформаційної потреби бібліотекарів.

Розширення ресурсної бази, створення якісно нового інформаційного середовища з широким використанням електронних засобів і носіїв інформації, подальший розвиток організаційної структури та інноваційної діяльності бібліотек у контексті нової суспільної реальності спричинили зміни у вимогах до професійних знань бібліотечних фахівців. Ключовою проблемою вдосконалення діяльності бібліотек стає здатність бібліотекарів бути постачальниками інформації, що забезпечують миттєву доступність будь-якої інформації будь-якому користувачеві в будь-який час, створення і вдосконалення бібліотечної інформаційної системи, орієнтованої на користувача. Сьогодні потрібні бібліотекарі, здатні мобільно адаптуватися в умовах життєвих ситуацій, що змінюються, самостійно здобувати необхідні знання та застосовувати їх на практиці, критично мислити, вміти побачити виникаючі проблеми і шукати шляхи їхнього раціонального вирішення. Важливим є вміння використовувати сучасні технології, грамотно працювати з інформацією, бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах, вміти працювати в колективі, самостійно розвивати власний інтелект і культурний рівень. Це вимоги до сучасного бібліотекаря.

Однак існує проблема готовності бібліотечних фахівців відповідати цим вимогам і працювати в нових умовах інформаційного суспільства. Тому проблема ресурсного забезпечення потреб бібліотекарів у науковій, освітній, професійній та іншій діяльності, відповідності ресурсів новим вимогам, що висуваються суспільством до бібліотекарів, потребує пильної уваги.

Одним із ключових понять для інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, незалежно від їхньої приналежності, є *інформаційна потреба*. Проблематика інформаційних потреб, як свідчить А.В. Соколов [15], виникла з практики інформаційного обслуговування, що здійснюється органами науково-технічної інформації. У середині 1960-х рр. інформаційним працівникам стало зрозуміло, що без вивчення попиту на інформацію можна раціонально й ефективно організувати інформаційну діяльність. Узагальнення накопиченого матеріалу, а також ознайомлення із зарубіжним досвідом зумовило введення поняття *інформаційна потреба* [15].

В інформатиці проблема виявлення інформаційних потреб, їхнє оцінювання та аналіз вважаються однією з основних і найбільш актуальних – невипадково більшість науково-технічних бібліотек різною мірою мають цільову спрямованість на споживчі інтереси і функціонують відповідно до можливостей задоволення споживчого попиту. Саме в інформатиці накопичено велику кількість наукових публікацій про інформаційні потреби, їхню сутність, методи визначення, адаптації інформаційних органів до потреб фахівців.

Філософами в найбільш загальному вигляді потреба визначається як «потреба або недолік у чому-небудь необхідному для підтримки життєдіяльності та розвитку організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому» [16]. Потреба вимагає виконання дій, у результаті яких вона задовольняється. Потреба є джерелом активності людини – вона завжди діє, щоб задовольнити потребу [14]. Саме потреби і похідні від них трансформації – мотиви, інтереси, переконання, прагнення, потяги, бажання, ціннісні орієнтації тощо – є основою і рушійною силою людської поведінки, її спонуки та метою.

Теоретично інформаційна потреба вперше була описана Р. Тейлором у праці «The Process of Asking Questions» (1962) [18]. Він виокремив чотири рівні чіткості формулювання запиту (під яким, власне, й розумів вираження інформаційної потреби): по-перше, «ідеальне питання» – це питання, яке індивід ніколи не зможе сформулювати «реально», але яке присутнє в його підсвідомості та втілює неоформлену інформаційну потребу; по-друге, усвідомлене ставлення до інформаційної потреби, хоча і в невизначеній формі (за такої міри розуміння потреби індивід може звернутися за допомогою до будь-якої знайомої людини); по-третє, це чітке питання дослідника, який усвідомлює, що і в якому вигляді він шукає; по-четверте, це грамотне питання в дефініціях інформаційної системи. Таким чином, Р. Тейлор фактично запропонував модель міри усвідомленості інформаційної потреби і вказав на такий важливий

її аспект, як можливість існування в неусвідомлюваному вигляді. Інформаційна потреба неусвідомлюваного типу не може бути чітко структурована; деякі відомості про неї можна отримати завдяки сервісам пошукових служб, що пропонують «топові» запити як підказку під час введення запитання.

Як відзначає Д.Я. Коготков, виникнення інформаційних потреб у тій чи іншій формі пов'язане з діяльністю людини. Саме діяльність є вихідним пунктом виникнення потреб людини взагалі, в т. ч. і потреб в інформації, а вони, своєю чергою, стимулюють нову діяльність. Це фундаментальне положення теорії людських потреб дає змогу досліднику пояснити багато моментів, пов'язаних із формуванням і задоволенням інформаційних потреб [11, 22]. Він виокремлює три характерні моменти в структурі інформаційних потреб суб'єкта: 1) відчуття браку чогось і прагнення заповнити цю нестачу; 2) наявність уявлень, хоча б приблизних, про те, яка інформація необхідна (перший момент, на думку дослідника, можна позначити як форму існування потреб, другий – як їхній зміст; 3) уявлення про необхідну інформацію формуються на основі наявного у суб'єкта знання про умови діяльності, тобто на підставі його інформаційного потенціалу [11, 22]. Саме інформаційний потенціал впливає на зміст інформаційних потреб, при цьому спостерігається безпосередня залежність між багатством інформаційного потенціалу суб'єкта та його спрямованістю на інформацію: чим ширший і глибший інформаційний потенціал суб'єкта в певній галузі, тим точніші та диференційованіші його інформаційні потреби [11, 23]. Відсутність у суб'єкта відповідного інформаційного потенціалу призводить до формування у нього невизначених і неадекватних уявлень про необхідну інформацію. Цим, за Д.Я. Коготковим, можна пояснити явище, яке часто спостерігається в практиці інформаційного обслуговування, коли фактично однакові умови діяльності суб'єктів призводять до виникнення у них різних за змістом потреб [11, 23].

З огляду на вищевикладене, можна погодитися з А.В. Соколовим, що інформаційна потреба – це абстрактне поняття, що означає потребу в інформаційній діяльності й усуває дисбаланс інформаційної сфери суб'єкта [15]. Це поняття, на переконання дослідника, є узагальнюючим по відношенню до таких конкретних понять, як «комунікаційні потреби», «мнемічні потреби», «пізнавальні потреби», «регуляційні потреби», «естетичні потреби» [15]. При цьому слід відзначити, що інформаційна потреба – це складна особистісна структура, яка змінюється з віком, поступово звужуючи можливості особистості до адаптації, якщо в неї з самого початку не закладена гнучкість і рефлексивність.

Серед особливостей інформаційних потреб дослідники виокремлюють такі:

1) предметом інформаційної потреби виступає інформація. Людина ніколи не уявляє собі до кінця, яку саме інформацію вона потребує (інакше вона не потребувала б її). Ця риса інформаційної потреби може бути визначена як невизначеність предмета інформаційної потреби;

2) з невизначеністю предмета пов'язана друга характеристика – надмірність інформаційної потреби, оскільки людина завжди прагне отримати більше інформації, ніж необхідно для вирішення конкретного завдання;

3) парадоксальний характер інформаційної потреби полягає в тому, що для самого виникнення інформаційної невизначеності потрібна достатня кількість інформації. Крім того, із задоволенням однієї інфопотреби виникає наступна. Звідси третя риса інфопотреби – її самовідтворення. Інформація про нестачу інформації (проблемна інформація) є найбільш важливою для розвитку інформаційної потреби;

4) інформаційна потреба – це «метапотреба», що означає об'єктивно обумовлену необхідність випереджати будь-яку діяльність і задоволення всіх інших потреб виробництвом, сприйняттям і використанням інформації, придатної для визначення мети, засобів і найкращого способу діяльності [10].

Говорячи про інформаційні потреби фахівців бібліотек ВНЗ, слід звернути особливу увагу на низку невирішених досі проблем, які істотно знижують рівень задоволення їхніх інформаційних потреб. По-перше, інформаційна потреба піддається відображенню, а тим більше вимірюванню. Часто самі бібліотекарі не можуть сформулювати свої потреби або визначають їх недостатньо коректно. По-друге, інформаційна потреба характеризується багатоаспектністю і мінливістю. По-третє, труд-

нощі в отриманні достовірних відомостей про інформаційні потреби фахівців бібліотек ВНЗ пов'язані і з їхнім прогностичним характером. Найчастіше проблема полягає в підготовці бібліотекарю необхідної інформації в умовах невизначеності рівня його інформованості.

Виходячи з вищевикладеного, інформаційне забезпечення бібліотекарів ВНЗ слід розглядати як створення інформаційних умов функціонування системи управління, забезпечення бібліотекарів ВНЗ необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, зберігання, накопичення, передання, обробки інформації, організація банків даних. Фактично інформаційне забезпечення – це надання даних для формування поняття про що-небудь, задоволення інформаційної потреби. При здійсненні інформаційного забезпечення фахівців бібліотек ВНЗ слід дотримуватися таких принципів: визначення рівня інформованості фахівців з основних проблемних тем професійної діяльності, а також про послуги та продукти, що надаються їм інформаційними працівниками; формування усвідомленого ставлення фахівців до інформації як до умови розвитку їхніх професійних і особистісних якостей; стимулювання потреби фахівців в отриманні знань і набутті навичок роботи з інформацією; консультаційний супровід інформаційної діяльності фахівців на кожному етапі їхньої повсякденної праці.

Отже, незважаючи на досить велику кількість публікацій з даної проблеми, в даний час не існує загальноприйнятого визначення терміна «інформаційна потреба», незважаючи на його загальнонауковий зміст та роль у соціалізації і професіоналізації бібліотечних фахівців.

Професійні потреби бібліотечних фахівців зазнають сьогодні значної трансформації, адже постійно змінюється проблематика запитів, залежна від сучасного стану та перспектив розвитку бібліотечної справи. Врахування цієї тенденції є обов'язковим при плануванні інформаційного обслуговування бібліотекарів. Отже, успішна орієнтація бібліотекарів ВНЗ у складному професійному середовищі потребує ґрунтовного вивчення їхніх інформаційних потреб, закономірностей їхнього формування та розвитку.

Використані джерела

1. Айзенберг А.Я. История создания научной школы по исследованию проблемы самообразования и самообразовательного чтения: (К 70-летию кафедры библиотековедения Моск. гос. ун-та культуры и искусств) / А.Я. Айзенберг. – М., 2001. – 41 с.

2. Артеменко К.Н. Профессиональное чтение библиотекарей: состояние, управление, методическое обеспечение : автореф. дис. … канд. пед. наук / К.Н. Артеменко. – Л., 1986. – 17 с.

3. Бородина В.А. О профессиональном читательском сознании библиотекаря / В.А. Бородина // Профессиональное сознание библиотекарей: необходимость перемен в переходный период. – М., 1994. – С. 83-84.

4. Гиляревский Р.С. Информатика и библиотековедение: Обилие тенденции развития и преподавания / Р.С. Гиляревский. – М. : Наука, 1974. – 202 с.

5. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / М.Я. Дворкина. – М. : НПО «Профиздат», 2003. – 112 с.

6. Долбенко Т.О. Проблеми вікових і психологічних особливостей підлітків-читачів у 90-х роках XX століття у системі активізації їхньої пізнавальної діяльності / Т.О. Долбенко // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 6. – С. 21-24.

7. Жданова Т.А. Современная стратегия управления персоналом библиотеки : развитие личности работника / Т.А. Жданова // Библиотечные кадры: пути совершенствования профессиональной и социально-психологической компетентности : материалы регион. науч.-практ. конф., Улан-Удэ, 9 дек. 1998 г. – Улан-Удэ, 1998. – С. 42-44.

8. Загуменна В.В. Інноваційні форми інформаційно-бібліографічного обслуговування / В.В. Загуменна // Шк. б-ка плюс. – 2007. – Верес. (№ 18). – С. 14-15.

9. Карташов Н.С. Особенности, виды и проблемы региональных библиотечных программ / Н.С. Карташов // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 8. – С. 16-24.

10. Киселев Н.Н. Информационная потребность как фактор социализации личности : автореф. дис. … канд. соц. наук : 22.00.06 / Н.Н. Киселев. – Новосибирск, 1998. – 23 с.

11. Коготков Д.Я. Библиографическая деятельность библиотеки: организация, управление, технология : учеб. / Д.Я. Коготков ; науч. ред. д-р пед. наук Г.В. Михеева ; под общ. ред. д-ра пед. наук О.П. Коршунова. – СПб. : Профессия, 2005. – 304 с.

12. Ляшенко Л.В. Вивчення, забезпечення та розвиток інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Л.В. Ляшенко ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2002. – 21 с.

13. Макаренко Т.С. Динамика потребностей в библиотечном научном продукте (по результатам мониторинга) / Т.С. Макаренко // Формирование рыночных отношений в библиотечном деле. – М., 1995. – С. 114-140.

14. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : В 2 т. / С.Л. Рубинштейн. – М., 1989. – 430 с.

15. Соколов А.В. Что есть информационная потребность? / А.В. Соколов // Труды / СПбГУКИ. – СПб. :СПбГУКИ, 2013. – Т. 197 : Анализ информации в науке, культуре, бизнесе. – С. 7-18.

16. Философский энциклопедический словарь. – 2-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 816 с.

17. Чачко А.С. Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации / А.С. Чачко. – К. : Наук. думка, 1984. – 191 с.

18. Taylor, Robert S. The Process of Asking Questions // American Documentation. – 1962. – № 13. – P. 391-396.

References

1. Aizenberg, A. Ia. (2001). History of scientific school creating of the studying of problems of self-education and self-education reading. (70 anniversary of the department Library studies of Moscow. Sp. And University of Culture and Arts). Moscow [in Russian].

2. Artemenko, K. N. (1986). Professional librarians reading: state control, methodological support. Extended abstract of candidate's thesis. Leningrad [in Russian].

3. Borodina, V. A. (1994). On professional librarian reader's mind. Professional conscience of librarians: necessity of changes in the transforming period. Moscow [in Russian].

4. Giliarevskii, R. S. (1974). Information and Library Science: The abundance trends and teaching. Moscow : Nauka [in Russian].

5. Dvorkina, M. Ia. (2003). Information services: a sociocultural approach. Moscow NPO «Profizdat» [in Russian].

6. Dolbenko, T. O. (2006). Problems age and psychological characteristics of adolescent readers in the 90-ies in the system enhance their cognitive activity. Visnyk Knyzhkovoi palaty, 6 [in Ukrainian].

7. Zhdanova, T. A. (1998). Modern human resources management strategy of the library: the development of the individual employee. Proceedings of Regional Scientific and Practical Conference «Library Staff: Ways of Professional Improvement and Social Psychological Competency». (pp. 42-44). Ulan-Ude [in Russian].

8. Zahumenna, V. V. (2007). Innovative forms of information-bibliographic service. Shkilna biblioteka plius, 18 [in Ukrainian].

9. Kartashov, N. S. (2004). Features views and concerns of the regional library programs. Nauch. i tekhn. b-ki, 8 [in Russian].

10. Kiselev, N. N. (1998). Information demand as a factor of socialization. Extended abstract of candidate's thesis. Novosibirsk [in Russian].

11. Kogotkov, D. Ia. (2005). Library Bibliographic activity: organization, management, technology. Sankt-Peterburg: Professiia [in Russian].

12. Liashenko, L. V. (2002). The study, support and development information needs of librarians in the emerging information society. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

13. Makarenko, T. S. (1995). The dynamics of demand for library research project (on the monitoring results). Formation of market relations in the librarian environment. Moscow [in Russian].

14. Rubinshtein, S. L. (1989). Fundamentals of general psychology: In 2 vol. Moscow [in Russian].

15. Sokolov, A. V. (2013). What is the information need? Works. Analysis of information in science, culture and business. Vol. 197. SPbGUKI. – St. Petersburg: SPbGUKI [in Russian].

16. Philosophical Encyclopedic Dictionary (1989). Moscow : Sov. entcikl. [in Russian].

17. Chachko, A. S. (1984). Library specialist: especially labor and professionalization. Kyiv: Nauk. dumka [in Russian].

18. Taylor, R.-S. (1962). The Process of Asking Questions. American Documentation. 13. 391–396 [in English].

УДК 347.77/ .78

О.Г. Кириленко

НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАВДАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ З ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

У статті здійснено аналіз основних підходів до організації діяльності з охорони інтелектуальної власності в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. На основі дослідження наукових і прикладних аспектів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності в бібліотечно-інформаційній діяльності, виявлено основні актуальні завдання, за якими відбувається вдосконалення цієї діяльності.

Ключові слова: *інтелектуальна власність, наукова діяльність бібліотек, охорона об'єктів інтелектуальної власності.*

А.Г. Кириленко

НАУЧНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ЗАДАЧИ В ДЕЯЛЬНОСТИ ПО ОХРАНЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ УКРАИНЫ ИМЕНИ В.И. ВЕРНАДСКОГО

В статье осуществлен анализ основных научных подходов к организации деятельности по охране интеллектуальной собственности в Национальной библиотеке Украины имени В.И. Вернадского. На основе исследования научных и прикладных аспектов правовой охраны объектов интеллектуальной собственности в библиотечно-информационной деятельности, определены основные задачи, решение которых способствует усовершенствованию этой деятельности.

Ключевые слова: *интеллектуальная собственность, научная деятельность библиотек, охрана объектов интеллектуальной собственности.*

O. Kyrylenko

SCIENTIFIC AND APPLIED ASSIGNMENTS IN THE INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION ACTIVITIES OF THE VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The article analyzes the main approaches to the organization of intellectual property protection activities in the Vernadsky National Library of Ukraine.

The main current assignments, that improve the intellectual property legal protection in the library and information activities on the basis of its scientific research and applied aspects, are identified.

Keywords: *intellectual property, libraries' scientific activities, intellectual property protection.*

Зростання електронних інформаційних ресурсів та прискорений розвиток інформаційних технологій в останнє десятиліття XXI ст. актуалізує проблеми формування цифрового комунікативного середовища бібліотек і потребує дослідження правових питань функціонування бібліотек. Серед перспективних напрямів слід визнати дослідження діяльності бібліотек в аспекті дотримання основних положень авторського і суміжних прав у форму-

© *Кириленко О.Г.*

ванні бібліотечних ресурсів, представленні їх у мережі Інтернет, створенні інтелектуальних продуктів, послуг та умов їхнього використання в бібліотечно-бібліографічному обслуговуванні користувачів.

Актуальність проблеми в дотриманні вимог законодавства з інтелектуальної власності в бібліотеках України обумовлена орієнтацією на Європейський інформаційний простір і зростанням у ньому частки електронних інформаційних ресурсів бібліотек нашої держави та представлених для вільного доступу в мережі Інтернет. Враховуючи, що інформаційні ресурси бібліотек відбивають знання, які є результатом інтелектуальної діяльності, саме тому їх слід розглядати як об'єкти авторського права. Виходячи з цього, бібліотеки, з одного боку, повинні забезпечити право кожного користувача на вільний доступ до інформації, а з другого – повинні забезпечувати правову охорону інтелектуальної власності, дотримання вимог авторського права під час використання інформаційних ресурсів у межах бібліотеки та мережі Інтернет. Авторське право є складовою цивільного законодавства України, яке регулює комунікаційні відносини з використання творів науки, літератури і мистецтва, що є надзвичайно важливим для бібліотечно-бібліографічної та наукової діяльності бібліотеки. Сучасний стан розвитку інформаційної діяльності бібліотеки вимагає вирішення проблеми розробки концептуальних, теоретичних і методологічних підходів до визначення сутності поняття «інтелектуальна власність у бібліотечній діяльності» та реалізації нагальних завдань з охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікативному середовищі.

Мета статті – теоретичне обґрунтування наукових підходів і практичних напрямів діяльності відділу з охорони інтелектуальної власності НБУВ, здатних вирішувати актуальні проблеми формування електронних інформаційних ресурсів та надання доступу до них користувачам бібліотеки.

У бібліотечній справі проблеми авторського права та інтелектуальної власності активно висвітлюються в професійних наукових і практичних виданнях, обговорюються на різного рівня форумах тощо. Проблематику діяльності бібліотек у сфері інтелектуальної власності та авторського права досліджували такі вітчизняні науковці, як: Ю.І. Артемов, Г.В. Шемаєва, П.Д. Макаренко, Л.А. Литвинова, Р.В. Поліщук [1-6].

Проблеми вдосконалення законодавства про авторське право Ю.І. Артемов розглядає через призму особливостей формування електронних інформаційних ресурсів бібліотек та доступу до них користувачів. Він визначає, що подальше вдосконалення авторського права та законів про бібліотеки й бібліотечну справу має бути спрямоване на виокремлення наукових бібліотек із загального числа книгозбірень із наданням їм більших прав у частині створення й поширення електронних ресурсів [1].

Комунікаційні аспекти інтелектуальної власності порушуються в публікаціях Г.В. Шемаєвої, П.Д. Макарова, де визначається місце бібліотеки в комунікаційній інфраструктурі інтелектуальної власності України. Вони відмічають, що бібліотечну спільноту в сучасних умовах турбують питання інтелектуальної власності, зокрема авторського права, пов'язані з оцифруванням бібліотечних фондів та використанням творів в електронній формі, що посилює роль бібліотек як елементу комунікаційної інфраструктури інтелектуальної власності [2-4].

Основні проблеми інтелектуальної власності, що необхідно вирішувати бібліотекам: організація обміну інформацією та авторське право; збереження та консервація документів і авторське право; бібліотеки як посередники між документами і читачами; доступність бібліотечних ресурсів у зв'язку з використанням нових інформаційних технологій, – визначено Р. Поліщуком [5].

Аналіз проблем, представлених у публікаціях науковців та практиків, свідчить про необхідність розвитку в провідних бібліотеках України нового напряму діяльності, пов'язаного з дослідженням теоретичних і прикладних аспектів охорони інтелектуальної власності. Цей напрям досліджень для вітчизняного бібліотекознавства є інноваційним і потребує подальшого розвитку в реалізації завдань функціонування бібліотек у цифровому середовищі. З метою дослідження теоретичних і прикладних проблем охорони об´єктів

інтелектуальної власності, інтелектуальних майнових прав НБУВ, у вересні 2014 р. створено відділ з охорони інтелектуальної власності. Серед основних наукових і прикладних напрямів діяльності відділу визначено:

– дослідження проблем охорони інтелектуальної власності та авторського права в бібліотечно-інформаційній сфері;

– забезпечення функціонування правової охорони об'єктів інтелектуальної власності НБУВ;

– розробка нормативних документів НБУВ, що регулюють правові відносини з охорони інтелектуальної власності;

– проведення наукових та навчальних заходів з питань інтелектуальної власності.

Відділ з охорони інтелектуальної власності, починаючи з жовтня 2014 р. в межах розділу «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукової бібліотеки з консолідації та охорони інтелектуальних інформаційних ресурсів» науково-дослідної теми Інституту бібліотекознавства НБУВ «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек як фактор розвитку суспільства знань» (2014-2016) досліджує проблеми інтелектуальної власності на інформаційні продукти і послуги, що динамічно розвиваються в процесі бібліотечно-бібліографічної, інформаційно-аналітичної та наукової діяльності НБУВ, проблеми охорони авторського права в мережі Інтернет. Мета цього дослідження полягає в розробці наукових підходів щодо дотримання прав інтелектуальної власності у бібліотечно-інформаційній діяльності та створенні інформаційних продуктів і послуг, внесенні змін до відповідних нормативно-методичних та технологічних документів бібліотеки. Міждисциплінарний характер дослідження обумовлює використання бібліотекознавчих основ, аналіз та використання інформаційного законодавства та правових норм з інтелектуальної власності для регулювання діяльності бібліотек в інформаційному просторі.

У процесі виконання розділу «Інформаційно-комунікативна діяльність наукової бібліотеки з консолідації та охорони інтелектуальних інформаційних ресурсів» 2015 р. та на початку 2016 р. відділом з охорони інтелектуальної власності зосереджено основну увагу на виконанні таких наукових і прикладних завдань заключного етапу дослідження:

• формування системи охорони об'єктів інтелектуальної власності НБУВ на основі узагальнення світового та вітчизняного досвіду, аналізу сучасного законодавства України, міжнародних правових документів, що регламентують діяльність бібліотек щодо охорони інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства;

• взаємодія з державними органами і науковими установами, вищими навчальними закладами, що займаються науковими та прикладними проблемами охорони і захисту інтелектуальної власності;

• аналіз основних напрямів науково-дослідної та науково-методичної роботи з охорони інтелектуальної власності в діяльності провідних бібліотек України;

• аналіз науково-методичних підходів щодо визначення об`єктів інтелектуальної власності, створення рекомендацій щодо реєстрації об`єктів інтелектуальної власності, створених у процесі виконання НДР;

• оформлення майнових прав та права інтелектуальні власності на створені в НБУВ розробки та інформаційні продукти. Аналіз науково-методичних підходів щодо укладання авторських і ліцензійних договорів у бібліотеках, розроблення пропозицій та рекомендацій щодо форм цих документів;

• аналіз діяльності структурних підрозділів НБУВ щодо формування та використання БД, вивчення планово-звітної документації щодо БД структурних підрозділів НБУВ. Забезпечення діяльності Комісії з приймання завершених розробок бібліотечно-інформаційних сервісів та баз даних НБУВ. Оптимізація підготовки інформації про БД, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів;

• моніторинг фахових інтернет-ресурсів, формування бібліографічної БД за профілем наукової проблематики відділу та підготовка на цій основі інформаційно-аналітичних матеріалів;

• інформаційне забезпечення та участь у розробці проектів загальнодержавних нормативно-правових і інструктивно-методичних документів;

• розробка і модифікація внутрішньобібліотечних інструктивно-методичних до-

кументів НБУВ. Розробка та вдосконалення документів, що регламентують діяльність відділу з охорони інтелектуальної власності;

• підготовка пропозицій щодо правового забезпечення передачі до НБУВ авторами друкованих творів або правовласниками прав на поширення в електронному просторі об'єктів інтелектуальної власності;

• підготовка і проведення наукових та освітніх заходів щодо проблем охорони інтелектуальної власності;

• підвищення кваліфікації працівників НБУВ і бібліотек партнерів у напрямі дотримання вимог авторського права в формуванні електронних інформаційних ресурсів та бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів;

• реєстрація об'єктів інтелектуальної власності.

Основними теоретичними результатами відділу з охорони інтелектуальної власності є: обґрунтування та розробка системи охорони об'єктів інтелектуальної власності в НБУВ; формування джерельної бази дослідження; вироблення прикладних підходів до організації інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотеки з дотриманням вимог авторського права.

Прикладними результатами виконання тематики НДР є: удосконалення і впровадження у практику НБУВ інструктивно-методичних документів щодо охорони інтелектуальної власності в умовах розвитку інформаційних технологій бібліотеки; дослідження сучасних тенденцій формування та використання електронних інформаційних ресурсів; розроблення рекомендацій з розвитку системи охорони інтелектуальної власності в діяльності бібліотеки в цифровому середовищі.

Досвід функціонування системи охорони інтелектуальної власності НБУВ спрямовано на вирішення таких основних завдань: дослідження проблем охорони об'єктів права інтелектуальної власності в бібліотечно-інформаційній діяльності; створення регламентуючих документів у цьому напрямі; виявлення та реєстрації створюваних у бібліотеці об'єктів права інтелектуальної власності (у т. ч. БД); закріплення за бібліотекою прав інтелектуальної власності на продукти її наукової діяльності; одержання охоронних документів у Державній службі інтелектуальної власності України.

Із метою регламентування процесів створення та використання працівниками бібліотеки службових об'єктів інтелектуальної власності відділом з охорони інтелектуальної власності НБУВ було розроблено проект «Положення про створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського», яке встановлює порядок забезпечення передбачених законодавством прав НБУВ і працівників на результати інтелектуальної діяльності – інтелектуальну власність. Цей документ пройшов експертизу в профільних установах НАН України, внесено зміни щодо зауважень провідних фахівців з інтелектуальної власності та здійснюється апробація у вирішенні сучасних завдань НБУВ у науковому комунікаційному середовищі та бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів.

Використані підходи до вирішення наукових і прикладних завдань з охорони інтелектуальної власності в межах діяльності НБУВ дозволяють виявити основні проблеми на рівні бібліотеки, в правовому регулюванні діяльності бібліотек, а також знаходити шляхи їхнього розв'язання в напрямі вдосконалення функціонування бібліотеки в інформаційно-комунікаційному середовищі держави та пропонувати обґрунтовані зміни до законодавства.

Дослідження проблем охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікативній діяльності наукової бібліотеки з позицій бібліотекознавчого підходу вимагає вдосконалення системи охорони інтелектуальної власності, що поєднує в собі інтегрування досягнень правничої науки і бібліотечного досвіду в системі формування інформаційних ресурсів та наданні доступу до них в умовах електронних комунікацій. У вирішенні проблем дотримання вимог законодавства при створенні та використанні об'єктів інтелектуальної власності необхідно виробити нові підходи до вивчення діяльності наукових бібліотек України, відповідно до правових вимог міжнародного інформаційного середовища.

Сучасні проблеми охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікаційній

діяльності НБУВ спрямовує відділ з охорони інтелектуальної власності на розробку єдиних підходів до організації та використання інтелектуального потенціалу бібліотечно-інформаційної сфери в національному інформаційному просторі, зокрема необхідно створити комплекс нормативно-методичних документів, що обумовлюють стосунки між бібліотекою і авторами творів, бібліотекою і користувачами, бібліотекою і співробітниками, вдосконалюють інформаційно-комунікаційну діяльність НБУВ, відповідно до міжнародних норм права з охорони інтелектуальної власності.

Використані джерела

1. Артемов Ю.І. Про авторське право та деякі проблеми при формуванні електронних інформаційних ресурсів у наукових бібліотеках [Електронний ресурс] / Ю.І. Артемов // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України. – К., 2012. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/8653/1/.pdf.

2. Макаренко П.Д. Інфраструктура інтелектуальної власності в Україні: комунікаційний аспект / П.Д. Макаренко, Г.В. Шемаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2014. – Вип. 43. – С. 91-97.

3. Макаренко П.Д. Складові інформаційної інфраструктури інтелектуальної власності в Україні / П.Д. Макаренко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2014. – № 3 (19). – С. 12-16.

4. Макаренко П**.** Бібліотечно-інформаційний ресурс України у сфері інтелектуальної власності / П. Макаренко // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 3. – С. 38-40.

5. Поліщук Р. Проблеми захисту авторського права в бібліотечному обслуговуванні / Р. Поліщук // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 3. – С. 35-38.

6. Кириленко О.Г. Охорона інтелектуальної власності Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: наукові та прикладні аспекти / О.Г. Кириленко, Л.А. Литвинова // Сучасні виклики і актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні та Європі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф: Київ, 10-11 груд. 2015 р. – К., 2015. – С. 97-100.

Reference

1. Artemov, I. I. (2012). About author’s right and some problems of the formation of electronic informational resources and scientific library. Kyiv. Retrieved from http://lib.iitta.gov.ua/8653/1/.pdf [in Ukrainian].

2. Makarenko, P. D. (2014). Infrastructure of intellectual property of Ukraine: communication aspect. Visn. Khark. derzh. akad. Kultury, 43, 91-97 [in Ukrainian].

3. Makarenko, P. D. (2014). Elements of information infrastructure of intellectual property of Ukraine. Derzhava ta rehiony. Seriia: Sotsialni komunikatsii, № 3 (19), 12- 16 [in Ukrainian].

4. Makarenko, P. (2015). Librarian-information resources in Ukraine and sphere of intellectual property. Visnyk Knyzhkovoi palaty, 3, 38-40 [in Ukrainian].

5. Polishchuk, R. (2010). Problems of the defence of the author’s truth in librarian service. Visnyk Knyzhkovoi palaty, 3, 35-38 [in Ukrainian].

6. Kyrylenko, O. H. (2015). The security of intellectual property of National library in Ukraine after V.I. Vernadsky. Modern challenges and actual problems of the intellectual property in Ukraine and Europe. Proceedings of International Scientific and Practical Conference. (pp. 97-100). Kyiv [in Ukrainian].

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 025.4.05

Т.А. Лугова,
А.В. Городніченко

ОСОБЛИВОСТІ АЛГОРИТМУ ПРИСВОЄННЯ ДОКУМЕНТАМ ІНДЕКСУ УДК В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

У статті розглядається методика надання індексу УДК для художніх, навчальних та наукових видань, виявлено особливості використання єдиного алгоритму надання індексу УДК для прийняття класифікаційних рішень у процесі вирішення індексування різних документів в умовах інформатизації.

Ключові слова: *УДК, документна класифікаційна система, методика індексування, індексування, алгоритм надання індексу УДК, онлайновий класифікатор, інформатизація.*

Т.А. Луговая,
А.В. Городниченко

ОСОБЕННОСТИ АЛГОРИТМА ПРИСВОЕНИЯ ДОКУМЕНТАМ ИНДЕКСУ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ

В статье рассматривается методика присвоения индекса для художественных, учебных и научных изданий, выявлены особенности использования единого алгоритма присвоения индекса для принятия классификационных решений в процессе решения индексирования различных документов в условиях информатизации.

Ключевые слова: *УДК, документная классификационная система, методика индексирования, индексирование, алгоритм предоставления индекса, онлайновый классификатор, информатизация.*

Tetiana Luhova,
Anastasia Gorodnichenko

FEATURES OF THE ALGORITHM PROVIDE THE DOCUMENTS UDC INDEX IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION

In the article the method of providing UDC for artistic, educational and scientific publications, it is found that the use of a single algorithm for providing the UDC code for making classification decisions in the process of solving the indexing of various documents in the conditions of Informatization.

Keywords: *UDC, Documenta classification system, methods of indexing, the indexing algorithm of rendering of the UDC index, online classifier, informatization.*

© Лугова Т.А., Городниченко А.В.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що документні класифікації відіграють важливу роль в організації інформаційного середовища як у межах однієї країни, так і у світовому масштабі. Вони є механізмом систематизації документів, організації каталогів і картотек, тематичного пошуку інформації в бібліографічних базах та електронних масивах. На теренах України Універсальна десяткова класифікація (УДК) є однією з основних документних систем, якою користуються бібліотеки вищих навчальних закладів, наукові, науково-технічні та інші галузеві бібліотеки, інформаційні центри та видавництва. З 1 липня 2009 р. в Україні діє національний стандарт ДСТУ 6096:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування» [1], який встановлює правила ведення таблиць УДК та їхнє використання для індексування документів.

Враховуючи постійне розширення і поглиблення різноманітних галузей суспільного знання, стрімкий розвиток технологій обробки інформації, їхню адаптацію до можливостей інтернет-сервісів [16-21] і демократизацію процесу індексування публікацій (кожен користувач має можливість самостійно в онлайн-режимі визначити індекс УДК для авторської публікації [18-21]), дослідження особливостей алгоритму присвоєння індексу УДК різним документам за сучасних умов видається гостро актуальним.

Мета дослідження – поетапно описати та виявити особливості алгоритму присвоєння індексу УДК різним документам за допомогою традиційного та онлайн способів.

До проблем класифікації документів зверталося багато вчених-документознавців: С.Г. Кулешов, Н.М. Кушнаренко, Н.І. Петренко, Н.І. Гендіна, Л.Б. Зупарова, Л.М. Мухітдінова, І.П. Штефан та багато інших. Досліджувалися такі аспекти, як: історія класифікаційних систем [10; 11], загальна методика використання УДК [5], характеристика систем ББК та УДК [14].

Про переваги використання єдиного алгоритму індексування документів за УДК писали В.В.Жеребкова [7], С.М. Соловйов [14] та І.П. Штефан [15]. Особливості систематизації документів за допомогою електронного формату УДК розглядала бібліотекар В.В. Жеребкова [7]. Втім, під «електронним форматом» вона розуміла міжплатформений формат електронних документів – Portable Document Format (PDF), що, загалом, не змінює алгоритми поводження з таблицями УДК. Останнім часом у просторі інтернету з'явилося багато онлайнових класифікаторів УДК [16; 18-21], які автоматизують процес визначення індексу та надають цю можливість у вільному доступі.

Універсальна десяткова класифікація є творінням бельгійських учених Поля Отле та Анрі Лафонтена, які, спираючись на ідеї філософів Р. Спенсера та О. Конта про «абсолютно єдину систему пізнання» [4, 15; 13, 7] та десяткову класифікацію Мелвіла Дьюї, розробили проект всесвітнього всеосяжного каталогу людських опублікованих знань – УДК. Поль Отле писав: «Хаос книги й документів у наші дні призиває науку усунути зло документації, що стала безладна, повторювана, суперечлива, подібна в деяких аспектах» [12, 45]. Отже, за своїм первісним задумом, УДК має не лише охоплювати весь «універсум знань» [7], а й певним чином структурувати та упорядковувати його.

Сьогодні УДК є «міжнародною інформаційно-пошуковою мовою (ІПМ) передкоординатного типу, яка покликана відображати тематичний зміст інформаційних ресурсів за допомогою класифікаційних індексів, згортаючи його (зміст) та створюючи пошуковий образ знань» [15, 21]. Запорукою правильності, точності та повноти цього інтелектуального продукту (образу знань), релевантності та швидкості його пошуку, виступає методика його створення, підлегла строгому алгоритму – послідовності дій та інструкцій, які їх описують, спрямованих на отримання певного результату за кінцеве число кроків. Тож алгоритм надання УДК є практичним результатом методики індексування – сукупності заходів та правил побудови індексів УДК для понять, які відображають основний зміст документа або запиту. Основним завданням методики є забезпечення одноманітності підходу до створення індексів [8, 2].

І.П. Штефан представив процес індексування у вигляді переліку операцій, які виконуються послідовно [15, 75] (ми представили у *рис. 1*):

– ознайомлення зі змістом документа;
– формулювання основного змісту або відбір понять, які відображають основний зміст документа;
– аналіз семантичної ролі понять основного змісту документа (поділ на основні й допоміжні поняття);
– визначення тематичного розділу таблиць УДК, в якому необхідно шукати поняття, що індексується, шляхом побудови ієрархічних понять або пошуку індексу в алфавітно-предметному покажчику (АПП);
– визначення індексів для понять, які індексуються, або їхніх складових;
– перевірка відповідності значень отриманих індексів і понять, компонування понять;
– визначення відношень між поняттями основного змісту для відбору знаків з'єднання індексів цих понять в єдиний індекс документа;
– компонування індексу.

Рис. 1. ***Схема алгоритму надання індексу УДК***

Цю послідовність аналітичних операцій можна розглядати як єдиний алгоритм індексування за УДК. Як видно, в основу алгоритму присвоєння УДК (особливо перших етапів) покладені методи вилучення знань з текстів – текстологічний, термінологічний і логіко-семантичний аналіз. Т.А. Гаврилова та В.Ф. Хорошевський сформулювали алгоритм видобутку знань із текстів, серед яких є такі етапи [6, 131]:

– Перше знайомство з текстом (поверхове прочитання). Для визначення значення незнайомих слів – консультації зі спеціалістами або залучення довідкової літератури.
– Формування першої гіпотези про макроструктуру тексту.
– Уважне прочитання тексту з виписуванням ключових слів і виразів, тобто виділення смислових віх (компресія тексту).
– Визначення зв'язків між ключовими словами, розробка макроструктури тексту у формі графи або «стислого» тексту (реферату).
– Формування поля знань на підставі макроструктури тексту.

Специфіку алгоритму надання індексу УКД обумовлюють властивості самої УДК: багатоаспектність, універсальність («охоплення всіх галузей знань, які накопичені за період існування людства» [15, 21]), ієрархічність побудови більшості розділів основної та допоміжних таблиць за принципом розподілу від загального до індивідуального з використанням цифрового десяткового коду [7], можливість відображення нових понять без порушення її структури: кожна наступна приєднувана цифра не змінює значення попередніх, а лише уточнює, визначаючи більш часткові поняття [15, 22]. Тож формування індексу УДК на кожному аналітичному етапі алгоритму за І.П. Штефаном включає у себе операційний алгоритм звернення до АПП (визначення за назвою поняття місце його розташування у таблиці та аспект розгляду), таблиць основних (з'ясування приналежності поняття до певних галузей науки, техніки, мистецтва тощо) та допоміжних (деталізація індексу – робота із загальними та спеціальними визначниками).

Останні, разом із системою знаків УДК, є своєрідними показниками фасетних напрямків алгоритму УДК, являють собою уточнюючий та аналітичний інструментарій, завданням якого є фіксація відношень між ключовими поняттями документів. Враховуючи вищесказане, операційний алгоритм індексування можна представити у схемі *(рис. 2)*.

Рис.2. ***Операційний алгоритм звернень до таблиць УДК*** *(джерело [2])*

Для наочної демонстрації специфіки підходу до визначення індексів для різних видів документів (художньої, навчальної та наукової літератури) доцільно проілюструвати конкретні приклади.

Алгоритм формування індексу УДК для поетичної збірки Т.Г. Шевченка «Кобзар» містить такі етапи: з'ясування теми збірки, визначення, з погляду якої галузі знання вона розглядається (ознайомлення з титульним аркушем та змістом документа, бібліографічний перегляд), визначення ключових слів, ознайомлення з текстом документа. І нарешті, маючи досить повне уявлення про документ, компонування індексу УДК *(рис. 3)* за україномовними виданнями таблиць УДК [3], підготовку і випуск яких здійснює Книжкова палата України.

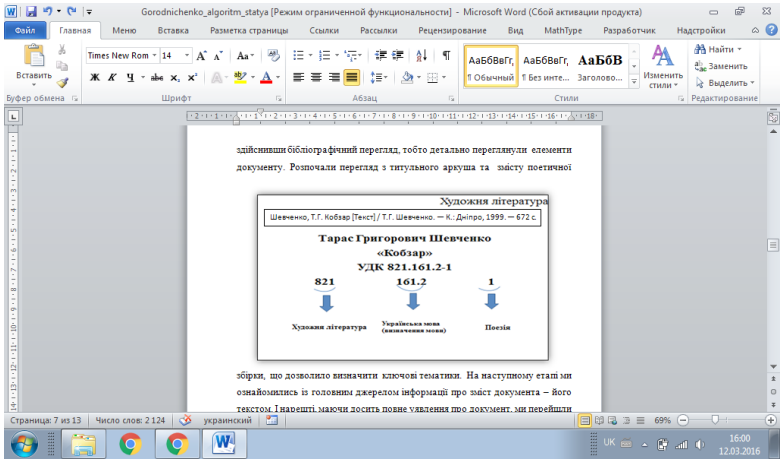

Рис. 3. ***Алгоритм присвоєння індексу УДК виданням художньої літератури за традиційними таблицями***

Основним індексом «Кобзаря» Т.Г. Шевченка є 821.161.2-1: «Художня література окремими мовами і мовними сім'ями», «твір написано українською мовою», «літературний жанр – Поезія. Поеми. Вірші».

Складність дослідження особливостей надання публікаціям індексів УДК в онлайн-режимі визначається тим, що онлайн-довідники УДК часто не повні та розроблені за російським стандартом [2], українські аналоги ресурсів поки ще відсутні. Відповідно до онлайн класифікатора УДК [21], видання «Кобзаря» Т.Г. Шевченка має індекс 821.16. Алгоритм його такий: «8 – Мовознавство. Філологія. Художня література. Літературознавство», «881/886 – Література у слов'янських мовах», «821.161.2 – Українська література». Відсутнім є показник жанру *(рис. 4)*.

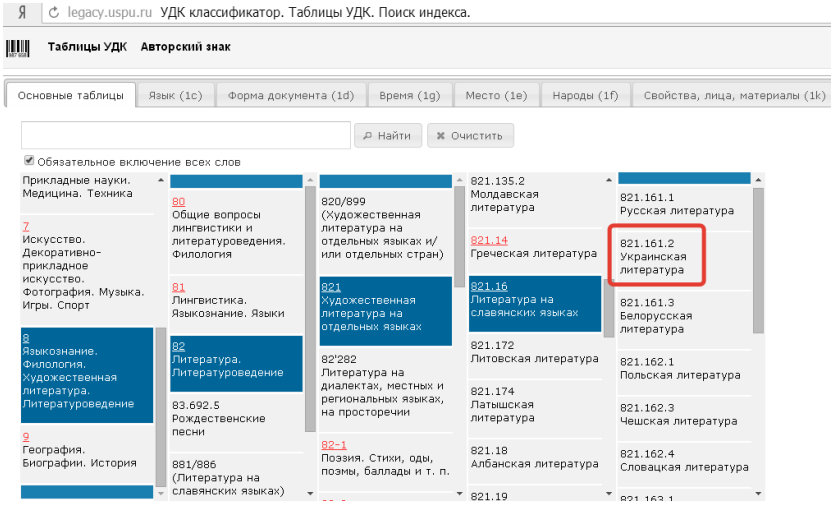

Рис. 4. ***Присвоєння індексу УДК виданням художньої літератури за допомогою онлайн-довідника*** *[21]*

Алгоритм присвоєння УДК навчальній літературі подібний до алгоритму для художньої літератури. Для прикладу взято підручник Ф.Г. Турченка «Новітня історія України». Основним індексом теми підручника буде «94 – Історія загалом», загальний визначник місця відображає територіальний аспект, в якому розглядається тема «(477) – Україна». Змістовніше розкрити тему дає змогу загальний визначник часу ««654» – Новітній час» та загальний визначник форми документів «(075.3) – Підручник» [3]. За найбільш повними онлайн-довідниками УДК [20; 21], індекс цього підручника такий: «9 – География. Биология. История», «94 – Всеобщая история». Подальші рубрики класифікатора не розроблені *(рис. 5)*.

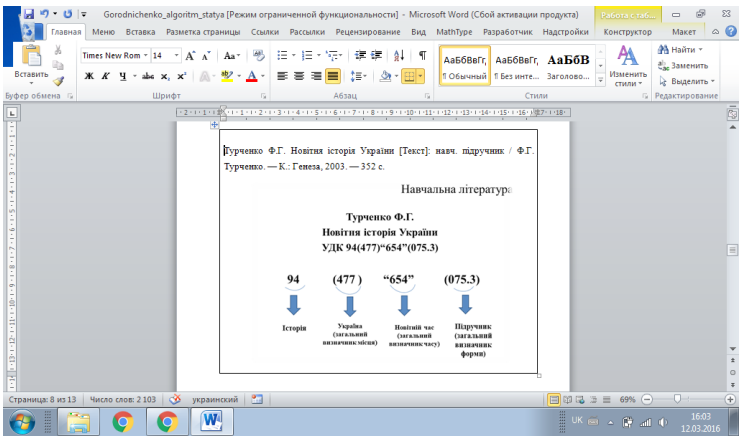

Рис. 5. ***Присвоєння індексу УДК виданням навчальної літератури***

Для прикладу індексування наукової літератури взято монографічне видання Ю.В. Грищенка *(рис. 6)*. З'єднання між собою індексів понять «377 – Спеціалізоване навчання», «37 – Виховання. Навчання. Освіта» та «78 – Музика», утворює складений індекс зі значенням, яке не збігається зі значенням кожного з них окремо. Загальний визначник місця відображає територіальний аспект, в якому розглядається тема «(477) – Україна». Змістовніше розкрити тему дають змогу загальні визначники: часу («71 – XIX ст.»), форми документів «(091) – Виклад матеріалу за хронологією, в історичному аспекті) [3]. Таки чином, виявляється важлива характеристика індексу УДК як результату алгоритмічних дій – інтегральність, «системний ефект» або емерджентність.

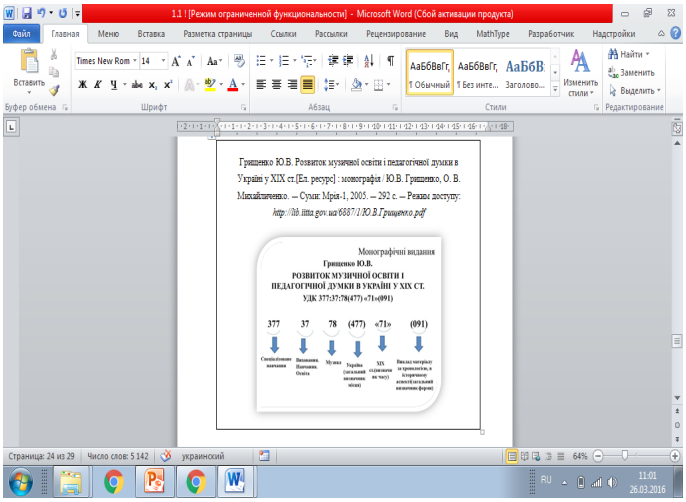

Рис. 6. ***Присвоєння індексу УДК монографічним виданням***

За онлайн-довідником УДК [20], індекс монографії Ю.В. Грищенка такий: «37 – Народное образование. Воспитание. Обучение. Организация досуга», «377 – Профессиональное и среднее специальное образование», «377.3 – Подготовка квалифицированных рабочих, торгового персонала и т.д. Школы с профессиональным уклоном. Профессиональные училища». Алгоритм онлайн-класифікатора [21] дещо інший: «3 – Общественные науки», «37 – Воспитание. Обучение. Учебные занятия. Организация досуга», «377 – Профессиональное и среднее специальное образование», «377.3 – Подготовка квалифицированных рабочих, торгового персонала и т.д. Школы с профессиональным уклоном. Профессиональные училища». Далі подаються загальні визначники місця («(4) Европа», «(47) Европейская часть бывшего СССР», «(477) Украина»), часу («7» Явления во времени. Феноменология времени, «71» Явления с точки зрения эволюции, развития, движения»), форми документа («(09) Издания в исторической форме. Исторические источники. Исторические права», «(091) Изложение материала строго в историческом аспекте»). Як бачимо, онлайн-довідники УДК поки ще далекі від досконалості, неповні, припускають певний ступінь суб'єктивності класифікатора, побудовані за кумулятивним принципом, де нівелюються аналітичні та системні ефекти УДК, та спираються на спрощений зовнішній алгоритм – алгоритм дій користувача.

Таким чином, аналіз алгоритму присвоєння індексу УДК для художніх, навчальних та наукових видань, дає підстави стверджувати, що найскладнішими для індексування є документи наукової літератури. Рівень розвитку сучасної науки спонукає авторів до проведен-

ня досліджень на стику різних галузей наук, що значно ускладнює процес надання індексу УДК конкретній науковій роботі. Хоча процес індексування монографій має багато спільного з індексуванням будь-яких інших документів, однак є і суттєві відмінності. Індекс УДК для наукової літератури завжди містить комбіновані індекси. Часто індекси аспектів теми приєднуються до основного індексу за допомогою знака відношення «:» (двокрапка) або знака приєднання «+» (плюс). Тому, для забезпечення правильності визначення класифікаційних індексів УДК, систематизатор має знати предмет, вільно орієнтуватися в Основній та Допоміжних таблицях УДК, принципах і правилах методики систематизації, бути обізнаним і користуватися ДСТУ 6096:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування» [1], вільно слідувати етапам внутрішнього (аналітичного) та зовнішнього (операційного) алгоритмів, що диктує методика УДК. Для полегшення пошуку індексів понять у таблицях УДК систематизатору варто використовувати алфавітно-предметний покажчик, який потрібно розглядати як посібник для пошуку. Перевага використання єдиного алгоритму надання індексу УДК полягає в тому, що систематизатор може обґрунтувати прийняте класифікаційне рішення, стереотипно вирішуючи питання індексування будь-якого документа [14, 76-77].

Усе це є важливою умовою оптимізації онлайн-довідників УДК. Адже на сьогодні існуючі онлайн-класифікатори розраховані на звичайних користувачів, неповні та недосконалі. Це може підвищити ступінь суб'єктивності у процесі формування індексів УДК, неточностей пошукових образів документів та, як наслідок, призвести до «хаосу книги й документів». Аби цього не сталося, онлайн-сервіс УДК має бути не лише повним та доступним, а й офіційним, єдиним (для однотипності алгоритмів), відповідати чинним у країні стандартам, професійно обґрунтованим. Кожний крок аналітичного та операційного алгоритмів онлайн-індексування має бути автоматизованим та не давати можливості різночитань (аналітичні операції повинні перетворитися на аналітико-технологічні). Для цього платформи УДК повинні задіяти нові досягнення в галузі інтелектуального аналізу текстів (text mining [9]) і вести журнал (базу даних), де будуть фіксуватися класифікаційні рішення, прийняті системою.

Дослідження алгоритмів надання документам індексів УДК не вичерпується межами даної роботи та потребує подальших ґрунтовних наукових розвідок, зокрема у питаннях проблем та перспектив використання такої класифікації у сервісах інтернету, адже чітко сформульовані та фундаментально обґрунтовані на високому професійному теоретико-методологічному рівні алгоритми мають бути покладені в основу автоматизованих сервісно-орієнтованих платформ УДК. Їхній розвиток вважаємо одним з пріоритетних напрямків бібліотечної та видавничої справ в умовах інформатизації.

Використані джерела

1 ДСТУ 6096:2009 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування [Чинний]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 28 с.

2 ГОСТ 7.90-2007 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Универсальная десятичная классификация. Структура, правила ведения и индексирования» [Электронный ресурс]. – М. : Стандартинформ, 2006. – 52 с. – Режим доступа : sistema_standartov_po_informatsii_bibliotechnomu_i_izdatelskomu_delu_univer

3 Універсальна десяткова класифікація (УДК). Основна таблиця : 0/3 Загальний відділ. Філософія. Психологія. Релігія. Суспільні науки : [пер з англ. / підгот.: М.Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа «Кн. палата Украї-ни ім. Івана Федорова». – 2-е вид., виправл. і доповн. – К. : Кн. палата України, 2008. – 383 с.

4 Бездрабко В.В. Поль Отле і наука про документ / В.В. Бездрабко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 6–10.

5 Виноградов В.И. Общая методика использования Универсальной десятичной классификации [Электронный ресурс] / В.И. Виноградов, В.В. Власов, И.А. Дынин. – М. : ГПНТБ, 1983 . – 179 с. – Режим доступа: http://www.library.dstu.education/indexing.php?r2=11596.

6 Гаврилова Т.А. Базы знаний интеллектуальных систем / Т.А. Гаврилова, В.Ф. Хорошевский. – СПб : Питер, 2000. – 384 с. : ил.

7 Жеребкова В.В. Систематизація документів за допомогою електронного формату УДК [Електронний ресурс] / В.В. Жеребкова. – Режим доступу : http://zavantag.com/docs/1260/index-65647.html

8 Зарванська І. Універсальна десяткова класифікація як система організації знань авторських оригіналів / І. Зарванська // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 5. – С. 1-4.

9 Кутукова Е.С. Технология Text mining [Электронный ресурс] / Е.С. Кутукова. – Режим доступа : http://www.sworld.com.ua/simpoz3/3.pdf

10 Кушнаренко Н.М. Наукова обробка документів / Н.М. Кушнаренко, В.А. Удалова. – К. : Знання, 2006. – 334 с.

11 Мухітдінова Л. Класифікаційні системи в Україні: коротка історія (1917-1996 рр.) / Л. Мухітдінова // Вісник Книжкової палати. – 1996. – № 4. – С. 9-12.

12 Отле П. Библиотека, библиография, документация: Избр. тр. пионера інформатики [Електронний ресурс] / П. Отле ; пер. с англ. и фр. Р.С. Гитляревского и др. ; предисл., сост. коммент. Р.С. Гитляревского. – М. : Фаир-Пресс: Пашков дом, 2004. – 349 с.

13 Отле П. Труды по библиотековедению. Руководство для общественных библиотек. Организация умственного труда. Руководство к администрированию : практическое пособие / П. Отле. – М. : Либерия, 2002. – 232 с.

14 Соловйов С.М. Основи наукових досліджень [Електронний ресурс] : навч. пос. / С.М. Соловйов. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 176 с. – Режим доступу : http://ebooktime.net/book_237_glava1.

15 Штефан І.П. Універсальна десяткова класифікація: методичні рекомендації на допомогу самостійній роботі студентів [Електронний ресурс] / І.П. Штефан. – К. : КДІК, 2002. – 32 с. – Режим доступу : http://eprints.rclis.org/23771/1/serbin_dyser.pdf.

16 Консорціум Універсальної Десяткової класифікації (УДКК) [Електронний ресурс]. – Загл. з екрану. – Режим доступу : http://www.udcc.org/

17 Книжкова палата України [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу : http://www.ukrbook.net/UDC_poslugy.html

18 Інтернет-довідник по УДК [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу : http://teacode.com/online/udc/

19 Полная универсальная десятичная классификация УДК [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://kod-udk.narod.ru/

20 Справочник по УДК [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://teacode.com/online/udc/

21 Таблицы УДК [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://legacy.uspu.ru/udc

References

1. DSTU 6096:2009 System of the standards of the information, librarian and publishing cases. UDC. Structure, rules and indexing. Kyiv, Derzhstandart Ukraina. 2009 [in Ukrainian].

2. GOST 7.90—2007 «System of the standards of the information, librarian and publishing cases. UDC. Structure, rules and indexing. (2006). Moscow. Retrieved from: sistema_standartov_po_informatsii_bibliotechnomu_i_izdatelskomu_delu_univer [in Russian].

3. UDK. Main table: 0/3 General department. Philosophy. Psychology. Religion. Social sciences. (2008). Kyiv: Kn. palata Ukrainu [in Russian].

4. Bezdrabko, V.V. (2007). Paul Otle and the science about document. Bibliotekoznavstvo. Documentoznavstvo. Informologiya, 4, 6–10 [in Ukrainian].

5. Vinogradov, V.I., Vlasov V.V. (1983). General methods of using of UDC. Moscow: ГРNTB Retrieved from: http://www.library.dstu.education/indexing.php?r2=11596 [in Russian].

6. Gavrilova, T.A. (2000). Basis of the knowledge of intellectual systems. SPb: Piter [in Russian].

7. Zherebkova, V.V. Systematization of documents be the electronic format. UDC Retrieved from http://zavantag.com/docs/1260/index-65647.html [in Ukrainian].

8. Zarvanska, I. (2013). UDC as a system of organization of knowledge of author's originals. Visnuk Knuzhkovoi papatu, 5, 1-4 [in Ukrainian].

9. Kytykova, E.S. Technology of text mining. Retrieved from http://www.sworld.com.ua/simpoz3/3.pdf [in Russian].

10. Kushnarenko, N.M. & Udanova, V.A. (2006). Scentific analysis of documentation. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

11. Mukhitdinova, L. (1996). Clasification system in Ukraine: short story (1917–1996 r.). Visnyk Knyzhkovoi palaty, 4, 9-12 [in Ukrainian].

12. Otle, P. (2004). Library, bibliography, documentation. Moscow: Fayr-Press: Pashkov dom [in Russian].

13. Otle, P. (2002). Works of library science. Instruction for public libraries. Organization of mental work. Instruction to administrating. Moscow: Lyberyia [in Russian].

14. Soloviov, S.M. (2007). Fundaments of scientific researches. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. Retrieved from http://ebooktime.net/book_237_glava1 [in Ukrainian].

15. Shtefan, I.P. (2006). UDC: methodical reccomandations for help [in Russian].

16. Cosorcoium of UDC Retrieved from: http://www.udcc.org/ [in Ukrainian].

17. Book palate of Ukraine Retrieved from: http://www.ukrbook.net/UDC_poslugy.html [in Ukrainian].

18. Internet-report of UDC Retrieved from: http://teacode.com/online/udc/ [in Ukrainian].

19. General UDC. Retrieved from: http://kod-udk.narod.ru/ [in Russian].

20. Dictionary of UDC. Retireved from: http://teacode.com/online/udc/ [in Ukrainian].

21. Tables of UDC. Retrieved from http://legacy.uspu.ru/udc [in Russian].

УДК 021.6.001.76

М.В. Петрова

ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРОБКИ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕКИ

У статті розглядаються можливості застосування процесного підходу в бібліотекознавчих дослідженнях управлінської проблематики. Використовуючи процесний підхід, визначено сукупність змістовного, організаційного і технологічного процесів як трьох обов'язкових компонентів управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, де кожен із них розглядається як безперервний ланцюг логічно взаємопов'язаних операцій і дій. Запропоновано концептуальну процесно-орієнтовану модель управління формуванням електронних ресурсів сучасної бібліотеки.

Ключові слова: *управління, процесний підхід, концептуальна модель.*

М.В. Петрова

ПРОЦЕССНЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫЕ РЕСУРСЫ БИБЛИОТЕКИ

В статье рассматриваются возможности применения процессного подхода в библиотековедческих исследованиях управленческой проблематики. Используя процессный подход, определена совокупность содержательного, организационного и технологического процессов как трех обязательных компонентов управления формированием электронных библиотечно-информационных ресурсов, где каждый из них рассматривается как непрерывная цепь логически взаимосвязанных операций и действий. Предложено концептуальную процессно-ориентированную модель управления формированием электронных ресурсов современной библиотеки.

Ключевые слова: *управление, процессный подход, концептуальная модель.*

© Петрова М.В.

M.V. Petrov

THE PROCESS APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF A CONCEPTUAL MANAGEMENT MODEL FORMATION OF A LIBRARY ELECTRONIC RESOURCES

The article discusses the possibility of applying a process approach to librarian studies of management problems. Using the process approach we define a set of substantive, organizational and technological processes as three mandatory components of the control the formation of electronic library and information resources, where each of them is regarded as a continuous chain of logically related operations and activities. We propose conceptual process-oriented management model of the formation of a modern library electronic resources.

Keywords: *management, process approach, the conceptual model.*

Електронні ресурси бібліотечних та інформаційних центрів є стратегічним сегментом національного інформаційного ресурсу України. Забезпечення системного, планомірного, науково виваженого управління процесами збирання, оброблення, зберігання, розповсюдження та раціонального використання електронних ресурсів становить одне з пріоритетних завдань організаційно-управлінського напряму оптимізації діяльності бібліотеки та її подальшого розвитку як важливої для суспільства інформаційно-комунікаційної інституції.

Актуальність дослідження зазначеної проблематики зумовлена необхідністю вирішення наявних протиріч між об'єктивним зростанням соціальної значущості електронних ресурсів і нагальною потребою забезпечення системного управління їхнім формуванням та водночас недостатнім рівнем управлінського досвіду організації формування електронних ресурсів у практичній діяльності і необхідністю створення концептуальних засад розв'язання цієї проблеми в сучасному бібліотекознавстві. Таким чином, підвищення ефективності інформаційних ресурсів є важливим фактором оновлення і розвитку бібліотек [2].

Теоретичне підґрунтя формування бібліотечних фондів, закладене відомим бібліотекознавцем Ю.В. Григор'євим [3] у середині XX ст., отримало своє плідне продовження в контексті сучасних інформаційно-комунікаційних трансформацій.

Різні аспекти формування фондів бібліотек електронними ресурсами та підходи до їхнього моделювання активно досліджували українські та російські бібліотекознавці А. Антопольський, М. Владзімірський, Ф. Воройський, Р. Гіляревський, А.Земськов, О. Баркова, Т. Бахтурина, Н. Васильченко, В. Горовий, В. Дригайло, Л. Костенко, Т. Лигун, Т. Майстрович, Т. Павлуша, І. Павлуша, А. Соляник, Ю. Столяров, Н. Стрішенець, В. Терешин, Г. Шемаєва, Я. Шрайберг, Т. Ярошенко та ін. Проте проблема управління формуванням електронних ресурсів, незважаючи на її актуальність, розглядалася лише побічно та фрагментарно.

Одним із перших ґрунтовну розробку можливостей застосування моделей у бібліотечній практиці здійснив відомий російський бібліотекознавець Ю. Столяров. Він використав поетапний принцип моделювання бібліотечного фонду, базуючись на твердженні, що науковою основою раціонального формування фонду є створення його моделі [7]. Аналіз окремих праць бібліотекознавців та публікацій у фаховій пресі засвідчив, що найчастіше дослідження базуються на теорії систем та застосуванні в бібліотекознавчих розвідках системного, системно-функціонального, структурно-функціонального, діяльнісного підходів. Зазначені наукові підходи є досить ефективними у вивченні завдань і пріоритетів формування електронних ресурсів [8].

Однак, із виходом на передній план проблеми оперативного, ефективного використання нової інформації в інтересах розвитку сучасного суспільства, нейтралізації проблем, що постають перед ним, при зростаючій необхідності прискорення втілення нової інформаційної енергії в суспільну діяльність, знайдені технологічні рішення у сфері обробки інформаційних масивів уже є недостатніми. Ідеться

про необхідність удосконалення змістовного аналізу наявних ресурсів, аналіз якості підготовки інформаційних продуктів, вивчення можливостей їхнього розвитку та планування на базі використання цих можливостей майбутньої суспільної діяльності [1, 24].

Проте в дослідженнях управлінської проблематики більш плідним є застосування процесного підходу, який дозволяє перейти на вищий рівень аналізу та осмислення бібліотечної діяльності, визначивши її структурно-функціональні особливості як упорядковану сукупність процесів. На основі процесного підходу діяльність бібліотеки розглядається як система взаємодіючих динамічних процесів. Отже, використовуючи можливості процесного підходу, можна визначити сукупність обов'язкових змістовного, організаційного і технологічного компонентів управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів у вигляді трьох процесів, де будь-який із них розглядається як безперервний ланцюг логічно взаємопов'язаних операцій і дій, спрямованих на реалізацію запланованих цілей і завдань з відповідним рівнем якості.

Ці основні (базові) управлінські процеси й утворюють концептуальне підґрунтя для розробки дієвої процесно-орієнтованої моделі управління формуванням електрон-них бібліотечно-інформаційних ресурсів. Відповідно до цього, й концептуальна модель управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів буде складатися з трьох блоків, а саме: змістовного блоку базового процесу управління, організаційного блоку базового процесу управління, технологічного блоку базового процесу управління, які відображено на *рис.*

Змістовний блок базового процесу управління формуванням електронних ресурсів складається із цілеспрямовуючих процесів, що визначають та спрямовують вектор управлінського впливу на реалізацію процесу формування електронних ресурсів як пріоритетну ціль організації функціонування бібліотеки, деталізуючи її в конкретних завданнях. Ґрунтується змістовний блок управління на ідентифікації місії бібліотеки та її цілей і відображає зміст її діяльності.

Організаційний блок базового процесу управління включає три комплекси організаційно-управлінських процесів: безпосередньо процеси управління, що отримали сучасне визначення як менеджмент-процеси, допоміжно-забезпечувальні процеси та процеси удосконалення та розвитку. В комплексному поєднанні за допомогою управлінського впливу вони визначають, спрямовують, підтримують, удосконалюють та стимулюють діяльність з формування електронних ресурсів бібліотеки. Водночас саме цей блок одночасно відображає організаційну структуру об'єкта і суб'єкта управління, функціональні підсистеми та зв'язки між ними, механізм процесу управління, до якого відповідно визначаються мета, критерії, ресурси і методи управління.

Технологічний блок базового процесу управління – це комплексний процес, який має вхід і вихід, безперервна та поетапна управлінська діяльність, що складається із логічно взаємопов'язаних етапів, операцій, дій, спрямованих на реалізацію запланованих завдань. Водночас вона тісно пов'язана з інформаційно-виробничим процесом формування електронних ресурсів. Цей блок базується на використанні широких можливостей техніко-технологічних засобів.

Механізми реалізації змістовного, організаційного і технологічного блоків процесу управління формуванням електронними ресурсами визначаються певними правилами: нормативно-законодавчими актами, наказами, розпорядженнями, положеннями, інструкціями тощо.

Запропонована концептуальна модель процесів управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки має бути деталізована, особливо на організаційному і технологічному рівнях. Зокрема, менеджмент-процеси, які є важливим компонентом організаційного блоку, базуються на взаємодії зацікавлених сторін та орієнтовані на кінцевий результат. Саме вони забезпечують виживання і конкурентоспроможність напряму, що реалізується, дозволяють забезпечити довготривалу, результативну та ефективну діяльність з формування електронних ресурсів. Відповідно до цього, менеджмент-процеси включають стратегічне управління і координацію діяльності, стратегічне, поточне й оперативне планування, організацію робіт, контроль за їхнім виконанням, аналіз діяльності та її коригування в тих випадках, коли це стає необхідним.

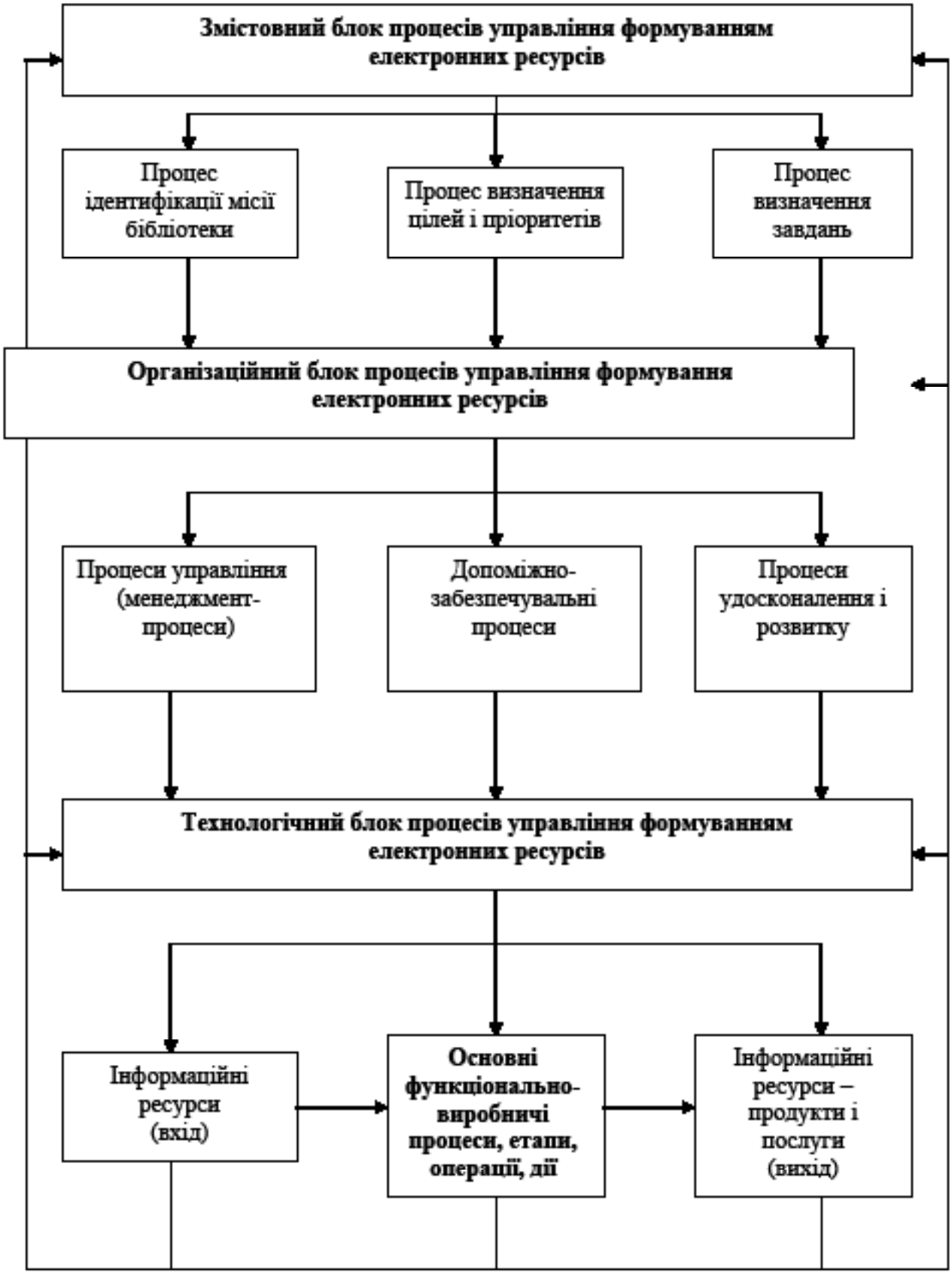

Рис. Концептуальна процесно-орієнтована модель основних (базових) процесів управління, які забезпечують формування електронних ресурсів бібліотеки

Особливість менеджмент-процесів полягає в поєднанні централізованого і децентралізованого управління процесами, тобто делегуванні повноважень для виконання конкретних процесів чи процедур та водночас отриманні ключової інформації централізовано, що й забезпечує в цілому централізацію управління. Цей блок кардинально визначає й регулює процес управління, в якому цілі визначають сукупність процесів, спрямованих на досягнення запланованого, а процеси задають структуру і ресурси, необхідні для свого існування.

Подібний підхід, як зазначають науковці, можливий тільки за наявності середовища інтеграції людських, інформаційних і технологічних ресурсів, яке, у свою чергу, повинне і може бути реалізоване за допомогою інформаційних технологій [4].

Варто зазначити, що менеджмент-процеси базуються на пріоритеті якості, що обумовлює найбільшу значущість якісних параметрів процесів управління серед інших чинників, оскільки сучасні користувачі можуть бути задоволені тільки високою якістю інформаційно-комунікаційного обслуговування. Ідеї якісного підходу до процесів в організаціях та класифікації цих процесів ґрунтуються на міжнародних стандартах ISO 9000:2000 та часто використовуються в реінженірінгу [6].

Допоміжно-забезпечувальні процеси є обов'язковим компонентом організаційного блоку, хоча й не мають стратегічного значення. На відміну від менеджмент-процесів, у них інші цілі та призначення, проте в загальній структурі процесів управління вони посідають важливе місце як комплекс допоміжних чинників підтримки діяльності. Без адміністративно-господарського забезпечення процес формування електронних ресурсів як пріоритетний напрям практично взагалі не може існувати. Важливими є процеси нормативно-юридичного забезпечення діяльності та забезпечення безпеки інформації. Техніко-технологічне забезпечення в організаційному процесі управління безпосередньо визначає рівень інформаційно-комунікаційного обслуговування користувачів електронними ресурсами. Доповненням забезпечувального процесу є підбір кваліфікованих фахівців, здатних оперативно і якісно обслуговувати користувача. Дієвим важелем підтримки і забезпечення ефективності формування електронних ресурсів є пошук взаємовигідних партнерів для співпраці та можливих спонсорів і меценатів, допомога і підтримка яких визначає якісні параметри діяльності бібліотеки.

Технологічний блок базового процесу управління формуванням електронних ресурсів є логічним завершенням загального управлінського циклу, дії якого спрямовані на реалізацію запланованого, та повторює основні функціонально-виробничі процеси. Фактично, він утворює комплекс підпроцесів, які спрямовані на створення певної інформаційно-комунікаційної цінності для користувача, а саме:

− визначення процесно-компонентної структури інформаційно-комунікаційної технології формування електронних ресурсів та сукупності технологічних процесів;

− вибір програмно-технічних засобів та їхня інтеграція;

− пошук, збір, обробка електронних ресурсів та їхнє збереження;

− створення нових електронних ресурсів, їхнє розповсюдження і представлення;

− надання доступу до електронних ресурсів та задоволення інформаційних потреб користувачів. 9000:2000 (класифікація процесів в організації) – цей процес пов'язують із життєвим циклом продукції. Технологічний блок характеризується тим, що має вихід на конкретного користувача та складається із логічного ланцюга системних взаємопов'язаних.

За стандартом ISO етапів, операцій, дій, що забезпечують формування електронних ресурсів бібліотеки.

Безпосередньо управління процесом, його етапами, операціями і діями відбувається у таких напрямах: через структуру і роботу самого процесу, всередині якого є потоки інформації та документів на електронних носіях; через якість продукції та інформації, що протікає всередині структури процесу та пропонується користувачу; через оптимізацію етапів, операцій, дій.

Для визначеної сукупності взаємопов'язаних змістовного, організаційного і технологічного процесів управління – компонентів концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки харак-

терним є постійний рух, зміна, розвиток. Їхній розвиток – це перехід із одного стану в інший, що є відображенням глобальних тенденцій інформаційно-інтелектуального і науково-технічного прогресу та одночасно – цілеспрямованих зусиль управлінської діяльності. Важливим кроком, що допомагає деталізувати концептуальну модель, є виокремлення таких чинників функціонування компонентів, як: цільові функції всіх елементів процесу, процедур прийняття рішень, порядку функціонування системи, інформаційно-технологічної бази тощо.

У процесі розробки і реалізації концептуальної моделі управління формуванням електронними бібліотечно-інформаційними ресурсами головним напрямом зусиль керівника є оптимальне поєднання управлінської стратегії і тактики. Це пов'язано з тим, що процес формування електронних ресурсів, за сучасних умов, характеризується зовнішніми і внутрішніми впливами та взаємозалежностями, відповідно до цілей і можливостей, оцінюється як системна доцільність і часто не може бути точно прогнозований та спланований. Проте зазначене свідчить також про здатність процесу формування електронних ресурсів бібліотеки як системного процесу до саморегулювання й самоорганізації. Одночасно – це вказує на наявність можливості досягнення поставлених цілей при зовнішніх умовах, що змінюються. Процес формування електронних ресурсів бібліотеки – це відкрита організаційно-функціональна система, що постійно контактує із зовнішнім середовищем, здійснює з ним обмін інформацією, чутливо реагує на зміни в зовнішньому середовищі [5].

Отже, можна дійти висновку, що процес формування електронних ресурсів має адаптивний характер та свідчить про такі його властивості, як: цілісність, прозорість, можливість забезпечувати доступ до інформації, накопичувати й обробляти інформацію, здатність змінюватися, розвиватися, удосконалюватися. Відповідно змістовні параметри концептуальної моделі управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів повинні сприяти відтворенню цих властивостей.

Розробляючи концептуальну модель управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, необхідно враховувати, що в кожній логічній ланці реалізації моделі беруть участь люди. З одного боку – це бібліотечні працівники, згоду яких щодо цілей і шляхів реалізації моделі необхідно отримати заздалегідь, з другого – користувачі, потреби яких в отриманні інформації динамічно прогресують і змінюються. Отже, в концептуальну модель кожен учасник вносить якісно нову інформацію, врахування якої дозволяє вносити корективи з метою її якісної реалізації та вдосконалення.

Розробка концептуальних підходів до управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів та побудова моделі цієї діяльності повинні розглядатись як процес і результат цілеспрямованого системного аналізу наявної ситуації колективом працівників. Такий підхід забезпечить колективну згоду щодо цілей діяльності та шляхів їхнього досягнення. Визначення концепції та порядок розробки моделі управління формуванням електронних ресурсів повинен включати такі кроки:

− спільне формування дерева цілей;

− аналіз стану зовнішнього середовища;

− аналіз внутрішніх техніко-технологічних можливостей;

− визначення професійного потенціалу працівників;

− формулювання проблем, які необхідно вирішити для реалізації поставлених цілей;

− визначення пріоритетних напрямів дій для досягнення цілей;

− розробка несуперечливих і взаємоузгоджених планів, заходів, проектів.

При такому підході ефективність управління формуванням електронними бібліотечно-інформаційними ресурсами залежить від багатьох чинників, що перебувають у двох основних сферах: зовнішньому середовищі, з якого бібліотека отримує всі види ресурсів, в т. ч. і управлінську інформацію (законодавчу, нормативну, рекомендаційно-методичну) та у внутрішньому бібліотечному середовищі, де формуються стратегія і тактика діяльності загалом і регламентується процес формування електронних ресурсів бі-

бліотеки та діяльність структурних підрозділів, які реалізують цей процес, визначаються передумови перетворення наявних ресурсів у інформаційні продукти і послуги, згідно з потребами користувачів.

Задоволеність користувача в результаті отримання необхідної йому інформації є завершальним і логічним етапом у концептуальної моделі управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Використані джерела

1. Горова С.В. Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності : монографія / С.В. Горова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2013. – 208 с.

2. Горовий В.М. Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів / В.М. Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Вип.21. – К., 2008. – С. 5-15.

3. Григорьев Ю.В. Теоретические основы формирования библиотечных фондов : учеб. пособие по курсу «Библиотековедение» / Ю.В. Григорьев; МГИК. – М., 1973. – 88 с.

4. Інформаційні системи в менеджменті : підручник / В.О. Новак, Ю.Г. Симоненко, В.П. Бондар, В.В. Матвєєв. – К. : Каравела, 2008. – 616 с.

5. Петрова М. Інформаційна система управління: бібліотекознавчий аспект / М. Петрова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – Вип. 29. – К., 2010. – С. 74-79.

6. Робсон М. Практическое руководство по реинженирингу бізнес-процессов / М. Робсон, Ф. Уллах. – М. : Аудит, 1997. – 224 с.

7. Столяров Ю.Н. Библиотечный фонд : учебник / Ю.Н. Столяров. – М. : Издательство «Книжная палата», 1991. – 271 с.

8. Столяров Ю.Н. Документный ресурс : учеб. пособие / Ю.Н. Столяров. – М., 2001. – 152 с.

References

1. Horova, S. V. (2013). Internet-ZMI as objectives of librarian information activity. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv [in Ukrainian].

2. Horovyi, V. M. (2008). The revising of library as a factor the enlargement of the efficiency of Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho,.21, 5-15 [in Ukrainian].

3. Hryhorev, I.V. (1973). Theoretical fundaments of the formation of the librarian funds. MHYK. – Moscow [in Russian].

4. Information system in the management. (2008). V.O. Novak, Iu.H. Symonenko, V.P. Bondar, V.V. Matvieiev (Eds.). Kyiv: Karavela [in Ukrainian].

5. Petrova, M. (2010). Information system of the management: biblographer aspect. Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, 29, 74-79 [in Ukrainian].

6. Robson, M. (1997). Practical management of business-process. Moscow: Audyt, 1997 [in Russian].

7. Stoliarov, I.N. (1991). Bibliographic funds. Moscow [in Russian].

8. Stoliarov, I.N. (2001).Document resource. Moscow [in Russian].

УДК 023.5:331.108.43

В.О. Мудроха

АТЕСТАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ РЕСУРСОМ

Мета роботи полягає у дослідженні основних етапів підготовки та проведення атестації. Правильно побудована система атестації надає можливість адміністрації установи: 1) здійснювати контроль за виконанням працівниками своїх функціональних обов'язків; 2) виявляти найкращих фахівців; 3) визначати ступінь ефективності роботи як конкретного працівника, так і окремого підрозділу. Теоретико-методологічною основою є загальнонаукові та філософські принципи: об'єктивності, системності, причинності, історизму, світоглядного плюралізму, що дозволило при дослідженні основних етапів підготовки та проведення атестації уникнути однобічності, монологізму та спрощення, а також уможливило аналіз проблеми неупереджено і з урахуванням різноманітних поглядів. Специфіка об'єкта та предмета дослідження зумовила застосування загальнонаукових і спеціальних методів. З-поміж загальнонаукових використано: 1) емпіричні – спостереження, узагальнення, вивчення результатів діяльності Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника; 2) теоретичні – аналіз, синтез, класифікація та систематизація теоретичних даних; індукції та дедукції, контент-аналізу; 3) кількісний та якісний аналіз при обробці отриманих результатів дослідження. У роботі також використано спеціальний метод дослідження: бібліотекознавчий. Наукова новизна роботи полягає у тому, що: 1) здійснено комплексне дослідження атестації, як однієї із форм оцінки ефективності роботи бібліотечних працівників; 2) розроблено технологію підготовки і проведення атестації, яка включає кілька етапів: підготовчий, оцінки, заключний; 3) виявлено, що за допомогою атестації комісія проводить оцінку особистих і професійних даних працівників, їхнього потенціалу. Її результати надають можливість у подальшому визначити кваліфікованих спеціалістів. Стосовно проведеного дослідження можемо дійти таких висновків та узагальнень: 1) висновки і рекомендації атестаційної комісії використовуються надалі для формування кадрової політики бібліотеки; 2) аналіз результатів атестації: по-перше, визначає сферу відповідальності та місце кожного працівника, по-друге, дозволяє сформулювати стратегію і плани розвитку бібліотеки відповідно до специфіки діяльності кожного підрозділу, по-третє, надає можливість конкретизувати вимоги до професійного розвитку та результатів праці співробітників.

Ключові слова: *атестація, атестаційна комісія, оцінка професійних та особистих якостей співробітника, підвищення фахового рівня працівника, кадрова політика бібліотеки.*

В.А. Мудроха

АТТЕСТАЦИЯ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ФАКТОР УПРАВЛЕНИЯ КАДРОВЫМ РЕСУРСОМ

Цель работы заключается в исследовании основных этапов подготовки и проведения аттестации. Правильно построенная система аттестации позволяет администрации учреждения: 1) осуществлять контроль за выполнением работниками своих функциональных обязанностей; 2) выявлять лучших специалистов; 3) определять степень эффективности работы как конкретного специалиста, так и отдельного подразделения. Теоретико-методологической основой являются общенаучные и философские принципы: объективности, системности, причинности, историзма, мировоззренческого плюрализма, что позволило при исследовании основных этапов подготовки и проведения аттестации избежать односторонности, монологизма и упрощения, а также сделало возможным проанализировать проблему беспристрастно и с учетом различных взглядов. Специфика объекта и предмета исследования обусловила применение общенаучных и специальных

© Мудроха В.О.

методов. Среди общенаучных использованы: 1) эмпирические – наблюдение, обобщение, изучение результатов деятельности Львовской национальной научной библиотеки Украины им. В. Стефаника; 2) теоретические – анализ, синтез, классификация и систематизация теоретических данных; индукции и дедукции, контент-анализа; 3) количественный и качественный анализ при обработке полученных результатов исследования. В работе также использован специальный метод исследования: библиотековедческий. Научная новизна работы заключается в том, что: 1) осуществлено комплексное исследование аттестации, как одной из форм оценки эффективности работы библиотечных специалистов; 2) разработана технология подготовки и проведения аттестации, которая включает несколько этапов: подготовительный, оценки, заключительный; 3) выявлено, что с помощью аттестации комиссия проводит оценку личных и профессиональных данных работников, их потенциала. Ее результаты дают возможность в дальнейшем определить квалифицированных специалистов. Относительно проведенного исследования можем сделать следующие выводы и обобщения: 1) выводы и рекомендации аттестационной комиссии используются в дальнейшем для формирования кадровой политики библиотеки; 2) анализ результатов аттестации: во-первых, определяет сферу ответственности и место каждого работника, во-вторых, позволяет сформулировать стратегию и планы развития библиотеки в соответствии со спецификой деятельности каждого подразделения, в-третьих, дает возможность конкретизировать требования к профессиональному развитию и результатам труда сотрудников.

Ключевые слова: *аттестация, аттестационная комиссия, оценка профессиональных и личных качеств сотрудника, повышение профессионального уровня работника, кадровая политика библиотеки.*

V. Mudroha

THE ATTESTATION AS A DETERMINING FACTOR IN MANAGEMENT OF CADRE RESOURCE

Purpose of Article. The main goal of the article is to study the main stages of preparation and carrying out of attestation. Properly constructed system of the attestation allows to administration institution: 1) to control the execution of staff of their functional responsibilities; 2) determine the best professionals; 3) determine the degree of efficiency work of a particular employee and subdivision.

Methodology. *Generic scientific and philosophical principles are the theoretical and methodological basis. There are objectivity, consistency, causality, historical and ideological pluralism. They helped in the study of the main stages of preparation and carrying out of attestation avoid unilateralism, monolohizm and simplification, as well as to analyze the problems impartially and taking into account the various views. The specificity of the object and the subject of the study led to the application of generic scientific and special methods. Among generic scientific were used: 1) empirical – observation, synthesis, study the results of activity of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv; 2) theoretical – analysis, synthesis, classification and systematization of theoretical data; induction and deduction, content-analysis; 3) quantitative and qualitative analysis to the processing of the results of the study. We also used a special method of research: librarian science.*

Novelty. *Novelty of article lies in the fact that: 1) complex research of attestation as a form of assessment efficiency work of librarians; 2) designed by technology of preparation and carrying out of attestation. It is includes basic stages: preparatory, assessment and final; 3) detected that by means of attestation the committee evaluates personal and professional quality of workers, their potential. Her results make it possible in future determine the skilled professionals.*

Conclusions. *Regarding the study can draw the following conclusions and generalizations: 1) conclusions and recommendations of attestation commission in the future are used to form a personnel policy of library; 2) analysis of results of attestation: first, defines the scope of responsibility and place of each worker, secondly, helps formulate strategies and plans of the library according to the specifics of each subdivision, thirdly, allows you to specify the requirements for professional development and performance work of employees.*

Keywords: *attestation, attestation commission, assessment of professional and personal qualities of the staff, improve the professional level of employee, personnel policy of library.*

Суспільні трансформації, зміна соціальних пріоритетів, змісту та структури інформаційних запитів суспільства й окремих соціальних інститутів впливають на розвиток бібліотек. З одного боку, відбувається модернізація традиційних напрямів їхньої діяльності, а з другого – освоюються нові [2, 1]. Модернізація бібліотечної галузі передбачає формування такого професійного середовища, в якому працівники з непрофільною освітою були б орієнтовані на набуття фахових знань і досвіду бібліотечної роботи, а досвідчені фахівці мали б можливість оволодіти сучасними знан-нями щодо управління, економіки, соціального партнерства, нового інструментарію в сфері інформаційних послуг тощо. Дані завдання, як і ефективне використання можливостей кожного працівника, не реалізуються без систематичного комплексного оцінювання рівня кваліфікації, професіоналізму й продуктивності роботи, визначення відповідності фахівця тій посаді, яку він обіймає, чи на яку претендує. Формою такої оцінки, що активно використовується у бібліотеках, є атестація.

Мета статті – дослідити основні етапи підготовки та проведення атестації.

Основою дослідження стали праці таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як: А. Ванєєв, В. Жукова, Є. Пашутинський, Н. Розколупа. Серед джерел дослідження вагома роль належить нормативним актам національного законодавства: Законам України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [5], «Про професійний розвиток працівників» [7], наказу Міністерства культури і туризму України «Про проведення атестації працівників підприємств, установ, організацій та закладів галузі культури» [6].

Атестація – складний і багатогранний процес. Результативним він може бути тільки завдяки здійсненню низки організаційно-управлінських дій. Правильно побудована система атестації надає можливість: по-перше, здійснювати контроль за виконанням працівниками своїх функціональних обов'язків; по-друге, виявляти найкращих фахівців; по-третє, визначати ступінь ефективності роботи як конкретного працівника, так і окремого підрозділу. На сучасному етапі, коли переглядаються та змінюються традиційні основи бібліотечної діяльності та професії, здійснюється реструктуризація бібліотек, скорочуються фінанси та штати, дуже важливо провести ретельний аналіз ресурсів і надати їм відповідну оцінку [8, 18].

Варто відзначити, що підвищення соціального статусу бібліотеки вимагає підвищення фахового рівня працівників, залучення до роботи професіоналів високого класу, створення для них сприятливих умов праці в інноваційному ринковому середовищі. Кадрова політика повинна спрямовуватися не лише на збереження галузевого професійного потенціалу, але й на створення корпусу фахівців нової формації, котрі відповідали б вимогам сучасного суспільства. Тому головна мета проведення атестації – це, насамперед, заохочення працівників до постійного вдосконалення та збагачення професійних, ділових і особистих якостей, розвитку відчуття персональної відповідальності. На жаль, нерідко атестація відбувається формально, не має реальних практичних результатів.

Порядок проведення атестації працівників бібліотек, незалежно від форм власності та підпорядкування, регулюють такі нормативно-правові документи: Закон України «Про професійний розвиток працівників» (від 12. 01. 2012 р.), Наказ № 517 Міністерства культури і туризму «Положення про проведення атестації працівників підприємств, установ, організацій та закладів галузі культури» (від 13. 06. 2013 р.). На підставі цих документів у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника (далі – ЛННБУ) розроблено «Положення про порядок проведення атестації працівників». Кваліфікаційні вимоги до посад працівників визначено, відповідно до Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [5], «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» [1] та положень Колективного договору установи.

Окрім того, під час підготовки атестації береться до уваги положення про структурні підрозділи бібліотеки та посадові інструкції [4, 72-101]. Посадова інструкція – це документ, в якому вказано посадові обов'язки, права та відповідальність працівника. Він підписується особою при прийнятті на роботу

в трьох примірниках: перший зберігається у працівника, другий – у його особовій справі у відділі кадрів, третій – у керівника структурного підрозділу. Оскільки даний документ складається за типовим шаблоном на конкретну посаду, він не надає можливості визначити складність, обсяги та якість виконуваної роботи. На жаль, як показує практика, для наших бібліотек типовим є стихійне просування по службі, підвищення розряду працівника без істотних змін його функцій або виконуваних процесів, освоєння суміжних ділянок роботи. У багатьох структурних підрозділах бібліотек порушена пропорція між рівнем складності праці та необхідною кваліфікацією співробітників. Така відсутність закономірності в розподілі посад провідних бібліотекарів між підрозділами у багатьох випадках привела до девальвації цієї посади. Саме тому, слід звернути особливу увагу на забезпечення об'єктивного оцінювання професійних якостей кожного працівника. Наприклад, незважаючи на те, що посадові обов'язки провідного бібліотекаря і бібліотекаря першої категорії повністю однакові, складність виконуваної ними роботи різна. Тому, задля справедливості та розрізнення посад, посадовий оклад працівників – різний.

У Законі України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» закладені вимоги до бібліотекарів. У ньому зазначено: «основними напрямами бібліотечної діяльності є формування, зберігання документально-інформаційних ресурсів та бібліотечне обслуговування» [5, 3].

До критеріїв оцінки бібліотечних кадрів нового типу належать, насамперед, професійна компетентність, творча активність, уміння глибоко аналізувати ринкові ситуації, якість виконуваних робіт (дотримання нормативних вимог, оперативність, систематичність та своєчасність), дисциплінованість, комунікабельність та організаторські здібності. Умовно (за посадами) ці вимоги можна розділити так:

– керівник бібліотеки має володіти теорією питання стратегічного розвитку установи, вміти прогнозувати та планувати її діяльність, приймати інноваційні рішення;

– керівник середнього рівня (завідувачі відділів, секторів, груп) – це дослідник-технолог, який мусить мати високу технологічну бібліотечну кваліфікацію, тому що без цілісної уяви про бібліотеку, як єдину систему, важко вирішувати будь-які виробничі питання і питання автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів. Вони повинні володіти методами науково-дослідної роботи, вміти складати технологічні завдання для розробки програмного забезпечення та необхідні методичні документи;

– провідні бібліотекарі, бібліографи – це основні бібліотечні практики, їхній професіоналізм полягає у комп'ютерній підготовці, вмінні проводити операційно-технологічні аналізи циклів, вивченні інформаційних потреб користувачів, здійсненні опрацювання статистичних даних за підсумками досліджень, у безпосередньому впровадженні у практику результатів досліджень та інновацій;

– кваліфікація бібліотекарів тісно пов'язана з професіоналізмом завідувачів відділів та головних спеціалістів, оскільки саме вони перевіряють на практиці нові технологічні цикли, програми. На їхню виробничу діяльність впливають усі помилки і прорахунки, яких припустилися керівники підрозділів та провідні спеціалісти.

Цілком прийнятним способом оцінки якостей бібліотечних спеціалістів є професіограми [3, 294]. Вони формуються за єдиною структурною схемою, яка включає наступні розділи:

1. Загальна характеристика професії.
2. Зміст і форми трудової діяльності. Виробничі операції, взаємозв'язки.
4. Кваліфікаційні вимоги до спеціаліста.
5. Професійно-особові якості бібліотекаря (інтелектуальний рівень, розумові здібності, мовні, комунікативні тощо).
6. Підвищення кваліфікації.

На відміну від кваліфікаційних довідників, професіограми окреслюють конкретніші характеристики посадових обов'язків і виконуваних функцій, висвітлюють необхідні вимоги для їхнього виконання на конкретній посаді. Тим самим полегшується процес оцінки професійних та особистісних якостей, їхня відповідність до вимог конкретної посади.

Проведення атестації оформляється наказом керівника бібліотеки, який дає право на використання її результатів для ухвалення організаційних рішень стосовно конкретного працівника. Тобто, можемо сказати, що атестація є документально оформленим результатом оцінювання діяльності кожного працівника.

Метою атестації є контроль за раціональним використанням спеціалістів, стимулювання та підвищення ефективності їхньої праці, поліпшення підбору і розставляння кадрів, забезпечення зростання їхньої професійної та ділової кваліфікації. Відповідно до мети, перед атестаційною комісією стоїть низка завдань:

– надати оцінку професійної кваліфікації і ділових якостей працівника;

– дослідити результати та якісні характеристики виконуваної ним роботи;

– визначити можливості професійного та посадового росту.

Особливу увагу в бібліотеці приділено розробці технології підготовки і проведення атестації, яка включає кілька етапів.

На підготовчому етапі визначається основне завдання атестації, здійснюється аналіз необхідної для проведення атестації законодавчої та нормативної документації, встановлюються вимоги та критерії до посад працівників.

Відповідно до вимог Закону України про «Професійний розвиток працівників» [7], періодичність проведення атестації та категорії працівників, які підлягають атестації, встановлюються керівником бібліотеки за погодженням з первинною організацією профспілок установи, шляхом внесення в колективний договір.

За наказом керівника установи затверджується склад атестаційної комісії, формуються списки працівників, які підлягають атестації та складається графік її проведення. Наказ доводиться під розписку до відома всіх працівників, які підлягають атестації, не пізніше, ніж за два місяці до її проведення. До відома працівників, не пізніше, ніж два місяці до початку атестації, доводиться перелік орієнтовних запитань. Цей перелік попередньо узгоджується з первинною організацією профспілок установи.

Очолює атестаційну комісію голова – керівник установи. Члени атестаційної комісії призначаються з числа співробітників бібліотеки (заступників керівника установи, керівників структурних підрозділів, провідних фахівців, представників юридичної служби установи, голови первинної організації профспілок). Атестаційна комісія працює за сумісництвом без відриву від виконання основних посадових обов'язків.

На атестацію на кожного працівника готується пакет документів. Серед них:

1. Службова характеристика (готує керівник підрозділу). Кожного працівника під розпис не пізніше, ніж за тиждень до початку проведення атестації, керівник повинен ознайомити зі змістом службової характеристики. Причому він може як погоджуватися, так і заперечувати факти, які там наводяться.

2. Звіт працівника (готується кожним працівником безпосередньо у довільній формі) про здійснювану ним роботу впродовж звітного періоду. Тут вказуються види робіт, їхній обсяг, затрачений час, результати. Також у звіті мають відображатися дані про виконані планові завдання та про участь працівника у заходах з підвищення кваліфікації (аспірантура, професійне навчання, стажування).

3. Атестаційний лист з результатами останньої атестації (за наявності). На вимогу секретаря атестаційної комісії надається начальником відділу кадрів із особової справи працівника.

4. Посадова інструкція. Зберігається в особовій справі кожного працівника і надається секретарю атестаційної комісії для представлення безпосередньо під час атестації.

5. Документи, які засвідчують зростання його фахового і кваліфікаційного рівня (підвищення кваліфікації, закінчення аспірантури тощо). Різноманітні дипломи, грамоти, подяки представляються кожним працівником під час атестації. Їхні копії знаходяться в особовій справі у відділі кадрів.

На етапі оцінки атестаційна комісія, відповідно до завдання атестації, визначає відповідність професійних знань, умінь та навичок працівника встановленим законодавством вимогам і посадовим обов'язкам.

Під час проведення засідання атестаційної комісії заслуховується повідомлення керівника структурного підрозділу про роботу працівника, який атестується, та звіт цього працівника. Атестаційна комісія на підставі аналізу поданих документів і результатів співбесіди з працівником надає оцінку професійної кваліфікації та ділових якостей працівника:

– відповідає займаній посаді або виконуваній роботі;

– не відповідає займаній посаді або виконуваній роботі, рекомендовано скерувати на навчання;

– не відповідає займаній посаді або виконуваній роботі.

Відповідно до вимог чинного законодавства, атестація працівника проводиться тільки в його присутності. Засідання комісії вважається правомірним, якщо на ньому присутні не менше двох третин її складу. Рішення ухвалюється шляхом відкритого голосування простою більшістю голосів присутніх на засіданні членів комісії. Воно доводиться до відома працівника, який атестується (під власний підпис), упродовж трьох днів після його ухвалення.

В обов'язковому порядку щодо кожного працівника, який атестується, складається протокол засідання атестаційної комісії.

Заключним етапом підготовки та проведення атестації є підбиття підсумків та реалізація її результатів. За результатами атестації видається наказ у термін не пізніше двох місяців з дня її проведення. Період тимчасової непрацездатності працівника, а також перебування його у відпустці не зараховуються у двомісячний термін.

За цей період керівник бібліотеки вирішує питання про заохочення працівників, які успішно пройшли атестацію, а в окремих випадках (при оцінці працівника «не відповідає займаній посаді або виконуваній роботі») – про переведення на іншу посаду за згодою працівника або звільнення його з роботи.

Після закінчення вказаного терміну (два місяці) переведення працівника на іншу посаду чи звільнення його за результатами атестації не допускається. Матеріали атестаційної справи передаються у відділ кадрів, де зберігаються в особовій справі працівника.

Отже, *наукова новизна роботи* полягає в тому, що: 1) здійснено комплексне дослідження атестації як однієї з форм оцінки ефективності роботи бібліотечних працівників; 2) розроблено технологію підготовки та проведення атестації, яка включає кілька етапів: підготовчий, оцінки, заключний; 3) виявлено, що за допомогою атестації комісія проводить оцінку особистих і професійних даних працівників, їхнього потенціалу. Її результати надають можливість у подальшому визначити кваліфікованих спеціалістів.

Пріоритетним завданням адміністрації бібліотеки сьогодні є, з одного боку, підтримувати вдумливих, добропорядних, творчих та ініціативних у роботі, а з другого – розробити систему заохочень для кожної категорії фахівців, яка б сприяла підвищенню ними власного фахового рівня, оскільки дуже важливо, щоб професійні знання бібліотечних фахівців відповідали інформаційним потребам користувачів.

Стосовно проведеного дослідження, можемо дійти наступних висновків та узагальнення: 1) висновки і рекомендації атестаційної комісії використовуються надалі для формування кадрової політики бібліотеки; 2) аналіз результатів атестації: по-перше, визначає сферу відповідальності та місце кожного працівника, по-друге, дозволяє сформулювати стратегію і плани розвитку бібліотеки, відповідно до специфіки діяльності кожного підрозділу, по-третє, надає можливість конкретизувати вимоги до професійного розвитку та результатів праці співробітників.

Використані джерела

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 81 Культура і мистецтво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.jobs.ua/ukr/dkhp/vipusk-81/. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22 берез. 2016 р.

2. Жукова В.П. Професійно-діяльнісне середовище бібліотеки: чинники формування, структура й управління : автореф. дис. … канд. наук з соціальних комунікацій: спец. 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / В.П. Жукова. – Харків : Харківська державна академія культури, 2009. – 20 с.

3. Оценка и аттестация кадров библиотек // Справочник библиотекаря / под ред. А.Н. Ванеева, В.А. Минкиной. – С-Пб : Профессия, 2006. – С. 293-299.

4. Пашутинський Є.К. Посадові інструкції: освіта, культура, мистецтво / Є.К. Пашутинський. – К. : КНТ, 2009. – 230 с.

5. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80 – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22 берез. 2016 р.

6. Про затвердження положення про проведення атестації працівників підприємств, установ, організацій та закладів галузі культури : наказ Міністерства культури і туризму України від 16.07.2007 р. № 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1023-07 – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22 берез. 2016 р.

7. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12 січ. 2012 р. № 4312-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4312-17. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22 берез. 2016 р.

8. Розколупа Н. Практичні аспекти проведення атестації працівників публічних бібліотек України / Н. Розколупа // Бібліотечна планета. – 2013. – № 4. – С. 18-20.

References

1. Handbook of qualifying characteristics trades workers (Vol. 81) (2016). Retrieved from http://www.jobs.ua/ukr/dkhp/vipusk-81/ [in Ukrainian].

2. Zhukova, V. P. (2009). Professional and activity environment of library: factors of formation, structure and management. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkov: Kharkov State Academy of Culture [in Ukrainian].

3. Evaluation and attestation of library staff (2006). Directory of librarian. A. N. Vaneeva, & V. A. Minkina (Eds.). St. Petersburg: Profession [in Ukrainian]

4. Pashutynskyy, E. K. (2009). Official instructions: education, culture, art. Kyiv: KNT [in Ukrainian].

5. Law of Ukraine on Libraries and Librarianship from January 27 1995, № 32/95. (2016, March 22). Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80 [in Ukrainian].

6. Order of the Ministry of Culture and Tourism of Ukraine on approval of the position on carrying out attestation of enterprises, institutions, organizations and institutions of the field of culture from July 16 2007, № 44. (2016, March 22). Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1023-07 [in Ukrainian].

7. Law of Ukraine on the professional development of employees from January 12 2012, № 4312 – VI. (2016, March 22). Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4312-17 [in Ukrainian].

8. Rozkolupa, N. (2013). Practical aspects of attestation of staff of public libraries in Ukraine. Library planet, 4, 18 – 20 [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 930.1.7.045(477)

В.В. Карпов

ВИДАННЯ «ЗНАК» УКРАЇНСЬКОГО ГЕРАЛЬДИЧНОГО ТОВАРИСТВА В ІСТОРІОГРАФІЇ ВІЙСЬКОВОЇ СИМВОЛІКИ УКРАЇНИ

Розглядається роль Українського геральдичного товариства у справі розбудови системи військової символіки держави. Аналізуються опубліковані на сторінках видання Українського геральдичного товариства «Знак» матеріали стосовно військової символіки України. Зазначається, що їхнє оприлюднення є вагомим внеском у воєнну історію держави.

Ключові слова: *Українське геральдичне товариство, видання «Знак», військова символіка.*

В.В. Карпов

ИЗДАНИЕ «ЗНАК» УКРАИНСКОГО ГЕРАЛЬДИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА В ИСТОРИОГРАФИИ ВОЕННОЙ СИМВОЛИКИ УКРАИНЫ

В статье рассматривается роль Украинского геральдического общества в деле развития системы военной символики государства. Анализируются опубликованные на страницах его издания «Знак» материалы по военной символике Украины. Отмечается, что их обнародование является весомым вкладом в военную историю государства.

Ключевые слова: *Украинское геральдическое общество, издание «Знак», военная символика.*

V. Karpov

UKRAINIAN HERALDRY SOCIETY IN HISTORIOGRAPHY MILITARY SYMBOLISM UKRAINE

The article discusses the role of Ukrainian heraldic society in the development of the military symbols of the state. The published materials in the pages of its publication «Znak» on military symbolism of Ukraine are analyzed. The author reports that their publication is an important contribution to the military history of the state.

Keywords: *Ukrainian Heraldry Society, the publication «Znak», military symbols*

Важливу роль у справі розбудови системи військової символіки держави відіграє Українське геральдичне товариство. Члени товариства ініціативно беруть участь у розробці концепцій побудови символіки військових формувань, регіональних систем символіки, символіки військових частин та установ, опрацюванню термінології військової символіки, постановці на науковому рівні роботи з опрацювання символіки. Результати їхньої роботи публікуються у друкованому виданні Українського геральдичного товариства – віснику «Знак».

Перше число (вісник веде нумерацію за числами, а не номерами) побачило світ у травні 1993 р. У віснику друкуються нормативні документи, проекти та пропозиції щодо військової символіки. Подаються описи символів, які супроводжуються малюнками та схемами.

© Карпов В.В.

Вміщені у віснику матеріали, починаючи зі стародавньої доби до сьогодення, базуються на матеріалах, почерпнутих з історичних архівів, що надає віснику статус важливого джерела з вивчення історії військової символіки України.

Українське геральдичне товариство та його видання стали своєрідною трибуною, де обговорюються, дискутуються проблеми військової символіки, розглядаються відповідні концепції та пропозиції. На сторінках видання виступають знані фахівці з проблем військової символіки: це, передусім, М. Слободянюк, О. Кохан, О. Муравйов, М. Чмир та інші, а також відомі українські історики Я. Дашкевич, Ю. Мицик, В. Стафійчук, І. Ситий, О. Круковський, В. Трембіцький та ін.

Видання розглядає проблематику становлення військової символіки України, починаючи з найдавніших часів. У цьому сенсі являє інтерес матеріал А. Портнова про походження Тризуба, який є головною складовою військової, а також державної символіки України [27].

У «Знаку» подаються матеріали з військової символіки козацької доби. Цьому присвячена публікація доктора історичних наук Ю. Мицика, де на основі архівних джерел аналізується козацька символіка. Зокрема, розглядаються кольори прапорів козацького війська [19, 20]. Цікавою є публікація Ю. Мицика про прапори і герби української козацької держави в перший рік після її відродження [22].

В іншій статті Ю. Мицика йдеться про клейноди старшого сина Богдана Хмельницького Тимоша (велику польську корогву і булаву), з якими той прибув 28 серпня 1652 р. до Ясс на чолі тритисячного загону козаків. Ці клейноди, зокрема булава, були передані Богданом Хмельницьким сину і мали глибокий задум. Як вважає автор статті, гетьман хотів цим підкреслити, що він має намір зробити гетьманську владу спадковою і виразно вказав на свого старшого сина, як на спадкоємця. Тому стає зрозумілим самотитулування Тимора як «гетьмана», а не «гетьманича», про що йдеться в листі Тимоша до В. Лупу (1653 р.) [18].

У публікації знаного вченого Я. Дашкевича вміщений малюнок герба Богдана Хмельницького, подано його опис. Цей гетьманський герб з повною декорацією взятий із твору козацького літописця Самійла Величка «О войне козацкой з поляками, через Зеновія Богдана Хмелницкого гетмана войскь Запорожскіх…» [8].

Певний інтерес становить матеріал у віснику, присвячений прапорам військових загонів Гетьманщини. В статті В. Стафійчука використані документи Центрального державного історичного архіву в Києві. Автор відзначає, що Генеральна військова канцелярія була вищим державним органом влади Гетьманщини. Цей орган відігравав важливу роль в організації забезпечення прапорами адміністративних одиниць і окремих військових частин Гетьманщини. Аналіз документів військової канцелярії визначає порядок виготовлення, ремонт прапорів та сотенних значків, виділення коштів на ці справи, кольори, опис прапорів та ін.[52].

Завершує огляд військової символіки в козацьку добу матеріал І. Ситого, який розповідає про клейноди останнього українського гетьмана Кирила Розумовського. Згідно з документами Чернігівського обласного історичного музею ім. В.В. Тарнавського, 1751 р. Кирилу Розумовському, призначеному на посаду гетьмана, російська імператриця вручила клейноди: золоту булаву, білий прапор з російським гербом, бунчук, печатку і срібні литаври [29].

«Знак» не обійшов своєю увагою і події Північної війни між Швецією та Росією й участь у цій війні українського козацького війська. Про це йдеться в матеріалі шведського дослідника Б. Гаггмана, який розповідає про козацький прапор, захоплений шведськими військами 1706 р. під Несвіжем (біля Гродна у Білорусії), який зберігається у Стокгольмі [4].

У віснику розглядається символіка Української національної гвардії в Галичині кінця XVIII – середини XIX ст., коли цей регіон був під владою Австро-Угорщини. Відомий український історик Я. Дашкевич у вересні 1993 р. відвідав історичний музей м. Відня, де побачив і описав дві розфарбовані аквареллю гравюри, на одній з яких був зображений гвардієць на коні, на іншій – піхотинець. Кіннотник тримав піку, на кінці якої прикріплено прапорець з кольорами гвардії [7].

Наступним кроком у розвитку української військової символіки були події, пов'язані з національно-визвольним рухом на західноукраїнських землях під час революції 1848-1849 рр. в

Австрійській імперії. Створена в травні 1848 р. у Львові перша українська громадсько-політична організація – Головна Руська Рада – ініціювала прийняти за національну символіку галицьких українців традиційний синьо-жовтий прапор та герб – жовтий (золотий) лев на синьому полі, що спинається на скелю, і закликала український народ до створення загонів національної гвардії – «народної стражі» [5; 20].

Вісник подає матеріали, присвячені українській військовій символіці в добу визвольних змагань 1917-1920 рр., зокрема, прапорам, військовим відзнакам і нагородам, про що свідчить стаття А. Гречила [6]. Він наголошує на дискусійному питанні щодо того, чи жовто-блакитними, чи блакитно-жовтими були тоді в українській армії і державі прапори. Практика свідчить, як вважає автор, що у період Центральної Ради мало місце використання обох варіантів з перевагою жовто-блакитного прапора, у період Української Держави відбулася зміна гетьманом П. Скоропадським порядку кольорів на блакитно-жовтий, а в період Директорії та ЗУНР – використовувалися «за інерцією» блакитно-жовті чи синьо-жовті прапори [6].

Привертає увагу публікація Ю. Мицика, де наводяться цікаві дані з історії прапора Українських Січових Стрільців (УСС) доби відродження Української держави, насамперед, ЗУНР 1918 р. В особистому архіві великого патріота України Івана Боберського в Канаді (1873-1947 рр.), котрий відзначився як теоретик сокільсько-січового руху, активний діяч Західноукраїнської Народної Республіки, Ю. Мицик ознайомився з найвагомішою пам'яткою архіву І. Боберського, його щоденником. У ньому, зокрема, занотована інформація щодо однострої́в, емблем та символіки УСС [21].

У віснику знаходимо матеріали про застосування в армії УНР військових відзнак, зокрема, в Синьожупанній та Сірожупанній дивізіях, військовій частині Січових Стрільців Євгена Коновальця. О. Круковський вказує, що у філії Львівської картинної галереї – Олеському замку, зберігається відзнака Синьожупанної дивізії. На малюнку відзнака має вигляд тристороннього щита на синій емалі, на якій зображений лев повернений геральдично праворуч, що спинається на скелю. В статті розповідається також про відзнаки, виявлені у приватних колекціях, що стосуються іншого військового формування – Сірожупанної дивізії. Ці п'ять відзнак були виготовлені австрійськими майстрами на високому технологічному та мистецькому рівні, за малюнками відомого художника Ю. Буцманюка [15].

«Знак» подає також опис і малюнок військової відзнаки «Стрілецька Рада», автором якої був відомий український різьбяр та скульптор Михайло Брянський. Рада була сформована 19 січня 1918 р., проіснувала до липня 1920 р. як дорадчий орган і стала в процесі роботи і боротьби Січових Стрільців вирішальною інституцією в усіх засадничих справах, зокрема, у питаннях ідеології, політики та організації (1883-1956 рр.) [28].

У віснику містяться матеріали про військові нагороди, якими відзначалися учасники визвольних змагань. Зокрема, є дані про виготовлення воєнного хреста Українських Січових Стрільців, яким вони відзначалися за бойові заслуги [10]. Зі статті О. Круковського дізнаємося, що «однією з найцікавіших знахідок, виявлених останнім часом в українській фалеристиці Доби Визвольних Змагань, слід вважати відкриття двох орденських хрестів (нашийного та нагрудного) за Другий Зимовий похід (Базар) і бої» [14].

Використання української військової символіки з урахуванням традицій гетьманщини XVII-XVIII ст. продовжується у період Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Про це йдеться в статті М. Чмира, де на основі матеріалів Центрального державного архіву вищих органів влади України розкривається використання козацької символіки в Українській армії цього історичного періоду [57].

За гетьманування Павла Скоропадського в Києві весною 1918 р. була створена державна геральдично-прапорна комісія під юрисдикцією Міністерства морських справ, яка мала виготовити низку прапорів для українського морського флоту, армії, дипломатичної служби, гетьманського двору та інших державних установ. Також в Севастополі (пізніше в Одесі) діяла морська геральдична комісія. В статті В. Трембіцького відзначається, що Гетьманом П. Скоропадським були затверджені два комплекти морських прапорів (у липні та вересні 1918 р.), а також прапори для армії та дипло-

матичної, консульської служби тощо. В статті подано описи й ескізи прапорів [53].

Після поразки Армії УНР у листопаді 1920 р. та інтернування її на території Польщі, українське військо зберегло свою організацію і, незважаючи на складні умови існування, тут почалася розробка власних нагрудних знаків і навіть нагород. Про це йдеться в статті М. Чмира, який, широко використовуючи архівні документи, аналізує розвиток української військової символіки та емблематики після переходу Армії УНР на терени Польщі [59]. Таким чином, період інтернування Армії УНР фактично можна вважати останнім етапом у розвитку української військової символіки періоду Визвольних змагань 1918-1921 рр.

Окремо стоїть питання щодо символіки українських підрозділів у складі вермахту в роки Другої Світової війни. Про це йдеться, зокрема, у статтях А. Бобкова [1] та М. Церенка [55], а також С. Музичука [23].

Отже, українська військова символіка, як про це свідчать матеріали, вміщені в «Знаку», пронесла століттями ідею звитяги, засвідчила тяглість вірності традиціям свого народу, християнським цінностям. Чимало від того часу з українського прапорництва і геральдики перейшло до української військової символіки новітньої доби.

Аналіз змісту вісника свідчить про те, що основний масив опублікованих матеріалів присвячений становленню і розвитку військової символіки України після здобуття державної незалежності. В статтях розглядаються концепції щодо створення системи військової символіки в Збройних Силах України, висвітлюється процес розробки, обговорення, затвердження проектів, вміщуються описи, малюнки символів, в т. ч. прапорів, штандартів, емблем, заохочувальних відзнак, кваліфікаційних знаків, нарукавних та нагрудних знаків, знаків класної кваліфікації особового складу Збройних Сил України. Також досліджується символіка інших військових формувань держави.

Пропозиції щодо розробки системи військової символіки держави подає О. Кохан. На його думку, ця система має включати такі розділи: прапори, уніформістика, військові звання і рангові знаки, нагороди. Крім Збройних Сил України, автор розглядає також питання символіки інших військових формувань. Важливим є те, що ці пропозиції висловлені 1995 р. – у час, коли уявлення про військову символіку ще не було, а самі підходи щодо цього лише вироблялися. Окремі проекти військової символіки, запропоновані О. Коханом, були використані та прийняті у Збройних Силах України [11]. Заслуговує на увагу стаття О. Кохана щодо становлення системи української термінології з прапорництва, де розглядаються всі різновидності прапорів в українському війську [13].

У віснику «Знак» розповідається про символи Президента України. Указом Президента України від 29 листопада 1999 р. встановлені такі символи: прапор (штандарт), знак, гербова печатка та булава Президента України, а також затверджено положення про офіційні символи глави держави [30].

У «Знаку» подано опис і малюнок штандартів Міністра оборони України та начальника Генерального Штабу Збройних Сил України і зазначається, що їхнє впровадження започаткувало процес втілення в життя офіційної символіки української армії [51].

Значне місце у віснику приділяється становленню та розвитку емблематики Збройних Сил України. В матеріалі М. Чмира йдеться про те, що у квітні 2006 р. відділ військової символіки та геральдики Генерального Штабу Збройних Сил України порушив питання щодо перегляду емблематики родів військ та служб у зв'язку з тим, що існуюча система мала істотні недоліки, які полягали у копіюванні радянського досвіду, відсутності власних емблем у армійській авіації, тилу, засобах радіоелектронної боротьби (РЕБ) тощо. Єдина основа існуючих емблем – калиновий вінок – позбавляла можливості чітко розрізняти їх навіть з малої відстані [58].

Викликає інтерес процес створення гербів в Збройних Силах України, поряд з класичними емблемами військових частин, який знайшов своє висвітлення на сторінках «Знаку». Перший герб, розроблений за геральдичними нормами, появився 1994 р. [50]. 2001 р. був виготовлений герб бази пунктів управління Західного оперативного командування [32].

Низку статей вісника присвячено розгляду емблем військових частин Сухопутних Сил. Це емблеми 72-ої та 93-ої механізованих дивізій [37; 35], 30-ої танкової дивізії [49], 51-ої окремої

гвардійської механізованої бригади [34; 48], також подаються матеріали з емблематики 30-ої автомобільної бази Генерального Штабу Збройних Сил України [39], частин та з'єднань Військово-Повітряних Сил України [56]. О. Муравйов розглядає символіку Об'єднаного оперативного командування Збройних Сил України [26].

Вісник подає матеріали, що стосуються нагородної системи в Збройних Силах України, зокрема, про Почесні нагрудні знаки начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України [25], відзнаку Головнокомандувача Військово-Повітряних Сил Збройних Сил України [31], відзнаку Командувача Військово-морських Сил Збройних Сил України «За заслуги перед Військово-Морськими Силами України»[17], духовну відзнаку «За особисті досягнення у військовій службі та високоморальну поведінку» військової частини 44882 [2].

У віснику значне місце займало висвітлення питання щодо запровадження в Збройних Силах України нарукавних знаків для військовослужбовців. У ґрунтовній статті М. Слободянюка «Нарукавні знаки Збройних Сил України» розглядаються питання щодо важливої ролі допоміжних елементів військової форми в українській армії, до яких належать і нарукавні нашивки, аналізуються види нарукавних знаків, висвітлюється процес розробки нарукавних та інших знаків приналежності до Збройних Сил України [40].

Після 1994 р. активізується процес створення і запровадження у Збройних Силах України нарукавних знаків. На нарукавних знаках часто розміщуються символи, які характеризують зміст діяльності даної військової частини, місцезнаходження військової частини тощо [3; 9; 24; 33; 36; 38; 41; 43; 42; 45; 47; 54].

У віснику також подаються деякі матеріали щодо символіки в інших військових формуваннях, зокрема, прикордонних [12] та внутрішніх військах [46]. Вісник не залишив поза своєю увагою і відзнаки підрозділів Національної Гвардії України [16, 44].

Таким чином, опубліковані в «Знаку» матеріали стосовно військової символіки України роблять вагомий внесок у дослідження воєнної історії держави. Вміщені у віснику численні малюнки, описи військових символів поповнюють джерельну базу для подальшого вивчення вітчизняної військової емблематики, вексилології та фалеристики. Видання безумовно сприяє утвердженню національних традицій в армії, є засобом військово-патріотичного виховання в суспільстві.

Використані джерела

1. Бобков А. Форма одягу, національні та рангові відзнаки Української допоміжної поліції на території рейхскомісаріату України в 1941-1944 рр. / А. Бобков, М. Царенко // Знак. – № 20. – лютий, 2000. – С. 8.

2. Будніков Б. Духовна відзнака військової частини 44882 / Б. Будніков // Знак. – № 13. – серпень, 1997. – С. 5.

3. Будніков Б. Нарукавні знаки та емблеми військової частини 44882 / Б. Будніков // Знак. – № 22. – вересень, 2000. – С. 12.

4. Гаггман Б. Штандарт української кінноти з 1706 року / Б. Гаггман // Знак. – № 27. – вересень, 2002. – С. 8.

5. Гречило А. Відродження українських національних символів в Галичині в 1848 році / А. Гречило // Знак. – № 16. – червень, 1998. – С. 1-2.

6. Гречило А. Питання про порядок кольорів на українському прапорі в 1917-1920 рр. / А. Гречило // Знак. – № 40. – грудень, 2000. – С. 10-11.

7. Дашкевич Я. Синьо-жовті прапорці Галицької гвардії 1781-1793 рр. / Я. Дашкевич // Знак. – № 4. – листопад, 1993. – С. 3.

8. Дашкевич Я. Хмельницькіана / Я. Дашкевич // Знак. – № 11. – березень, 1996. – С. 4-5.

9. Див. Знак. – № 9, 12, 22, 31, 33, 34.

10. Корчак-Городиський О. (Чикаго, США). До ґенези та історії Воєнного хреста Українських Січових Стрільців з 1918 року / О. Корчак-Городиський // Знак. – № 4. – листопад, 1993. – С. 3.

11. Кохан О. Комплексна розробка військової символіки / О. Кохан // Знак. – № 9. – лютий, 1995. – С. 14-15.

12. Кохан О. Прапори Прикордонних військ України / О. Кохан // Знак. – № 19. – серпень, 1999. – С. 1-2.

13. Кохан О. Українська термінологія з прапорництва / О. Кохан // Знак. – №5. – лютий, 1994. – С. 6.

14. Круковський О. Невідома нагорода за Другий Зимовий похід (Базар) і бої / О. Круковський // Знак. – № 25. – грудень, 2001. – С. 10-11.

15. Круковський О. Фалеристичні сліди Синьої та Сірої дивізій / О. Круковський // Знак. – № 23. – травень, 2001. – С. 10.

16. Мартин О. Відзнаки підрозділу Національної гвардії України «Скорпіон» / О. Мартин // Знак. – № 18. – березень, 1999. – С. 11.

17. Маскевич О. Відзнака Командувача Військово-Морськими Силами Збройних Сил України «За заслуги перед ВМС України» / О. Маскевич // Знак. – № 38. – травень, 2006. – С. 9.

18. Мицик Ю. Дещо про клейноди Тимора Хмельницького / Ю. Мицик // Знак. – № 22. – вересень, 2000. – С. 10.

19. Мицик Ю. Дещо про українські та кримські прапори під час Чуднівської битви 1660 р. / Ю. Мицик // Знак. – № 33 – жовтень, 2004. – С. 2.

20. Мицик Ю. До питання козацької символіки / Ю. Мицик // Знак. – № 15 – червень, 1998. – С. 2.

21. Мицик Ю. З історії прапора Українських Січових Стрільців / Ю. Мицик // Знак. – № 27. – вересень, 2002. – С. 9.

22. Мицик Ю. Прапори полковника Іллі Голоти (1649 р.) / Ю. Мицик // Знак. – № 20. – лютий, 2000. – С. 5.

23. Музичук С. Українські військові нарукавні емблеми під час Другої Світової війни 1939 – 1945 рр. / С. Музичук // Знак. – № 33. – жовтень, 2004. – С. 9-11.

24. Муравйов О. Нарукавна емблема первинного національного контактного пункту в рамках операції Організації Північноатлантичного договору «Активні зусилля» / О. Муравйов // Знак. – № 42. – вересень, 2007. – С. 1.

25. Муравйов О. Почесні нагрудні знаки начальника Генерального Штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України / О. Муравйов // Знак. – № 41. – квітень, 2007. – С. 10-11.

26. Муравйов О. Символіка Об'єднаного оперативного командування Збройних Сил України / О. Муравйов // Знак. – № 41. – квітень, 2007. – С. 1.

27. Портнов А. Про найповніше коріння Тризуба в Україні / А. Портнов // Знак. – № 14. – березень, 1998. – С. 8.

28. Пахолко С. Військова відзнака «Стрілецька Рада» колегії коменданта Січових Стрільців Євгена Коновальця 1918-1919 рр. / С. Пахолко, О. Мартин // Знак. – № 34. – грудень, 2004. – С. 10-11.

29. Ситий І. Клейноди останнього українського гетьмана Кирила Розумовського / І. Ситий // Знак. – № 24. – жовтень, 2001. – С. 8-9.

30. Символи Президента України // Знак. – № 23. – травень, 2001. – С. 1.

31. Слободянюк М. Відзнаки Головнокомандувача Військово-Повітряних Сил Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 41. – квітень, 2007. – С. 10.

32. Слободянюк М. Герб бази пунктів управління Західного оперативного командування / М. Слободянюк // Знак. – № 24. – жовтень, 2001. – С. 10.

33. Слободянюк М. До питання про створення нарукавної емблеми приналежності військовослужбовців до Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 33. – жовтень, 2004. – С. 11.

34. Слободянюк М. Емблема 51-ї окремої механізованої бригади / М. Слободянюк // Знак. – № 28. – грудень, 2002. – С. 11.

35. Слободянюк М. Емблематика 93-ї механізованої дивізії / М. Слободянюк // Знак. – № 14. – грудень, 1997. – С. 10.

36. Слободянюк М. Емблеми українсько-польського батальйону / М. Слободянюк // Знак. – № 23. – травень, 2001. – С. 11.

37. Слободянюк М. Емблеми 72-ї механізованої дивізії Збройних Сил / М. Слободянюк // Знак. – № 13. – серпень, 1997. – С. 13.

38. Слободянюк М. Нарукавна емблема управління Західного оперативного командування / М. Слободянюк // Знак. – № 34. – грудень, 2004. – С. 10.

39. Слободянюк М. Нарукавна емблема 30-ї автомобільної бази Генерального Штабу Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 37. – грудень, 2005. – С. 11.

40. Слободянок М. Нарукавні знаки Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 7. – жовтень, 1994. – С. 9-10.

41. Слободянюк М. Нарукавні знаки підрозділів верифікації Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 12. – листопад, 1996. – С. 14.

42. Слободянюк М. Нарукавні знаки 259-ї окремої роти супроводження військових вантажів Прикарпатського військового округу / М. Слободянюк // Знак. – № 10. – серпень, 1995. – С. 13.

43. Слободянюк М. Нарукавний знак військової частини 39288 / М. Слободянюк // Знак. – № 9. – лютий, 1995. – С. 12.

44. Слободянюк М. Символ Національної гвардії України / М. Слободянюк // Знак. – № 22. – вересень, 2000. – С. 12.

45. Слободянюк М. Символіка військових комісаріатів Західного оперативного командування / М. Слободянюк // Знак. – №31. – грудень, 2003. – С. 11.

46. Слободянюк М. Символіка Внутрішніх військ України / М. Слободянюк // Знак. – № 18. – березень, 1999. – С. 1.

47. Слободянюк М. Символіка львівських миротворців в Іраку / М. Слободянюк // Знак. – № 36. – вересень, 2005. – С. 7.

48. Слободянюк М. Символіка найстаршого військового формування Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 19. – серпень, 1999. – С. 9.

49. Слободянюк М. Символи ратної слави 30-ї танкової дивізії / М. Слободянюк // Знак. – № 15. – березень, 1998. – С. 9.

50. Слободянюк М. Перша емблема частин зв'язку Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 20. – лютий, 2000. – С. 10.

51. Слободянюк М. Штандарти Міністра оборони України та начальника Генерального Штабу Збройних Сил України / М. Слободянюк // Знак. – № 25. – грудень, 2001. – С. 11.

52. Стафійчук В. Роль Генеральної військової канцелярії у забезпеченні прапорами полків, сотень і окремих військових частин Гетьманщини / В. Стафійчук // Знак. – № 13. – серпень, 1997. – С. 6-7.

53. Трембіцький В. (Нью-Йорк, США) Прапори України 1918 / В. Трембіцький // Знак. – № 4. – листопад, 1993. – С. 2.

54. Хлобистов О. Символи українського флоту / О. Хлобистов, М. Слободянюк // Знак. – № 29. – червень, 2003. – С. 10-11.

55. Царенко М. Відзнаки на уніформі українських підрозділів у складі вермахту / М. Царенко // Знак. – № 13. – серпень, 1997. – С. 12.

56. Царенко М. Емблеми частин та з'єднань Військово-Повітряних Сил України / М. Царенко // Знак. – № 19. – серпень, 1999. – С. 8-9.

57. Чмир М. Ідея Гетьманської держави у символіці та емблематиці Української армії 1918 року / М. Чмир // Знак. – № 27. – вересень, 2002. – С. 10-11.

58. Чмир М. Нова емблематика родів військ та служб / М. Чмир // Знак. – № 42. – вересень, 2007. – С. 7.

59. Чмир М. Символіка нагород і нагрудних знаків частин та з'єднань Армії УНР періоду інтернування 1921-24 рр. / М. Чмир // Знак. – № 28. – грудень, 2002. – С. 10-11.

References

1. Bobkov, A. & Tscapenko, M. (2000). Form of the clothes, national and range signs of the Ukrainian Additional Police at the territories of Reich-commissariat of Ukraine in 1941-1944 pp. Znak, 20 (February), 8 [in Ukrainian].

2. Budnikov, B. (1997). Spirit sign of the military group 44882. Znak, 13 (August), 5 [in Ukrainian].

3. Budnikov, B. (2000). Published signs and emblems of the military group 44882. Znak, 22 (September), 12 [in Ukrainian].

4. Gaggman, B. (2002). Shtandart of Ukrainian cavalry since 1706. Znak, 27 (September), 8 [in Ukrainian].

5. Grechulo, A. (1998). The revival of Ukrainian national symbols in Galicia in 1848. Znak, 16 (June), 1-2 [in Ukrainian].

6. Grechulo, A. (2000). The issue about the order of colours at Ukrainian flag in 1917-1920. Znak, 40 (December), 10-11 [in Ukrainian].

7. Dashkevuch, Ya. (1993). Blue-yellow flags of Galicia troop 1781-1793. Znak, 4 (November), 3 [in Ukrainian].

8. Dashkevuch, Ya. (1996). Khemelnyckiana. Znak, 11 (March), 4-5 [in Ukrainian].

9. See Znak. – 9,12, 22, 31, 33, 34.

10. Korchak-Goroduckuy, O. (1993). (Chicago, USA). To the genesis and history of the Military cross of Ukrainian Sichovi Srilci since 1918. Znak.4 (November), 3 [in Ukrainian].

11. Kohan, O. (1995).Complex development of military symbols. Znak, 9 (February), 14-15 [in Ukrainian].

12. Kohan, O. (1999). Flags of the Boarder troops of Ukraine. Znak,19 (August), 1-2 [in Ukrainian].

13. Kohan, O. (1994). Ukrainian terminology of the flag science. Znak, 5 (February), 6 [in Ukrainian].

14. Krukovsky, O. (2001). Unknown prize for the Second Winter campaign (Bazar) and battles. Znak, 25 (December), 10-11 [in Ukrainian].

15. Krukovsky, O. (2001). Phaleristic steps of Blue and grey divisions. Znak, 23 (May). 10 [in Ukrainian].

16. Martyn, O. (1999). Prizes of the group of the National Guardian of Ukraine «Scorpion». Znak, 18 (March), 11 [in Ukrainian].

17. Maskevuch, O. (2006). Prizes of the Commander of the Military-Navy troops of Ukraine for «For the honor of the WMS Ukrainy». Znak, 38 (May). 9 [in Ukrainian].

18. Mucuk, U. (2000). A few words about signs of Тимish Khmelnuckuy. Znak, 22 (September), 10 [in Ukrainian].

19. Mucuk, U. (2004). A few words of Ukrainian and Crimean flags during the Chudni battle 1660. Znak, 33 (October), 2 [in Ukrainian].

20. Mucuk, U. (1998). Regarding to Cossack symbolism. Znak, 15 (June), 2 [in Ukrainian].

21. Mucuk, U. (2002). Among the history of the flag of the Ukrainian Sichovi Strilci. Znak, 27 (September), 9 [in Ukrainian].

22. Mucuk, U. (2000). Flags of the Connel of Illya Golota (1649). Znak, 20 (February). 5 [in Ukrainian].

23. Muzychuk, S. (2004). Ukrainian military hand emblems during the Second World War 1939-1945. Znak, 33 (October), 9-11 [in Ukrainian].

24. Muravyov, O. (2007). Hand emblem of the first national contact point in the NATO «Active efforts». Znak, 42 (September), 1 [in Ukrainian].

25. Muravyov, O. (2007). Honored chest emblems of the head of the General headquarter – The head of the Military Forces of Ukraine. Znak, 41 (April), 10-11 [in Ukrainian].

26. Muravyov, O. (2007). Symbols of the United Operative commander of the Military Forces of Ukraine. Znak, 41 (April), 1 [in Ukrainian].

27. Portnov, A. (1998). On the deepest origins of Tryzub of Ukraine. Znak, 14 (March), 8 [in Ukrainian].

28. Paholko, S. (2004). Military prize «Stilecka Rada» of the collegium of the commander of Evgen Konovalec 1918 – 1919. Znak, 34 (December), 10-11 [in Ukrainian].

29. Sytyi, I. (2001). Signs of the last Ukrainian monarch Kurulo Rasumovsky. Znak, 24 (October), 8-9 [in Ukrainian].

30. Symbols of the President of Ukraine. (2001). Znak, 23 (May). 1 [in Ukrainian].

31. Slobadyanuk, M. (2007). Signs of the head of the Military-Air Forces of Ukraine. Znak, 41 (April), 10 [in Ukrainian].

32. Slobadyanuk, M. (2001). Emblem of the bases of the Western operative command government. Znak, 24 (October). 10 [in Ukrainian].

33. Slobadyanuk, M. (2004). On the issue of the creation of the hand emblems of the Military Forces of Ukraine. Znak, 33 (October), 11 [in Ukrainian].

34. Slobadyanuk, M. (2002). Emblem of the 51-st mechanic brigade. Znak, 28 (December), 11 [in Ukrainian].

35. Slobadyanuk, M. (1997). Emblem of the 93-id mechanic brigade. Znak, 14 (December), 10 [in Ukrainian].

36. Slobadyanuk, M. (2001). Emblems of the Ukrainian-Polish brigade. Znak, 23 (May). 11 [in Ukrainian].

37. Slobadyanuk, M. (1997). Emblem of the 72-nd mechanic brigade. Znak, 13 (August). 13 [in Ukrainian].

38. Slobadyanuk, M. (2004). Hand emblems of the Western operative govenment. Znak, 34 (December), 10 [in Ukrainian].

39. Slobadyanuk, M. (2005). Hand emblem of the 30th automobile basis of the General Headquarter of the Military Forces of Ukraine. Znak, 37 (December). 11 [in Ukrainian].

40. Slobadyanuk, M. (1994). Hand signs of the Military Forces of Ukraine. Znak, 7 (October). 9-10 [in Ukrainian].

41. Slobadyanuk, M. (1996). Hand Emblems of the verification brigades of the Military Forces of Ukraine. Znak, 12 (November). 14 [in Ukrainian].

42. Slobadyanuk, M. (1995). Hand emblems of the 259-th mechanic brigade of the Carpathians. Znak, 10 (August), 13 [in Ukrainian].

43. Slobadyanuk, M. (1995). Hand sign of the brigade 39288. Znak, 9 (February), 12 [in Ukrainian].

44. Slobadyanuk, M. (2000). Emblem of the National giardia of Ukraine. Znak, 22 (September), 12 [in Ukrainian].

45. Slobadyanuk, M. (2003). Emblems of the military commissariat of the Western Operative Commander. Znak, 31 (December), 11 [in Ukrainian].

46. Slobadyanuk, M. (1999). Emblems of the Internal troops of Ukraine. Znak, 18 (March), 1 [in Ukrainian].

47. Slobadyanuk, M. (2005). Emblem of Lviv peace-troops in Iraque. Znak, 36 (September), 7 [in Ukrainian].

48. Slobadyanuk, M. (1999). Emblem of the oldest brigade of the Military Forces of Ukraine. Znak, 19 (Auguast), 9 [in Ukrainian].

49. Slobadyanuk, M. (1998). Emblems of the battle glory of the 30-th tank division. Znak, 15 (March), 9 [in Ukrainian].

50. Slobadyanuk, M. (2000). The first emblem of the connection brigades of the Military Forces of Ukraine. Znak, 20 (February), 10 [in Ukrainian].

51. Slobadyanuk, M. (2001). Emblems of the Minister of the Defense of Ukraine and the head of the military Forces of Ukraine. Znak, 25 (December). 11 [in Ukrainian].

52. Stafiychuk, V. (1997). The role of the general headquarter in the supplying of the colonels, brigades of Getman state. Znak, 13 (August), 6-7 [in Ukrainian].

53. Trembickiy, V. (New York). (1993). Flags of Ukraine in 1918. Znak, 4 (November), 2 [in Ukrainian].

54. Khlobystov, O. & Slobadyanuk, M. (2003). Symbols of Ukrainian Navy. Znak, 29 (June). 10-11 [in Ukrainian].

55. Tcarenko, M. (1997). Signs of Ukrainian uniform of the Nazi brigades. Znak, 13 (August), 12 [in Ukrainian].

56. Tcarenko, M. (1999). Signs of Ukrainian military units. Znak, 19 (August), 8-9 [in Ukrainian].

57. Chmur, M. (2002). Idea of the Getman state in the symbolism and emblems of Ukrainian army in 1918. Znak, 27 (September), 10-11 [in Ukrainian].

58. Chmur, M. (2007). New emblems of the kinds of troops and services. Znak, 42 (September), 7 [in Ukrainian].

59. Chmur, M. (2002). The symbolism of the medals and chest signs of the brigades of Ukrainian army in 1921-1924. Znak, 28 (December), 10-11 [in Ukrainian].

УДК 316.6:659.9]:004.7

О.В. Курбан

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СУЧАСНІЙ МЕРЕЖЕВІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Дослідження пов'язане з пошуком інноваційних засобів та методів промоції інформації у соціальних онлайнових мережах, у рамках проблематики інформаційно-психологічних війн. Специфіка та особливості сучасного етапу розвитку інтернет-технологій потребує активного використання таких інструментів, як таргетинг, контекстна реклама та мобільний маркетинг. Методологія дослідження полягає в застосуванні таких загальнонаукових методів, як: синтезу, аналізу порівняння, а також прикладних: моделювання та прогнозування. Зазначений методологічний підхід дозволяє напрацювати практичні шляхи та визначити напрямки подальших науково-теоретичних розвідок щодо запровадження інноваційних мережевих технологій у галузі інформаційних війн. Наукова новизна роботи полягає в розширенні можливостей прикладного та науково-теоретичного дослідження інноваційних мережевих технологій. Практичне застосування зазначених технологій відкриє нові можливості роботи з інформацією та визначить ефективні інструменти управління комунікаційними процесами. Опрацювання та адаптація під потреби практики мережевих інформаційних війн, нових .методів та засобів управління інформаційними потоками має пріоритетне значення на теперішньому етапі розвитку науки про соціальні мережеві комунікації. Визначення прикладних та науково-теоретичних напрямків досліджень у цьому контексті є найближчим завданням для представників профільних наукових дисциплін.

Ключові слова: *реклама, таргетинг, контекстна реклама, мобільний маркетинг, соціальні онлайн мережі, інформаційна війна.*

А.В. Курбан

ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В СОВРЕМЕННОЙ СЕТЕВОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ВОЙНЕ

Исследование связано с поиском инновационных способов и методов продвижения информации в социальных онлайн-сетях, в рамках проблематики информационно-психологических войн. Специфика и особенности современного этапа развития интернет-технологий требует активного использования таких инструментов, как таргетинг, контекстная реклама и мобильный маркетинг. Методология исследования заключается в применении таких общенаучных методов, как: синтез, анализ, сравнение, а также прикладных: моделирование и прогнозирование. Указанный методологический подход позволяет выработать практические пути и определить направления дальнейших научно-теоретических исследований по внедрению инновационных сетевых технологий в области информационных войн. Научная новизна работы заключается в расширении возможностей прикладного и научно-теоретического исследования инновационных сетевых технологий. Практическое применение указанных технологий откроет новые возможности работы с информацией и определит эффективные инструменты управления коммуникационными процессами. Разработка и адаптация под потребности практики сетевых информационных войн, новых методов и средств управления информационными потоками имеет приоритетное значение на нынешнем этапе развития науки о социальных сетевых коммуникациях. Определение прикладных и научно-теоретических направлений исследований в этом контексте является ближайшей задачей для представителей профильных дисциплин.

Ключевые слова: *реклама, таргетинг, контекстная реклама, мобильный маркетинг, социальные онлайн сети, информационная война.*

© Курбан О.В.

A.V. Kurban

PRACTICE OF MARKETING TOOLS IN MODERN WAR NETWORK INFORMATION

Purpose of Article. The research is related to the search for innovative means and methods of promotion information online in social networks, within the perspective of information-psychological war. Specificity and features contemporary development of internet technologies requires active use tools such as targeting, contextual advertising and mobile marketing.

Methodology. It is to apply scientific methods such as: synthesis, analysis, comparison and application: modeling and forecasting. The above methodological approach allows us to work out practical ways and identify areas for further research and theoretical investigations concerning the introduction of innovative network technologies in information wars.

Novelty. The scientific novelty of the work is to empower and applied scientific and theoretical research of innovative network technologies. Practical application of these technologies opens up new possibilities of information and identifies effective tools for managing communication processes.

Conclusions. During developing and adapting to the needs of network information warfare practices, new tools .metodiv and information management is a priority at the current stage of development of the science of social network communications. Definitions and theoretical scientific research areas in this context, the immediate task for representatives of relevant disciplines.

Keywords: *advertising, targeting, contextual advertising, mobile marketing, online social networks, the information war.*

Сучасні інформаційні протистояння (міжнародні, корпоративні, політичні), що мають місце у соціальних онлайн-мережах, вимагають використання всіх можливих комунікаційних засобів та інструментів, що є в наявності. При цьому найбільшого успіху досягають інтегровані комунікації, які поєднують різноманітні, іноді неоднорідні та різнопрофільні підходи та засоби. Доволі часто максимального ефекту можна досягнути, використовуючи нестандартні варіанти. Так свого часу значного поштовху в розвитку політичного PR надало використання інструментів, характерних для комерційної реклами та маркетингу. З огляду на це, сьогодні актуальним є використання в практиці ведення інформаційних мережевих онлайн-війн, саме рекламно-маркетингових технологій – інтернет-маркетингу та інтернет-реклами.

Виходячи з зазначеної вище актуальності, головною метою статті маємо визначити можливість використання для реалізації профільних завдань інструментів контекстної та таргетингової реклами.

У контексті реалізації головної мети, основними *завданнями статті* є:

- оцінка попередніх досліджень з профільної тематики;
- визначення перспективних напрямків та інструментів комерційної реклами, що може бути застосованою в інформаційній війні у соціальних мережах;
- розробка рекомендацій та пропозицій щодо використання інтернет-рекламних технологій у інформаційних конфліктах.

Загальні питання використання інструментів комерційної реклами у соціальних онлайн-мережах представлено у роботах Д. Брекенрідж, К. Броган, Дж. Сміт, Г. Вайнерчук, Р. Галфорд, Ч. Грін, М. Далворт, Е. Серновіц, М. Хайятт, Д. Каплунова [2; 3; 4; 5; 6; 14; 15; 8] та ін.

Визнаним фахівцем із розробки та реалізації рекламних процесів у онлайнових соціальних мережах є провідний російський інтернет-маркетолог Дамір Халілов, який узагальнив результати своїх практичних розробок у книзі «Маркетинг в социальных сетях» (2013 р.) [16]. Зокрема, у своїй роботі він визначає сутність та зміст соціального медіа маркетингу та систематизує наявні інструменти роботи в онлайнових соціальних мережах, чітко виокремлюючи 100 типових інструментів [16, 247].

Проблематику рекламної веб-аналітики та моніторингу контенту в соціальних мережах у

своїх роботах досліджували А. Кошик, А. Кролл, Ш. Пауер, Дж. Рассел, М. Хаслер [9; 10; 13].

Вузькопрофільна тематика, пов'язана з так званим лайк-маркетингом, висвітлюється у книзі Г. Вайнерчук «Лайкни меня. Экономика благодарности» (2012 р.) [4]. На думку цього автора, сьогодні саме позначки вподобання є важливим мірилом ефективності інформаційних процесів у соцмережах, тому розуміння механізмів їхнього отримання має важливе значення.

Базові основи маркетингових комунікацій у соціальних мережах представлено в роботах Дж. Райт, Дж. Фоллс, М. Шефер [12; 18; 19]. Специфіку розбудови бізнес-проектів у провідних соціальних мережах розглядає у своїй роботі «Продвижение бизнеса в социальных сетях Facebook, Twitter, Google+» Н. Єрмолова [7].

Як ми можемо бачити, рекламні інтернет-технології сьогодні є доволі системно опрацьованою темою у спеціальній, науково-популярній та науковій літературі. Втім, досі немає розробок, що визначали б шляхи та засоби застосування маркетингово-рекламного інструментарію в інформаційних онлайн мережевих війнах. Враховуючи цей аспект, дослідження, представлене в статті, має наукову новизну та закладає на перспективу нові напрямки прикладних та науково-теоретичних досліджень.

Як уже зазначалося вище, реклама, як засіб поширення інформації, може використовуватися не тільки в комерційних цілях, але й як інформаційна зброя при відповідному її застосуванні.

Зокрема, за допомогою стандартних рекламних інструментів, типових для багатьох глобальних онлайн-соцмереж, можна:

– пересувати та промотіювати пости та публікації;

– промотіювати акаунт або тематичну сторінку;

– створювати та спрямовувати трафік користувачів на веб-сайт;

– збільшувати кількість конверсій на вебсайті;

– отримувати установки програмних додатків;

– збільшувати залученість для додатку;

–- промотіювати заходи.

Однією з найважливіших функцій є застосування цільової реклами, або так званий таргетинг. Його розуміють як *рекламний механізм, що дає можливість виокремити з наявної аудиторії лише певну її частину, яка відповідає потрібним критеріям, і показати саме їй рекламне повідомлення* [11, 170].

Виходячи з потенційних можливостей сучасних соціальних онлайн-мереж, маємо визначити такі види таргетингу:

1) *Підбірка інформаційно-рекламних майданчиків* – пошук та використання віртуальних площадок (сайти, портали, блоги, групи), на яких рекламодавець може знайти необхідну цільову аудиторію;

2) *Тематичний таргетинг* – показ реклами на віртуальних площадках (сайти, портали, блоги, групи), що відповідають певній тематиці;

3) *Таргетинг за інтересами* – показ реклами, відповідно до інтересів відвідувачів віртуального майданчика (сайти, портали, блоги, групи);

4) *Геотаргетинг* – показ реклами за географічним принципом (країна, регіон, місто тощо) відповідно до замовлення рекламодавця;

5) *Гіперлокальний таргетинг* – показ реклами на усіх пристроях в радіусі від 1 до 15 км від точки трансляції;

6) *Таргетинг за часом показу* – демонстрація реклами у певний час дня або день тижня, місяця, року;

7) *Соціально-демографічний маркетинг* – показ реклами, відповідно до вікових, статевих, соціальних та інших персональних характеристик користувачів;

8) *Обмеження кількості показів* – регулювання кількості демонстрації реклами одному користувачеві через банерну рекламу;

9) *Поведінковий маркетинг* – збирання інформації про діяльність конкретного користувача за допомогою cookie-файлів – через акаунт користувача (переглянуті сайти, пошукові запити, закупки в інтернет-магазинах та ін.) з метою отримання портрету конкретного представника цільової групи;

10) *Геоповедінковий маркетинг* – вивчення поведінки та уподобань користувача за допомогою геосервісів у процесі його переміщення.

Серед окреслених вище видів таргетингу, для здійснення безпосереднього інформаційного контакту із представниками цільових груп для поширення інформації, можна застосовувати

практично усі. Разом з тим, деякі із зазначених інструментів можуть виступати як доволі серйозна зброя у межах не тільки інформаційної, але й реальної війни.

Зокрема, як свідчить практика АТО на сході України 20014-2015 рр., російські підрозділи спеціальних операцій застосовували гіперлокальний таргетинг, що дозволяло певним чином впливати на психологічний стан українських військовослужбовців, особливо в критичних моментах, коли доступ до об'єктивної інформації був обмежений. Зокрема, подавалася інформація, що спонукала до панічних настроїв та капітуляції. Особливо активно такі методи застосовувалися під час боїв за Дебальцеве.

За допомогою поведінкового та геоповедінкового маркетингу можна здійснювати стеження за певними персоналіями, які є ключовими особами у процесах прийняття та реалізації управлінських рішень. А це вже є фактично виконанням шпигунських функцій стеження.

Інші види таргетингу є менш небезпечними, втім, не менш дієвими для роботи з конкретними цільовими аудиторіями, стеження за їхніми реакціями, поведінкою в певних ситуаціях. Зокрема, тематичний таргетинг, таргетинг за інтересами, а також геотаргетинг дають можливість працювати з окремими цільовими групами на безпечній відстані, здійснюючи цільову агітацію та пропаганду.

За допомогою зазначених інструментів досвідчені фахівці спецслужб мають можливість дистанційно організовувати та координувати не тільки онлайн, але й офлайн-події.

Практичний приклад

Класичним прикладом практичної реалізації таких можливостей стали події 13.10.2014, коли на базі Нацгвардії в с. Нові Петрівці під Києвом 350 солдатів-строковиків збунтувалися і пішки вирушили в столицю до Адміністрації Президента вимагати поліпшення умов служби та негайної демобілізації (мал. 1). У цьому випадку робота російських спецслужб здійснювалася через лідерів громадської думки в середовищі рядового складу підрозділу, шляхом налагодження контактів та здійснення впливу через соціальну онлайн-мережу VKontakte.

Мал. 1. ***Подія «бунту» нацгвардійців у медіа***

Механізми використання таргетованої реклами прості та максимально автоматизовані. Рекламодавцю або замовнику не потрібно складати технічне завдання. Складання заявки здійснюється безпосередньо з персонального акаунта в режимі трьох кроків.

Перший крок – створення персонального кабінету, в якому формуються та зберігаються замовлення на рекламу *(мал. 2)*.

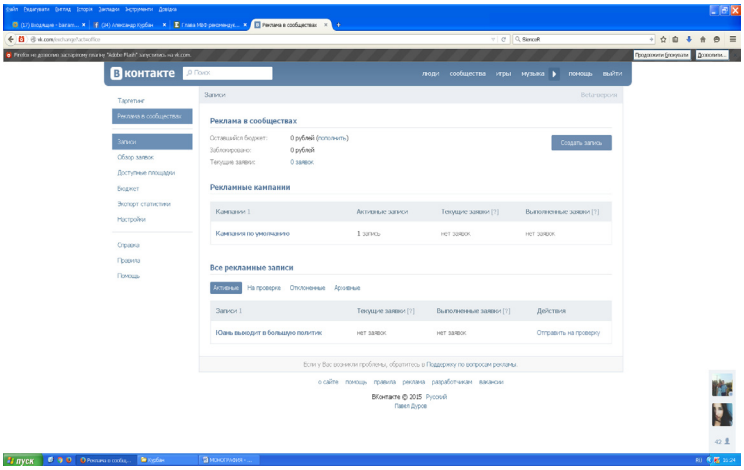

Мал. 2. ***Персональний кабінет рекламодавця***

За відповідними параметрами користувач визначає характер та специфіку рекламної кампанії, вказує зміст рекламного повідомлення та додатковий контент, який потрібно додати до повідомлення *(мал. 3)*.

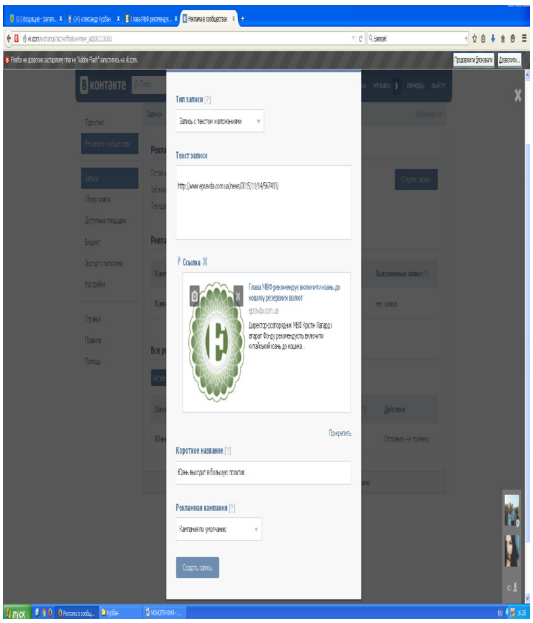

Мал. 3. ***Визначення змісту рекламної кампанії***

Далі користувач, відповідно до параметрів цільових груп (вік, стать та ін.) та умов кампанії (охоплення, кількість, часові параметри тощо), уточнює вимоги, отримуючи варіанти майданчиків, на яких може бути поширена інформація *(мал. 4)*.

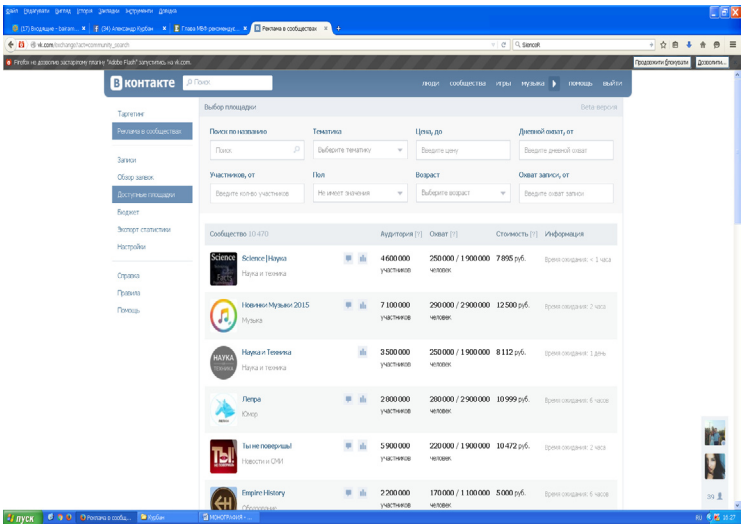

Мал. 4. ***Визначення змісту рекламної кампанії***

Кожна із соціальних онлайн-мереж має певні особливості та специфіку процедури складання параметрів рекламної кампанії або дослідження. Втім, принципові положення подібні і відбуваються за єдиним, представленим вище механізмом.

Окремий маркетинговий інструмент, що може бути задіяний у сучасній інформаційній війні, – це контекстна реклама.

Контекстну реклами визначають *як принцип розміщення інформації, коли вона орієнтована на зміст інтернет-ресурсу, представлена у вигляді банеру чи текстового повідомлення* [1, 18].

Наприклад, на веб-сайті, присвяченому продуктам харчування, контекстна реклама пов'язуватиметься з товарами, споживачами або працівниками супермаркетів.

Однією із переваг контекстної реклами є геотаргетинг, що дає можливість обирати географію показу сторінок. Також застосовуються рамкові обмеження за часом показу. Ефективність контекстної реклами визначається рейтингом кліків (CTR) і вимірюється у відсотках [1, 22].

Специфічним видом контекстної реклами є пошукова реклама, яка розміщується у пошукових системах. Закладаючи ключове слово або словосполучення, користувач разом з необхідними матеріалами отримує посилання на рекламні оголошення або сайти, де певні товар або послуга рекламуються опосередковано. При цьому рекламне оголошення може з'явитися поруч із результатами пошуку (по боках або над даними). У випадку з текстовою рекламою, контекстна реклама розміщується блоками.

Головними провайдерами контекстної реклами є системи Google AdWords, Yahoo! Publisher Network та Microsoft adCenter.

Головною специфікою та особливістю контекстної реклами є принцип прив'язування інформаційного повідомлення до тематичних запитів користувача. При правильному складанні рекламного повідомлення меседжі, закладені у такому посланні, легко досягатимуть свідомості користувачів. При цьому деструктивна або маніпулятивна складова вуалюється під виглядом реклами.

Ефективність застосування контекстної реклами визначається за рейтингом кліків, або клікабельністю – CTR (Clik-through rate). Останнє розраховується як співвідношення кількості кліків на оголошення, відповідно до кількості його показів. Одиниці виміру – відсотки. Формула розрахунку – CTR = (число кліків/число показів) х 100%. Наприклад, якщо рекламне оголошення було показано 100 разів, а клікнули по ньому лише один раз, то показник CTR дорівнюватиме 1%. Таким чином, чим більший відсотковий показник розрахунку, тим точніше відпрацьовує рекламне повідомлення.

Необхідно зазначити, що використання інтернет-реклами в будь-якому її варіанті

у ролі інформаційної зброї в інформаційно-психологічних війнах є досить специфічним, але доволі ефективним інструментом.

Головний принцип – здійснення інформаційної атаки там, де її користувач очікує найменше (контекстна реклама), та вихід на персональний рівень стосунків (таргетована реклама).

При вдалому застосуванні таких інструментів навіть досвідчені фахівці не одразу можуть вирахувати наявність та спрямування атакуючих дій і своєчасно відреагувати. Крім того, така атака може сягати підсвідомого ментального рівня, що робить її ще більш небезпечною, ніж традиційні агітація та пропаганда.

Зважаючи на те, що серед провідних тем, навколо яких точаться інформаційні протистояння, є побутові питання, питання харчового забезпечення, товарів та послуг широкого вжитку, саме інтернет-реклама може дати можливість належним чином замаскувати та максимально наблизити до актуальних потреб цільових груп дії атакуючої сторони.

Ще одним специфічним мережевим інструментом у сучасних комунікаціях може бути мобільний зв'язок. У функції гаджетів використовуються класичні стільникові системи зв'язку, а також різноманітні месенджери та інші сервіси, що розмивають чітку лінію розмежування між інтернетом та класичним стільниковим зв'язком.

Засоби комунікації можуть застосовуватися як в класичному варіанті (телефонна розмова), так і з долученням до інтернету. Цей напрямок має назву – мобільний маркетинг – *комплекс заходів, спрямованих на промоцію товарів або послуг із використанням засобів стільникового зв'язку* [11, 157].

Мобільній маркетинг є одним з найдешевших та, водночас, найбільш таргетованих засобів комунікаційного просування. В його основі – *послуги SMS-розсилки* та деякі інтернет-технології (Viber, WhatsApp, Skype, Telegram, Line, Facebook Messenger, ICG та ін.).

Останнім часом дедалі більшої популярності набувають месенджери – програми для швидкого обміну повідомленнями, розроблені для спілкування за допомогою мережі Інтернет. Відповідне програмне забезпечення встановлюється на персональних комп'ютерах або мобільних пристроях (смартфони, планшети). Сучасні месенджери дозволяють не тільки обмінюватися текстовими файлами, але й надають можливість голосового і відеозв'язку. При цьому сучасні соціальні мережі можуть забезпечити достатньо високий рівень конфіденційності спілкування та передання даних.

Зазначений інструмент дає можливість донести комунікаційне повідомлення персонально, привернути увагу та налаштувати на певну дію конкретну особу.

Важливим аспектом класичної SMS-розсилки є її масовість – переважна частина користувачів є власниками мобільних телефонів.

Для розповсюдження інформації зазначеним засобом використовують бази телефонних номерів. Їх можна отримати різними шляхами: *офіційним* – адресат дає згоду на отримання рекламно-інформаційних SMS-повідомлень; *неофіційним* – розсилка спам-повідомлень. У цивілізованому світі існують певні законодавчі бар'єри, що блокують нав'язливу персональну рекламу, аж до кримінального переслідування. Зазвичай адресні бази формуються у процесі здійснення купівлі (комерційна сфера) або при складанні баз даних конкретних організацій (державних, громадських, військових структур та ін.).

В умовах ведення військових конфліктів сучасні засоби радіоелектронної боротьби можуть забезпечити доступ до стільникового зв'язку, накриваючи окремі території. Серед провідних технологій, що використовуються у мобільному маркетингу, визначають [11, 158]:

– голосові повідомлення;

– SMS-розсилки;

– MMS-розсилки (текстові або мультимедійні повідомлення з можливістю використовувати фото, відео, музику, посилання тощо);

– wap, gprs, edge та інші технології, що доступні для отримання інформації з мережі Інтернет за допомогою мобільного телефону;

– голосове меню (дозволяє тому, хто телефонує, спілкуючись із автоінформатором, отримати інформацію за потрібними темами, зробити замовлення, дізнатися про акції, знижки, промо-заходи та ін.);

– технології для створення додатків під відповідні мобільні платформи (Android, iPhone, Windows Mobile та ін.);

– системи обміну миттєвими повідомленнями (спілкування, конференція, чат).

У форматі сучасної інформаційної війни використання всього спектру мобільних засобів комунікації (від стільникового зв'язку до різноманітних месенджерів) набуває особливого значення. Зокрема, використання звичайного розсилання SMS-повідомлень може застосовуватися як інструмент прямого або опосередкованого психологічного тиску на військовослужбовців.

Застосування такого інструменту ведення інформаційно-психологічної війни можна було спостерігати під час активної фази війни 2014-2015 рр. на Донбасі. За допомогою відповідних електронних пристроїв, російська сторона робила розсилання повідомлень панічного характеру на мобільні пристрої українських військовослужбовців, що знаходилися безпосередньо в зоні бойових дій.

Підбиваючи підсумки представленого дослідження, маємо зазначити наступне. Сьогодні, як продемонстрували результати аналізу автора статті, фахівців із мережевих інформаційно-психологічних протистоянь, мають у своєму розпорядженні щонайменше кілька інноваційних інструментів. Серед них таргетинг (персональна адресація інформаційного повідомлення), контекстна реклама (прив'язка рекламних повідомлень до певної тематики) та мобільний маркетинг (поширення інформації через персональні гаджети).

У контексті перспективи подальшого розвитку порушених у статті питань слід звернути увагу профільних практикуючих фахівців та науковців на недостатнє опрацювання питання використання засобів комерційної інтернет-реклами та інтернет-маркетингу у галузі інформаційних мережевих війн. Це питання є нагальним та потребує системного підходу, бо науково-технічний прогрес, у контексті розвитку гуманітарних технологій та нових гаджетів, пропонує сьогодні широкі можливості, якими необхідно користуватися для збільшення ефективності зазначеної діяльності.

Також необхідно зауважити на необхідності визначення перспективних шляхів використання зазначених технологій та підготовки профільних фахівців, які будуть використовувати представлені інструменти у вузькоспеціалізованому контексті, саме для здійснення інформаційно-психологічних операцій.

Зважаючи на подане вище, маємо висловити сподівання, що пул профільних фахівців у подальшому буде ширше та ефективніше використовувати всі наявні можливості розбудови системних комунікацій.

Використані джерела

1. Бабаев А. Контекстная реклама [Текст] / А. Бабаев, Н. Евдокимов, А. Иванов. – С-Пб : Питер, 2012. – 304 с.

2. Брекенридж Д. PR 2.0: новые медиа, новые аудитории, новые инструменты / Д. Брекенридж. – М. : Эксмо, 2009. – 245 с.

3. Броган К. Формула эффекта. Как получить реальный результат в социальных сетях / К.Броган, Дж. Смит ; пер. англ. У. Сапцина. – М. : Манн, Иванов и Фарбер, 2013. – 245 с.

4. Вайнерчук Г. Лайкни меня. Экономика благодарности / Г. Вайнерчук. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 296 с.

5. Галфорд Р. Советник которому доверяют / Р. Галфорд, Ч. Грин, Д. Майстер ; пер. с англ. В.Фербер. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2009. – 272 с.

6. Далворт М. Социальные сети: руководство по эксплуатации / М. Далворт ; пер. с англ. О.Петрова. – М. : Добрая книга, 2010. – 248 с.

7. Ермолова Н. Продвижение бизнеса в социальных сетях Facebook, Twitter, Google+ / Н Ермолова. – М. : Альпина Паблишер, 2014. – 358 с.

8. Каплунов Д. Копирайтинг массового поражения / Д. Каплунов. – С-Пб : Питер, 2012. – 230 с.

9. Кошик А. Веб-аналитика 2.0 на практике. Тонкости и лучшие методики / А. Кошик. – М. : Вильямс, 2011. – 528 с.

10. Кролл А. Комплексный веб-мониторинг / А. Кролл, Ш. Пауэр ; пер. англ. О. Огнева. – М. : Эксмо, 2010. – 768 с.

11. Курбан О.В. PR у маркетингових комунікаціях : навч. посібник / О.В. Курбан. – К. : Кондор-Видавництво, 2014. – 246 с.

12. Райт Дж. Блог-маркетинг: Новый рэволюционный путь увеличения продаж, усиления потенциала бренда и достижения выдающихся результатов в би знесе / Дж. Райт. – М. : Эксмо, 2008. – 243 с.

13. Рассел Дж. Веб-аналитика / Дж Рассел. – М. : Книга по Требованию, 2013. – 106 с.

14. Серновиц Э. Сарафанный маркетинг. Как умные компании заставляют о себе говорить / Э. Серновиц. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 210 с.

15. Хайятт М. Платформа: как стать заметным в интернете / М. Хайятт ; пер. англ. О. Медведь. – М. : Манн, Иванов и Фарбер, 2013. – 345 с.

16. Халилов Д. Маркетинг в социальных сетях / Д. Халилов. – М. : Ман, Иванов и Фербер, 2013. – 240 с.

17. Хасслер М. Веб-аналитика / М. Хасслер ; пер. англ. – М. : Эксмо, 2010. – 432 с.

18. Фоллс Дж. Маркетинг в социальных медиа. Просто о главном / Дж.Фоллс ; пер. с англ. В. Иващенко. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 336 с.

19. Шефер М. Маркетинг в Твиттере / М. Шефер ; пер. англ. О. Медведь. – М. : Манн, Иванов и Фарбер, 2013. – 345 с.

References

1. Babaev, A. (2012) Contextual advertising. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].

2. Breckenridge, D. (2009) PR 2.0: New Media, new audiences, new instruments. Moscow: Eksmo [in Russian].

3. Brogan, K., Smith J. (2013) The formula effect. How to get real results in social networks (U.Saptsina, Trans). - Moscow: Mann, Ivanov and Farber [in Russian]

4. Vaynerchuk G. (2012) Layk me. Economy thanks. Moscow: Alpina Publisher [in Russian].

5. Galford, R., Green, C., Meister, D. (2009). Advisor trusted (V.Ferber, Trans). - Moscow: Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].

6. Dalvort, M. (2010). Social Networks: The instruction manual (O.Petrova, Trans). Moscow: Good Book [in Russian].

7. Yermolova N. (2014). Business Promotion in social networks Facebook, Twitter, Google+. Moscow: Alpina Publisher [in Russian].

8. Kaplunov, D. (2012). Copywriting mass destruction. St. Petersburg: Peter [in Russian].

9. Koushik, A. (2011). Web Analytics 2.0 in practice. Subtleties and best practices. Moscow: Williams [in Russian].

10. Kroll, A., Power S. (2010). Comprehensive Web Monitoring (U.Ivanov, Trans). Moscow: Eksmo [in Russian].

11. Kurban, O.V. (2014). PR in marketing komunikatsiyah Kyev: Condor Vidavnitstvo, [in Ukrainian].

12. Wright, J. (2008). Blog Marketing: Revolyutsionny new way to increase sales, enhance brand building and achieving outstanding results in busseness. U. Saptsina (Trans). Moscow: Eksmo [in Russian].

13. Russell, J. (2013). Web Analytics. U. Pechko (Trans). Moscow: Book on Demand [in Russian].

14. Sernovits, E. (2012). Sundresses marketing. How smart companies are forced to talk about themselves. Moscow: Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].

15. Hyatt, M. (2013) Platform: how to become noticeable on the Internet. I. Mann (Trans). Moscow: Mann, Ivanov and Farber [in Russian].

16. Halilov, D. (2013). Social Media Marketing. Moscow: Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].

17. Hassler, M. (2010). Web Analytics. U.Saptsina (Trans). Moscow: Eksmo [in Russian].

18. Falls, G. (2012) Social Media Marketing. Just on the main. I.Mann (Trans). Moscow: Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].

19. Schaefer, M. (2013). Marketing Twitter. O. Medved (Trans). Moscow: Mann, Ivanov and Farber, [in Russian].

УДК 026:004

А.В. Ржеуський

АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ БІБЛІОТЕК З ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТАРІЮ БЕНЧМАРКІНГУ

Мета дослідження полягає в аналізі технологічних засад використання інструментарію бенчмаркінгу для оцінки інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки. Вперше запропоновано комплексний підхід щодо дослідження інформаційного обслуговування користувачів бібліотеками вищих навчальних закладів України у дистанційному режимі. Методологія дослідження полягає у застосуванні методів бенчмаркінгу для визначення еталонної групи бібліотек, що надає широкий спектр послуг користувачам, з метою запозичення кращого досвіду і адаптації у досліджуваній бібліотеці. Інструментарій бенчмаркінгу дозволив провести ефективний порівняльний аналіз інформаційних послуг, запропонованих бібліотеками вищих навчальних закладів України на своїх веб-сайтах з метою визначення та запозичення кращого досвіду.

Ключові слова: *бенчмаркінг, бібліотека, електронні послуги, дистанційне обслуговування.*

А.В. Ржеусский

АНАЛИЗ ИНФОРМАЦИОННЫХ УСЛУГ БИБЛИОТЕК С ПОМОЩЬЮ ИНСТРУМЕНТАРИЯ БЕНЧМАРКИНГА

Цель исследования заключается в анализе технологических основ использования инструментария бенчмаркинга для оценки информационного обслуживания пользователей библиотеки. Впервые предложен комплексный подход к исследованию информационного обслуживания пользователей библиотеками высших учебных заведений Украины в дистанционном режиме. Методология исследования заключается в применении методов бенчмаркинга для определения эталонной группы библиотек, предоставляющей широкий спектр услуг пользователям, с целью заимствования передового опыта и адаптации в исследуемой библиотеке. Инструментарий бенчмаркинга позволил провести эффективный сравнительный анализ информационных услуг, предлагаемых библиотеками высших учебных заведений Украины на своих веб-сайтах с целью определения и заимствования лучшего опыта.

Ключевые слова: *бенчмаркинг, библиотека, электронные услуги, дистанционное обслуживание.*

Antoniy Rzheuskiy

ANALYSIS OF LIBRARY INFORMATION SERVICES WITH BENCHMARKING TOOLS

Purpose of Article. *The study is to analyze the technological principles of using benchmarking tools for evaluation of information services for library users.*

Novelty. *The first time the integrated approach to research information services to users of libraries of higher education institutions in Ukraine remotely.*

Methodology. *The research methodology is to use benchmarking methods to determine the reference group of libraries that offers a wide range of users for the purpose of borrowing and adaptation of best practice in the studied library.*

Conclusions. *Benchmarking tools allow efficient conduct comparative analysis of the information services offered by the libraries of higher educational institutions of Ukraine on their websites to identify and better borrowing experience.*

Keywords: *benchmarking, library, electronic services, remote service.*

© *Ржеуський А.В.*

Упродовж тривалого часу оцінку результатів роботи бібліотеки проводили на основі статистичних кількісних показників. Сьогодні, зі зростанням потоків інформації, виникає нагальна потреба запровадження у бібліотеках нових підходів до надання доступу до інформації, форм і методів обслуговування користувачів. У цьому контексті вагому роль відіграє якісний аспект діяльності книгозбірень. У бібліотекознавстві в останні роки актуальності набуло питання аналізу якості послуг, що надаються бібліотеками. Проте відсутня єдина комплексна методології оцінки якості інформаційного обслуговування користувачів бібліотек, параметризація такої оцінки, хоча деякі спроби в цьому напрямі робилися. Одним з інструментів якісної оцінки діяльності бібліотеки може слугувати бенчмаркінг, який досі використовувався лише в економічній галузі.

Серед дослідників, які запропонували використати бенчмаркінг у контексті бібліотечної справи, варто відзначити П. Брофі [1], який у своїй монографії «Оценка деятельности библиотек: принципы и методы» наводить визначення бенчмаркінгу, його видові характеристики, етапи проведення, до яких належать: планування, пошук партнерів, збір даних, аналіз (вивчення та пояснення отриманих даних), удосконалення існуючих процесів і сервісів.

Стефен Таун (Stephen Town) [6] з Кренфілдського університету (Cranfield University), на Першій міжнародній конференції з вимірювання якості роботи бібліотек та інформаційних сервісів у Нортумбрії, розглянув деякі аспекти використання бенчмаркінгу при дослідженні бібліотек. К. Крізер (Creaser Claire) у своїй праці «Як нас бачать інші: бенчмаркінг у практиці» (As Others See Us: Benchmarking in Practice) представила дослідження із застосуванням технології бенчмаркінгу щодо визначення ефективності роботи довідкових служб та попиту на електронні сервіси бібліотек університетів Великої Британії [5].

В.А. Окладнікова висловила думку, що одним з основних принципів роботи сучасної бібліотеки має стати принцип орієнтації на користувачів, який передбачає необхідність постійного виявлення, оцінку та забезпечення їхніх потреб. На її думку, бенчмаркінг – це технологія, що здатна забезпечити проведення порівняльного аналізу сервісів, персоналу, окремих процесів [2]. Н.М. Ніколаєнко [4] пропонує застосування технології бенчмаркінгу для управління змінами в бібліотеках.

Водночас, у публікаціях зарубіжних та вітчизняних дослідників відсутня деталізація механізмів застосування бенчмаркінгу та технології використання його в проекції на дослідження інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів.

Мета даної статті – проаналізувати технологічні засади використання інструментарію бенчмаркінгу для оцінки інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки.

Інструментарій бенчмаркінгу розроблений зарубіжними фахівцями економічної галузі. Сам термін не має однозначного перекладу українською мовою. Українські представники економічної науки трактують його як механізм порівняльного аналізу ефективності роботи однієї компанії з такими ж напрямами діяльності інших, успішніших фірм. Термін *бенчмаркінг* також трактується як стандарт, отриманий експертним шляхом для використання як еталон, або стандарт, ґрунтуючись на якому, можна сформулювати оцінку будь-якого об'єкта. Д. Маслов та Е. Белокоровін вважають, що бенчмаркінг – це еталонне зіставлення, оцінка процесів підприємства і їхнє порівняння з процесами світових компаній-лідерів з метою отримання інформації, корисної для вдосконалення власної комерційної діяльності [3]. Як і кожен новий термін іноземного походження, кальковане запозичення викликає деякий опір. Але оскільки поняття не отримало еквівалентного перекладу українською мовою, використовуватимемо термін, який прижився в економічній галузі. Вважаю, що у проекції на бібліотечну галузь, бенчмаркінг – це систематичний пошук еталона, навчання на кращих прикладах діяльності бібліотек як соціокомунікаційних та інформаційних центрів, незалежно від їхньої спеціалізації, сфери функціонування та географічного розташування, адаптація отриманого досвіду до специфіки роботи досліджуваної установи і його запровадження.

Наразі немає однозначності застосування бенчмаркінгу у бібліотекознавстві. Разом з тим, у бібліотекознавстві бенчмаркінг можна

використовувати як інструментарій, що забезпечує процеси ефективного порівняльного аналізу досліджуваного бібліотечного інституту з бібліотеками-лідерами, обраними як еталони. Це сприяє обранню ефективних форм та методів роботи з метою запозичення досвіду і його використання для підвищення ефективності функціонування бібліотечного інституту в цілому та окремих його напрямів. Економісти часто ототожнюють бенчмаркінг із простим порівнянням показників або з аналізом конкуренції. Бібліотекознавцям доведеться ще деякий час відстоювати обґрунтованість його застосування як ефективного інструментарію для удосконалення ефективності роботи та забезпечення конкурентоздатності.

Розглянемо основні переваги використання методології бенчмаркінгу в бібліотечній справі:

По-перше, бенчмаркінг сприяє об'єктивному аналізу сильних і слабких сторін роботи бібліотеки. На відміну від SWOT-аналізу, бенчмаркінг забезпечує моніторинг сильних і слабких сторін у контексті порівняння з еталонами.

По-друге, дозволяє вивчити і впровадити нові ідеї в організацію інформаційно-бібліотечної роботи, в маркетингові послуги та в інші напрями діяльності.

По-третє, аналіз діяльності бібліотек-лідерів дозволяє провести стратегічне планування діяльності бібліотечної установи з використанням передових технологій, що використовуються лідерами галузі.

По-четверте, проведення регулярних досліджень з використанням інструментарію бенчмаркінгу дозволяє постійно бути в курсі інновацій у бібліотечній справі і активно їх застосовувати.

По-п'яте, бенчмаркінг дозволяє долати консервативний принцип – планувати від досягнутого, надаючи можливість базуватися на аналізі діяльності бібліотек, що становлять певну конкуренцію.

Бенчмаркінг, що застосовується в управлінській діяльності соціальних інститутів, спрямований на вивчення, запозичення і впровадження у власну діяльність кращих технологій, інноваційних процесів і методів організації роботи з метою створення та подальшого поширення інформаційних продуктів серед своїх користувачів.

Використання цього методу дозволяє розробити алгоритми системного аналізу роботи досліджуваної бібліотеки, бібліотек-лідерів. Перевагою методу можна вважати проведення з його допомогою досліджень низки параметрів упродовж певного часового проміжку. Як свідчить досвід, використання методу порівняльного аналізу даних в основному стосувався одного параметру в певний період часу.

Досвід фірм показує, що бібліотеці, яка тільки починає займатися бенчмаркінгом, як правило, слід починати з внутрішнього бенчмаркінгу, але найбільш ефективним вважається комплексне використання різних його видів. Це дозволяє провести системне вивчення всіх чинників і причин, які визначають позиції бібліотеки-лідера.

На сьогодні актуальною причиною звернення до бенчмаркінгу серед інституцій соціально-інформаційного типу є прагнення займати передові позиції в конкурентному інформаційному середовищі.

Твердження П. Брофі, що бенчмаркінг – це співставлення одного сервісу з іншими подібними і поданого визначення бенчмаркінгу як складової системного і структурованого підходу до пошуку і реалізації найкращих зразків передового досвіду [1, 233], наштовхнуло на думку проведення комплексного аналізу переліку інформаційних дистанційних послуг, що надаються бібліотеками провідних вищих навчальних закладів України.

Дослідження базувалося на використанні методів зовнішнього бенчмаркінгу, який припускає пошук бібліотек, які досягли певних рейтингових позицій та вважаються лідерами у бібліотечній галузі. Цей вид бенчмаркінгу займає переважно більше часу і потребує використання більшої кількості ресурсів для проведення порівняльного аналізу, перевірки достовірності даних і вироблення рекомендацій. Водночас, такий підхід сприяє відстеженню ідей, гідних наслідування. Практика показує, що таким чином можливо заощадити час і ресурси на створення чогось унікального. Інновація цілком може виявитися вже впровадженою в іншій бібліотеці.

Джерелами інформації для такого аналізу стали веб-сайти цих бібліотек, які містять доволі детальну інформацію про весь спектр

інформаційних послуг для користувачів. Це дозволить отримати більш повну об'єктивну картину щодо кращих практик бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів та асортименту послуг, що надаються бібліотеками дистанційно.

Оскільки досліджується досвід бібліотек, що займають передові позиції, це дозволяє уникнути необхідності пошуку власних напрямів розвитку, використовуючи вже перевірені методи, що довели свою ефективність.

У ході дослідження було проаналізовано 41 веб-сайт бібліотек вищих навчальних закладів України. Для зручності візуалізації ходу дослідження бібліотеки було розподілено на кілька груп. Результати аналізу засвідчили, що спектр інформаційних послуг, що надаються бібліотеками вищих навчальних закладів України, коливається в межах такого їхнього переліку:

- пошук у електронному каталозі;
- пошук у інституційному репозитарії;
- доступ до передплачуваних баз даних;
- віртуальна довідка;
- інтерактивні служби спілкування (скайп, on-line помічник та ін.);
- електронна доставка документів (ЕДД);
- віртуальні виставки;
- відеофайли,
- віртуальна екскурсія бібліотекою;
- рекомендовані ресурси (скерування до відкритих інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, баз даних, online-журналів, web-сервісів) *(рис. 1-5)*.

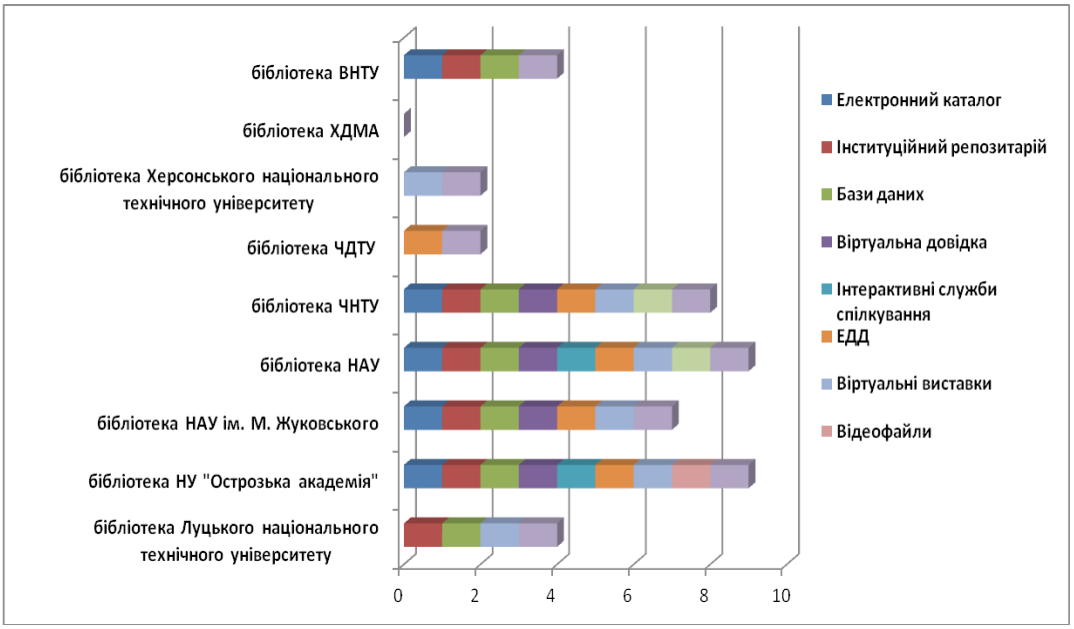

Рис. 1. ***Порівняння бібліотек у групі А***

На даній діаграмі за складом інформаційних дистанційних послуг переважають бібліотеки Національного університету «Острозька академія» та Національного авіаційного університету.

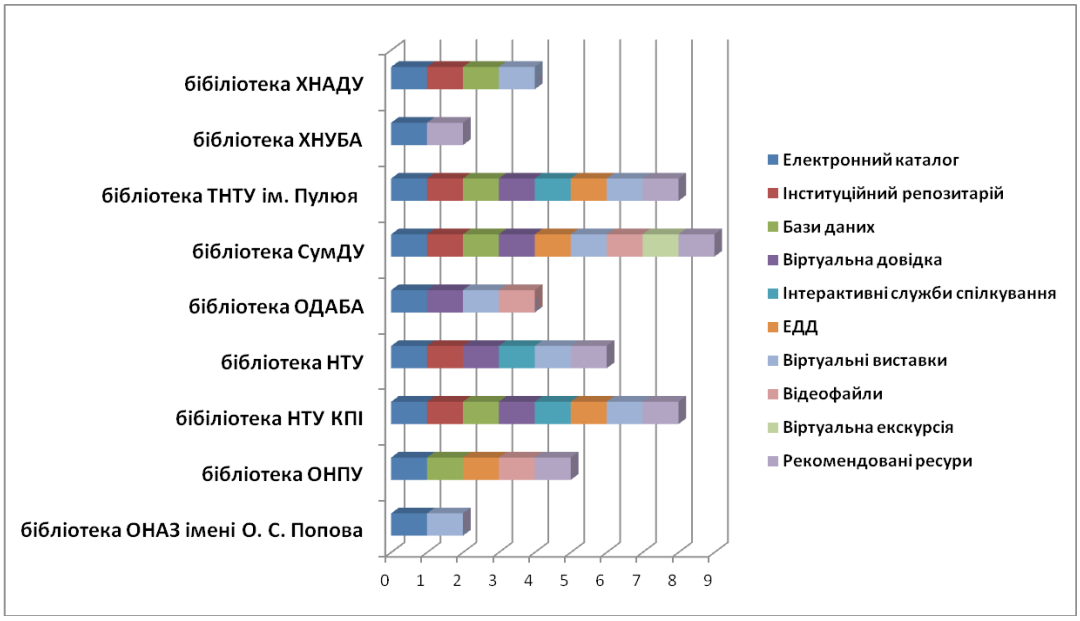

Рис. 2. ***Порівняння бібліотек у групі В***

Найбільш оснащеним інформаційними сервісами виявився веб-сайт бібліотеки Сумського державного університету.

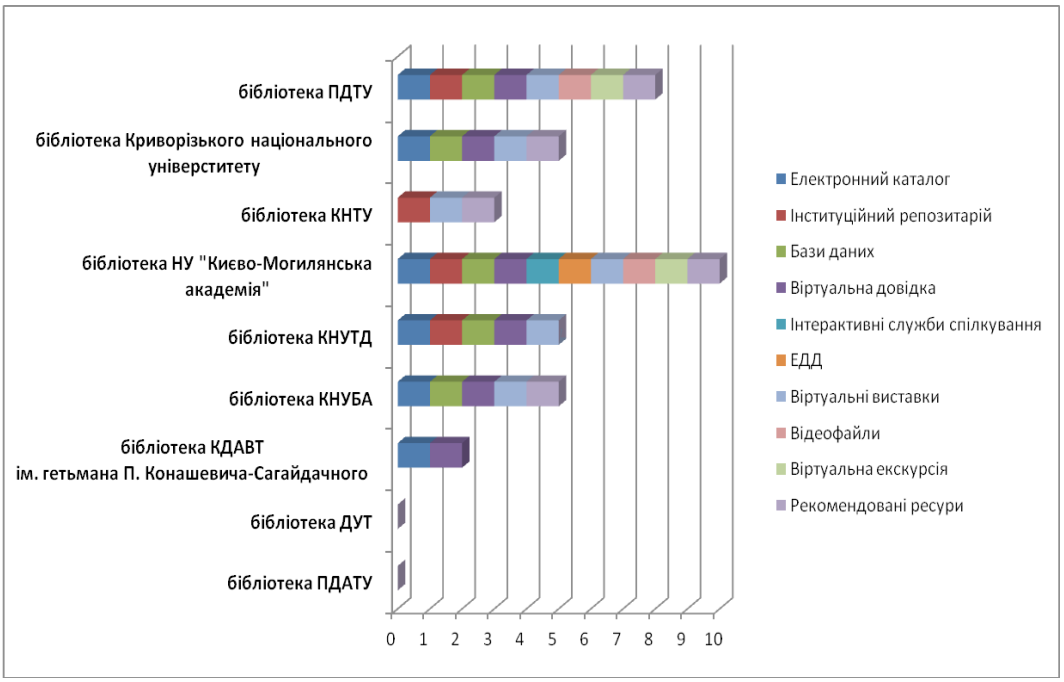

Рис. 3. ***Порівняння бібліотек у групі С***

Серед даної групи бібліотек лідирує бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія».

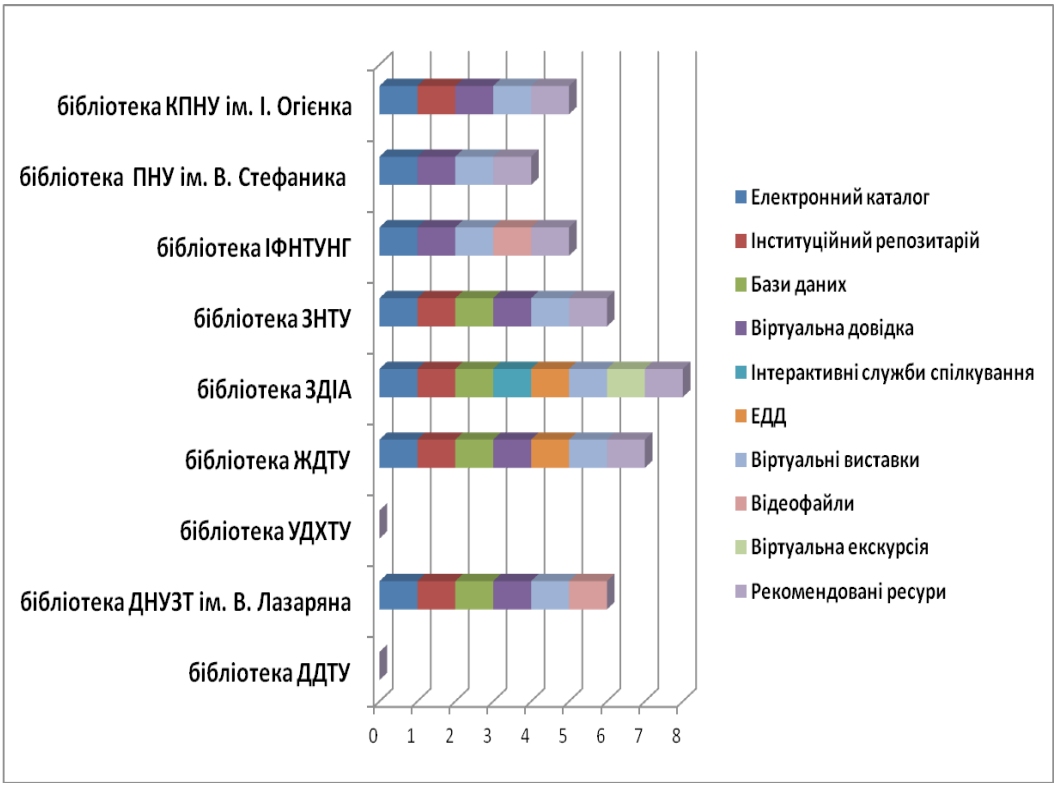

Рис. 4. ***Порівняння бібліотек у групі D***

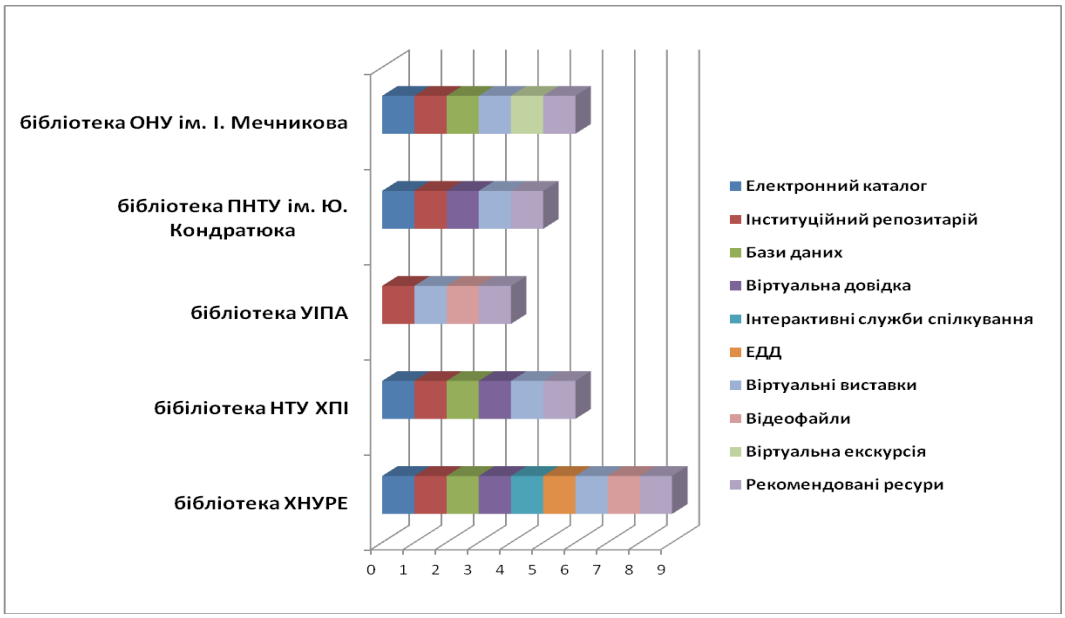

Рис. 5. ***Порівняння бібліотек у групі E***

Серед даної групи першість посіла бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки.

Таким чином, аналіз веб-сайтів бібліотек вищих навчальних закладів дав можливість виявити бібліотек-лідерів, які надають широкий спектр інформаційних дистанційних послуг своїм користувачам:

- Національного університету «Острозька академія»;
- Національного авіаційного університету;
- Сумського державного університету;
- Національного університету «Києво-Могилянська академія»;
- Запорізької державної інженерної академії.

Порівняння інформаційної складової веб-сайтів бібліотек-лідерів дало можливість виявити бібліотеку-еталон – Національного університету «Києво-Могилянська академія» *(рис. 6)*.

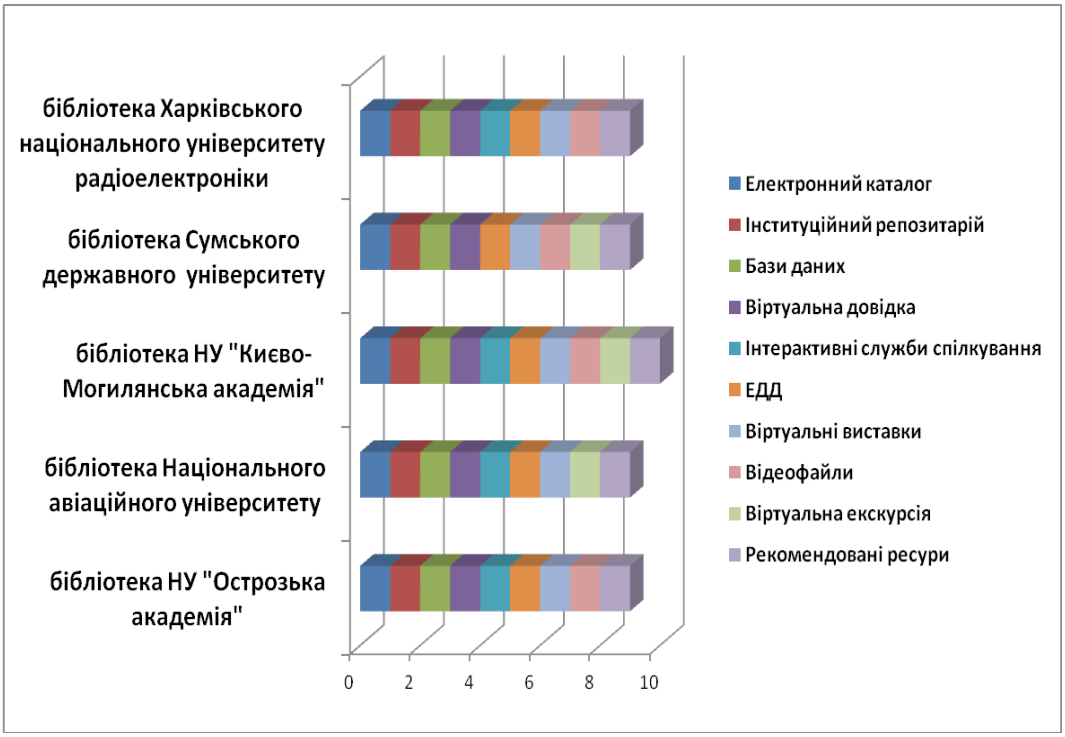

Рис. 6. ***Визначення бібліотеки-лідера серед еталонної групи***

Після визначення бібліотеки-еталону, було проведено детальний аналіз її особливостей, оскільки бенчмаркінг – це не сліпе наслідування роботи іншої установи, його основне завдання – запозичення кращого досвіду й адаптація у досліджуваній бібліотеці. При цьому враховувалося, що не всі інновації можуть сприяти ефективній роботі власної бібліотеки. Кожну пропозицію було детально розглянуто, із врахуванням реалій власної бібліотеки. Деякі ідеї, що з першого погляду не здавалися гідними наслідування, після деякого переосмислення та доопрацювання переоцінювалися і їхнє впровадження сприяло досягненню значних результатів.

Запропоновано комплексний підхід щодо дослідження з допомогою інструментарію бенчмаркінгу спектра інформаційних послуг, що надаються користувачам вітчизняних бібліотек вищих навчальних закладів у дистанційному режимі.

Таким чином, інструментарій бенчмаркінгу, як однієї з потужних і ефективних технологій, дозволив провести ефективний порівняльний аналіз різних бібліотек з метою запозичення кращого досвіду.

Використані джерела

1. Брофи П. Оценка деятельности библиотек: принципы и методы / П. Брофи ; пер. с англ. А.И. Земскова. – М. : Омега-Л, 2009. – С. 230-246.

2. Окладникова А.В. Бенчмаркинг как технология улучшения деятельности библиотечных организаций / А.В. Окладникова // Извест. Иркутской гос. экономич. акад. – 2008. – № 1(57). – С. 88-90.

3. Маслов Д.В. Особенности применения бенчмаркинга на малых и средних предприятиях / Д.В. Маслов, Э.А. Белокоровин // Методы менеджмента качества. – 2004. – № 6. – Режим доступа : http://www.ria-stk.ru/mmq/adetail.php?ID=7721

4. Ніколаєнко Н.М. Бенчмаркінг як ефективний засіб управління змінами в бібліотеках / Н.М. Ніколаєнко // Вісн. ХДАК. – 2014. – Вип. 45. – С. 153-159.

5. Creaser C. As others see us: benchmarking in practice / Creaser Claire. – 2003. – Mode of access: www.lboro.ac.uk/departments/ls/lisu/ downloads/OP33.pdf.

6. Town J.S. Benchmarking and performance measurement / J.S. Town // Northumbria international conference on performance measurement in libraries and information services. – 1995. – Mode of access: http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED405869.pdf

References

1. Brofi, P. (2009). The Appreciation of the library activities: principles and methods. M.: Omega-L [in Russian].

2. Okladnikova, A. V. (2008) Benchmarking as a technology of the improvement of library organizations. Izvestiya Irkutskoy gosudarstvennoy ekonomicheskoy akademii, 1(57), 88–90 [in Russian].

3. Maslov, D. V. (2004). The specific of the benchmarking using at small and large interprises. Metody menedzhmenta kachestva, 6. Retrieved from http://www.ria-stk.ru/mmq/adetail.php?ID=7721 [in Russian].

4. Nikolaienko, N. M. (2014). Benchmarking as an effective method of the changes management in libraires. Visnyk KhDAK, 45, 153–159 [in Ukrainian].

5. Creaser, C. (2003). As others see us: benchmarking in practice. Retrieved fromwww.lboro.ac.uk/departments/ls/lisu/ downloads/OP33.pdf [in English].

6. Town, J. S. (1995) Benchmarking and performance measurement. Northumbria international conference on performance measurement in libraries and information services, newcastle upon tyne, information north. Retrieved from http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED405869.pdf [in English].

УДК 025.5:004

І.М. Вінічук

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СЛОВНИКОВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Розглянуто трансформаційні процеси словниково-термінологічного забезпечення в умовах переходу від індустріального суспільства до суспільства знань, обґрунтовано доцільність використовування у бібліотечно-інформаційній діяльності елементів ринкових відносин. Сектор інформаційних послуг проаналізовано з точки зору розширення послуг, отримання доступу до національних та світових інформаційних електронних ресурсів. Наголошено на потребі впровадження в бібліотечній справі передових надбань сучасного менеджменту.

Ключові слова: *інформаційне суспільство, суспільство знань, екстракції нових знань, достовірність інформації, автоматичне зчитування каталогів, аудіокниги, зінтегрований технологічний цикл, соціокультурна компетентність.*

И.М. Виничук

ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ СЛОВАРНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ В СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ

Рассмотрены трансформационные процессы словарно-терминологического обеспечения в условиях перехода от индустриального общества к обществу знаний, обоснована целесообразность использования в библиотечно-информационной деятельности элементов рыночных отношений. Сектор информационных услуг проанализирован с точки зрения расширения услуг, доступа к национальным и мировым информационным электронным ресурсам. Отмечено необходимость внедрения в библиотечном деле передовых достижений современного менеджмента.

Ключевые слова: *информационное общество, общество знаний, экстракции новых знаний, достоверность информации, автоматическое считывание каталогов, аудиокниги, интегрированные технологический цикл, социокультурная компетентность.*

I.M. Vynychuk

TRANSFORMATION PROCESSES DICTIONARY-TERMINOLOGICAL PROVIDING OF ELECTRONIC RESOURCES IN MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES

The important changes in activity of libraries and transformation process in the transition from industrial society to society of knowledge are considered. The author specified on the necessity of the use in the libraries of economic management for the improvement of the informative providing. Informative services are analyzed from point of increase of their variety and efficiency of cooperating with informative portals. the necessity of the use of new models of modern management for libraries is underlined.

Keywords*: informative society, society of knowledge, extraction of new knowledge, authenticity of information, self-scan of catalogues, audio books, technological cycle, social and cultural competence.*

© *Вінічук І.М.*

У сучасному світі інтенсивно розвиваються процеси глобалізації, які фактично охопили і сферу культури та мистецтва. Значно розширюються межі міжнародного співробітництва, втрачаються традиційні культурово-мистецькі та наукові зв'язки народів, розмежовуються етнічні групи людей, відповідно до стандартів їхнього розуміння національно-територіальної та мовної цілісності, культурової ідентичності та самоідентифікації в термінах культури.

На думку професора В. Чернеця, становлення інформаційного суспільства, динамічний розвиток інноваційної соціально-виробничої структури неможливі без людини творчої, ініціативної, здатної самостійно формулювати достойну мету і знаходити адекватні шляхи її досягнення [3]. Тому в систему освіти активно впроваджують новітні інформаційні технології навчання. Вони ґрунтуються на фундаментальних соціально-культурних принципах і значною мірою змінюють характер і спосіб входження людини у світ освіти і культури. Це додатково стимулює інтерес до проблеми самоорганізації та динаміки розвитку в сфері сучасної культури, її словниково-термінологічного забезпечення. Забезпечення систем та системних зв'язків між терміноелементами терміносистеми програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації, що функціонують за єдиними та узгодженими стандартами, протоколами і технологіями в усьому соціальному секторі, досвіду формування нормативної бази України в галузі інформаційних технологій в умовах інформаційно-комунікативної сфери сучасного суспільства, до цього часу не були предметом спеціального дослідження.

Нині дуже актуальне формування національної українськомовної мережі з подальшим її впровадженням у глобальну світову мережу, а також створення досконалої системи комп'ютерних термінів українською мовою [5]. Сучасний стан устандартованості науково-технічної термінології потребує переходити на нову технологію створювання, експертування та обробляння стандартів різного типу (на терміни та визначення понять, продукцію, послуги, технічні умови тощо), а також опрацьовування текстів законів та нормативних документів різних рівнів та ділянок знань. Усі ці документи потребують контролювання термінів щодо їхньої зуніфікованості, устандартованості, згармонізованості з іншими національними та міжнародними стандартами, оновлювання та внесення змін до стандартів, законів та нормативних документів тощо. Така технологія передбачає наявність повнотекстової бази національних термінологічних стандартів та устандартованих термінів. Національний банк з повнотекстовою базою українських термінологічних стандартів було створено в УкрНДІССІ на замовлення Держспоживстандарту. Він містить близько 60 тисяч терміностатей науково-технічних термінів практично з усіх галузей науково-виробничої діяльності. До складу кожної терміностатті належать: український термін, визначення поняття, англійський, німецький, російський та французький відповідники. Цей банк корисний для розв'язування багатьох завдань, зокрема: розбудовування згармонізованої одно- та багатомовної термінології на національному та міжнародному рівнях; постійного оновлювання та переглядання великого обсягу термінологічної інформації; шукання термінологічних даних за різними критеріями чи їхніми комбінаціями (особливо інформації про наявність у банку терміна та дефініції відповідного йому поняття; подавання даних у різних формах відповідно до специфікації користувача; створювання серійних успеціалізованих словників (перекладних та тлумачних) тощо. Термінологічна база потребує доопрацювання в плані: усунення зайвого (необґрунтованого) дублювання термінів та визначень понять як у термінологічних стандартах, так і в базі устандартованих термінів; зуніфікування мовних засобів для позначання найзагальніших понять; згармонізування термінів та визначень понять у середовищі української мови та багатомовному просторі; відображення сучасного стану фахових знань терміносистемами стандартів. Першочерговим завданням щодо вдосконалювання створеного національного банку устандартованої термінології є внутрімовне узгоджування (згармонізування) української науково-технічної термінології (зуніфікування мовних засобів для позначання найзагальніших понять, однозначна відповідність між терміном та поняттям) на засадах ДСТУ 3966-2000. Уніфікування термінів у середовищі однієї мови можна звести до двох операцій: порівнюван-

ня визначень поняття; вибирання терміна для позначення однакових чи подібних понять. У другому випадку, оскільки здебільшого термінологію будь-якої галузі знання розробляють паралельно кількома мовами, то системи понять встановлюються та визначаються незалежно одна від одної. Одна з головних умов створювання банку згармонізованої термінології – наявність терміносистем одної предметної галузі різними мовами. Ця умова принципово важлива в тому сенсі, що методи творення термінологічних стандартів не можуть опиратися на переклад термінів як основний засіб розробляння термінологічних стандартів. Гармонізування термінів базується на аналізуванні змісту відповідних їм визначень понять. Відношення еквівалентності між двома або кількома термінами встановлюється у разі змістової відповідності визначень, позначених цими термінами понять. Якщо зміст визначення поняття у мові-джерелі відповідає змісту визначення поняття у цільовій мові, то між такими термінами є відношення еквівалентності, тобто ці два або більше термінів вступають у відношення відповідності, що і надає їм право слугувати відповідниками у цих мовах. Якщо ці терміни устандартували національні або міжнародні органи, то про них можна сказати, що це є згармонізовані устандартовані терміни національного чи міжнародного рівня. Згармонізованість термінів найкраще можна досягнути між окремими парами мов, де в кожній парі одна мова та сама (наприклад, українська в українських термінологічних стандартах). Тоді еквівалентні зв'язки встановлюються між українськими термінами та англійськими; українськими та німецькими; українськими та французькими; українськими та російськими тощо. Користувачів банку термінів треба попередити, що еквівалентність між англійськими та німецькими термінами, або між німецькими та французькими, не перевірено. Процес гармонізування як стандартованої, так і вже устандартованої термінології базується на таких чинниках: незалежності укладання терміносистем різними мовами; змістовному аналізуванні визначень понять, щоб виявити відповідність (або невідповідність) змісту визначень; методі порівнювання у мовних парах, де одна мова щоразу та сама; гармонізування термінології не передбачає перекладання терміна з однієї мови на іншу. У випадку, коли поняття не має еквівалента в іншій мові, вводять переклад цього терміна, який позначає це поняття іншою мовою, або залишають визначення поняття без терміна. Проте такий переклад у надрукованому словнику цієї мови не може виступати як термін. Тому всі перекладені терміни повинні мати особливу позначку в базі даних. Для досягнення належного рівня прилученості українського оновлення понятійно-термінологічного апарату науково-технічної термінології до світової, процес гармонізування за наведеною технологією треба здійснювати постійно і синхронно як з розвитком української, так і з розвитком зарубіжної термінології. Найефективніше це можна здійснити, поєднуючи наявний банк устандартованих термінів з іншомовними терміносистемами за допомогою програм підтримування технології гармонізування. Основною ідеєю такого програмного статку є багатоступенева процедура шукання та вибирання терміна; формування та зберігання двох систем термінів, що аналізуватиме експерт.

Нинішній соціум означають як «телепатичний» або телевізійний, бо власне на медійній основі формується сучасна картина світу та інтернетне освоєння дійсності особистістю. «В новому суспільстві, зазначає український вчений А. Чухно, – на перше місце виходить якісно новий виробничий продукт – інформація і знання. Перетворення знань та інформації на головний виробничий ресурс зумовило появу таких якісно нових понять як інтелектуальний продукт, інтелектуальна праця, інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал. Саме тому, на думку професора В. Чернеця, є необхідним вивчення специфіки соціальної взаємодії у нових умовах, ґрунтовне, філософське та культурологічне вивчення процесу циркуляції соціокультурної інформації та комунікації [4]. Сьогодні слід говорити про появу нового типу людини сучасної, яку слід означати вже не як homo sapiens, а як homo virtualis (людину віртуальну, спрямовану на потенціальне, ймовірнісне, можливе), яка створює власні віртуалістські стереотипи поведінки, виконуючи важливі соціальні та культуротворчі функції. Фундамент культурології був закладений у наукових працях В. Віндельбанда, М. Вебера, А. Доброхотова, Г. Зіммеля,

Р. Кронера, О. Шпенглера, К. Яспера, Г. Айзенк А. Леонтьева, А. Урсул, Н. Віннер, В. Борева та ін. Застосування соціально-комунікативної інформації в освіті й науці на теренах інформаційного суспільства, з погляду сучасної соціальної філософії, її трансформація на рівні знання, духовно-ціннісного досвіду людства, нації, особистості розглядаються як новітній етап їхнього розвитку у працях В. Андрущенка, З. Батмана, Л. Губернського, Н. Гендиної, М. Кастельса, А. Козира, В. Кременя, М. Михайліченка, В. Межуеав, А. Найчука, В. Чернеця та ін.). Функціонування, трансформація, управління пізнавальною соціально-комунікативною інформацією в змісті й організації освіти розглядаються на теренах філософії освіти, методології освіти, дидактики (О. Анісімов, В. Бітаєв, Є. Бистрицький, Р. Бетрахмадов, Э. Баллер, І. Зязюн, Р. Зимовець, Р. Кобець, М. Каган, Л. Мацько, С. Ойзерман, Т. Пролеєв, О. Румянцев, О. Сидоренко, А. Спіркін, С. Шевчук, В. Шульга, С. Гончаренко, В. Чернець, В. Сичова ін.). Сучасне суспільство, зазвичай, тлумачиться як «інформаційне», котре здійснює перші кроки на шляху переходу до «суспільства знань». При цьому останнє розглядається як вища стадія інформаційного суспільства. Як видно, науковці, дослідження яких привели до появи терміна «суспільство знань», вкладали в нього дещо інший зміст [10]. Конкретизуючи ідею цієї сутності, Пітер Друкер, основоположник менеджменту, професор низки американських університетів і консультант найбільших фірм США, 1966 р. увів у науковий обіг термін «суспільство знань» (knowledge society), який означає тип економіки, де знання відіграють вирішальну роль, а їхнє виробництво стає джерелом розвитку [1]. У вищенаведеному контексті цей термін використовувався фахівцями до 80-х рр. XX ст., адекватно описуючи розвиток суспільства: у 30-х рр. з'явилася така наукомістка галузь виробництва як радіотехніка, у 40-х – ядерні технології, у 50-х – комп'ютерне виробництво, у 60-х – космічні технології. У 70-х успіхи в сфері мікроелектроніки спричинилися до появи у 80-х персональних комп'ютерів, а у 90-х – інтернету. Якщо раніше наукомісткі технології сприяли зародженню в суспільстві «острівків знань», то персональні комп'ютери разом з інтернетом обумовили лавиноподібне поширення глобальних інформаційно-комунікаційних технологій. Успіхи в даній сфері виявилися настільки разючими, що в засобах масової інформації сучасне суспільство почали називати інформаційним. Цей термін перейшов і в лексикон політиків, про що свідчить, наприклад, такий програмний документ, як «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства», котру прийняли лідери країн «великої вісімки» 2000 р. З вищевикладеного однозначно випливає мета та сутність трансформаційних процесів у бібліотеках в умовах переходу від індустріального суспільства до суспільства знань – забезпечення розроблення, створення та впровадження наукомістких (насамперед, інтелектуальних) інформаційних технологій.

Потрібно наголосити, що орієнтація на такі технології у бібліотеках існувала завжди. Взяти хоча б процес створення бібліографічної інформації. Детальне теоретичне осмислення, чітке визначення об'єкта та предмета бібліографознавства, методології та базових бібліографічних категорій і понад тисячолітня практика каталогізації привели до того, що бібліографічна діяльність стала вважатися рутинною. Але як процес наукового оброблення документів, який полягає в аналітико-синтетичному переробленні первинної документної інформації в бібліографічну, і тому його потрібно вважати першим етапом наукоємних технологій екстракції нових знань.

Магістральним напрямом формування єдиного науково-інформаційного простору держави виступає творення системи галузевих та регіональних науково-інформаційних порталів. До першочергових завдань формування такого простору належить створення науково-інформаційного веб-порталу із системами пошуку та архівування розміщеної в глобальних інформаційних мережах інформації про державу, а також наукової та суспільно значущої інформації. Актуальним для формування єдиного науково-інформаційного простору є також організація наповнення корпоративних баз, банків даних як засобу інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек та інших центрів документних комунікацій, створення інтегрованої довідково-пошукової системи розкриття змісту сукупних фондів наукових бібліотек. До принципово нових завдань, пов'язаних із

трансформацією сайту бібліотеки у науково-інформаційний портал, потрібно віднести і розробку комп'ютерних технологій інтелектуальної аналітико-синтетичної переробки інформації та екстракції знань. Ці технології мають забезпечити проведення бібліометричних, інформометричних та наукометричних досліджень і створення нових інформаційних продуктів. Для цього бібліотека має забезпечити створення та розвиток програмних засобів нового покоління для інтелектуальної обробки інформації. Інтегровані інформаційні ресурси наукової електронної бібліотеки – це трьохкомпонентна структура, яка включає бібліографічні, реферативні та повнотекстові бази даних. Їхнє формування здійснюється з використанням конвеєрної ресурсозберігаючої технології, що передбачає доповнення бібліографічних записів електронного каталогу рефератами наукових публікацій та повнотекстове розширення реферативної бази даних гіпертекстовими посиланнями на поточні комп'ютерні версії публікацій. Великою мірою подолання цієї завади в Україні фахівці пов'язують із набуттям чинності «Положення про електронні наукові фахові видання»; розроблення здійснюється за участі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Бібліотеки світу дедалі активніше долучаються до процесу створення реферативної інформації. Її формування здійснюється, як правило, у спеціальних інформаційних центрах. Така ситуація виникла внаслідок недооцінки бібліотеками ролі наукомістких технологій. Головними концептуальними засадами побудови системи реферування української наукової літератури є поєднання принципів розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання публікацій кооперативними зусиллями суб'єктів системи документних комунікацій (бібліотеками, інформаційними центрами, науковими установами, навчальними закладами, видавництвами тощо) та централізованої кумуляції кооперативно створених масивів реферативної інформації з формуванням загальнодержавної реферативної бази даних [5].

Сьогодні активно створюються нові, геоінформаційні технології, які інтегрують роботи з базами даних, процедури математичного аналізу і методи наочно-просторового наведення результатів щодо завдань накопичення, обробки і надання користувачам геопросторової інформації. Створення геоінформаційних технологій зумовлене переходом владних структур до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій, що потребує не просто констатації фактів на підкріплення тієї чи іншої тези, а системного підходу до розв'язання проблеми в цілому на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями сучасних автоматизованих інформаційних систем. Наступний, четвертий, етап інтелектуального оброблення документів тісно пов'язаний з комп'ютерними технологіями, оскільки його реалізація потребує електронних інформаційних ресурсів та значних обчислювальних потужностей. Ідеться про проведення бібліо-, інформо- та наукометричних досліджень у сховищах даних. У процесі цих досліджень можуть здійснюватися такі інтелектуальні операції, як класифікація (виявлення ознак, що характеризують групу, до якої належить той чи інший документ, за допомогою аналізу вже класифікованих публікацій і формулювання деякого набору правил), кластеризація (відокремлення компактних скупчень документів, що мають подібні, заздалегідь не задані ознаки) тощо. Робота в цьому напрямі дедалі більше інтенсифікується. Можна говорити вже про певні досягнення, хоча в повсякденній практиці згадані інтелектуальні технології поки що освітянськими бібліотеками не використовуються. Інтегрований технологічний цикл, що передбачає бібліографування, реферування, підготовку інформаційно-аналітичних і прогностичних матеріалів, проведення бібліо-, інформо- та наукометричних досліджень, є передумовою, необхідною для досягнення головного кінцевого результату – екстракції зі сховищ даних нових знань, які в явному вигляді в них не містяться. Цей, п'ятий, етап наукового оброблення документів сьогодні не реалізовується, проводяться лише дослідження та експерименти. Однак, саме діяльність такого рівня, на наше переконання, забезпечить входження бібліотек до суспільства знань як системоутворюючої ланки інформаційної сфери суспільства, сприятиме їхній трансформації з відносно автономних елементів інфраструктури, що сьогодні вважаються допоміжними, в

інформаційні серцевини виробничих, наукових, освітянських і культурологічних структур. На перший погляд, це набуття бібліотеками якісно нового статусу і ролі в суспільстві, якого вони не мали ніколи раніше. Однак історія свідчить, що така трансформація є, насправді, відродженням притаманних бібліотекам сутністних функцій наукової установи, інформаційно-аналітичного центру, культурологічної інституції, навчального закладу тощо. Були часи, коли книгозберігачі існували як структури, де поряд із формуванням фондів проводилися фундаментальні дослідження, отримувалися вагомі теоретичні результати світового рівня, створювалися шедеври мистецтва, здійснювалася підготовка кадрів вищої кваліфікації.

І, нарешті, нині значно більшої уваги потребує проблема лінгвістичного забезпечення національної системи реферування як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Один з підходів до практичної реалізації цього принципу потребує створення і включення до складу лінгвістичних засобів комплексу баз даних з інформацією про класифікаційні схеми, що використовуються в бібліотеках та інформаційних центрах. Основним програмним забезпеченням національної системи реферування обрано ліцензійний безкоштовний пакет прикладних програм (ППП) CDS/ISIS, орієнтований на створення великих документних баз даних (до 16 млн записів) і пошуку інформації в них. Сьогодні існують версії CDS/ISIS для комп'ютерів з операційною системою UNIX, Windows і MS/DOS з можливістю роботи в локальних і глобальних інформаційних мережах. Наприклад, систему CDS/ISIS активно використовують ЮНЕСКО, Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ), Лондонська Tute Gallery, ряд міжнародних і державних програм (TERMNET POSTSEA та ін.), програми Європейської економічної спілки (ERASMUS, TEMPUS, COMMET). Менеджмент у сфері інформаційних послуг – це цілеспрямований вплив на діяльність усіх працівників організації для успішного досягнення встановлених ними цілей у досить крихкому середовищі шляхом продуктивного використання наявних ресурсів для більш ефективного виконання управлінських заходів [5]. Результатом праці є соціокультурна компетентність особистості як комплекс знань і уявлень, вмінь і навичок, традицій і ціннісних орієнтацій, отриманих через самоосвіту, та особистий духовно-інтелектуальний розвиток шляхом споживання інтелектуальної продукції, тобто її соціалізація [2]. Виконання цих умов забезпечить перехід від індустріальної економіки до моделі науково-технічного та інноваційного розвитку, збільшить частку наукоємної продукції, сприятиме якості та доступності послуг освіти, науки, культури, охорони здоров'я за рахунок упровадження інформаційно-комунікативних технологій.

Використані джерела

1. Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття : зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, Одеса, 28-30 квітня 2015 р. – К. : НАКККіМ, 2015. – 367 с.

2. Щедролосьєв Д.Е. Использование слабоструктурированной модели данных при построении открытых информационных систем / Д.Е. Щедролосьєв // Вісник Херсонського державного технічного університету. – 2001. – № 3 (12). – С. 327.

3. Чернець В.Г. Культура як засіб соціалізації особистості / В.Г. Чернець. – К., 1995. – С. 73-77.

4. Чернець В.Г. Українська культура у контексті світової цивілізації / В.Г. Чернець. – К. : КДІК Мінкультури України, 1993. – 7 с.

5. Фоміна Л. Специфіка семантичних зв'язків між терміноелементами терміносистеми програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації / Л. Фоміна, А. Ніколаєва // Українська термінологія і сучасність. – К., 2005. – С. 230-234.

References

1. Art education in the cultural space of Ukraine in XXI century. (2015). Proceedings of the International Scientific Artist, Kyiv, Odessa. 28-30April. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].

2. Schedrolosiev, D.E. (2001). Using of the easy-structured models of the dates during the building of the opened information systems, 3(12), 327 [in Russian].

3. Chernec', V.G. (1995). Culture as a method of the personal socialization. Kyiv [in Ukrainian].

4. Chernec', V.G. (1993). Ukrainian culture in the context of the world civilization. Kyiv: KDIK Min-kultuty Ukrainy [in Ukrainian].

5. Fomina, L. & Nikolaeva, A. (2005). Specific features of the semantic connections among term-elements of programming, computer nets and security of information. Ukrainian terminology and modernity. Kyiv [in Ukrainian].

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 002:[339+347.71]:316.77(477)

Г.М. Швецова-Водка

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИСВІТЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Рец. на монографію: Шевченко О. В. Розвиток торговельної документації в Україні: документознавчий аспект : монографія / О. В. Шевченко. – Полтава : Копі-центр, 2016. – 319 с.

Монографію О.В. Шевченко «Розвиток торговельної документації в Україні: документознавчий аспект» присвячено дослідженню теоретичних, методичних і прикладних аспектів функціонування торговельної документації в комунікаційному середовищі торговельної галузі України. Дослідження здійснено в контексті наукової проблематики галузевого документознавства та соціальних комунікацій і спрямовано на розробку перспективних напрямів розвитку торговельної документації на рівні узагальненої моделі системи документаційного забезпечення галузі, що має розвиватися на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Структура монографії визначається логікою подання матеріалу і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаної літератури.

У вступі авторка визначає актуальність теми дослідження, оскільки посилення позицій торговельної галузі в економіці Української держави нині характеризується складністю, пов’язаною з економічними перетвореннями на шляху до створення ринкового середовища. Документаційне забезпечення стає повноцінним ресурсом торговельного виробництва, а якість інформації визначає якість виробництва. Окреслюючи мету роботи – обґрунтування теоретико-методологічних засад розвитку документаційного забезпечення торговельної галузі України, розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення функціонування торговельної документації, О.В. Шевченко спрямовує увагу читачів на проблеми галузевого документознавства, які до нашого часу були малодосліджені.

У першому розділі обґрунтовуються теоретичні засади функціонування торговельної документації в комунікаційному просторі торговельної галузі України як основної ланки системи документаційного забезпечення. Вона відображає та забезпечує ринкове господарство Української держави. В історичному розрізі розкриваються передумови розвитку торговельної документації; подаються термінологічні основи дослідження торговельної документації; надається характеристика комунікаційного середовища торговельної діяльності та місця документальних комунікацій у цих процесах. На думку автора, торговельна документація є комунікаційним каналом, що забезпечує функціонування торговельної галузі України в єдиному галузевому комунікаційному просторі.

© *Швецова-Водка Г.М.*

Особливо вартий уваги другий розділ монографії, в якому ретельно проаналізовано важливі питання: класифікація торговельної документації, її типологічні характеристики, структура та реквізити окремих видів галузевих документів. Авторка розглянула особливості галузевого документообігу, враховуючи функціональну взаємодію між торговельними та документальними комунікаціями; визначила місце документації з комерційної логістики в торговельній діяльності.

Ретельному аналізу підлягає нормативно-правове забезпечення класифікації торговельної документації, основу якого становлять укази Президента України, закони України, накази міністерств України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України і правління Національного банку України, нормативна документація зі стандартизації. Вивчено також стандарти міжнародних організацій ISO (International Organization for Standardization) та IES (Industrial Engineering Society); класифікатори (ДК 009:2010 Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД); ДК 010-98 Державний класифікатор управлінської документації (ДКУД), ДК 004:2008 Український класифікатор нормативних документів (УКНД) та ін.); стандарти підприємств; технічні умови України; розпорядчі документи вищестоящих організацій, положення про установи, накази, розпорядження, інструкції щодо документування торговельної діяльності.

З точки зору нормативно-правового забезпечення і типологічного аналізу основних видів торговельної документації, О.В. Шевченко виокремлює електронний документ торговельного профілю. Значний інтерес становить порушена автором проблема класифікації торговельної документації на електронних носіях інформації з метою створення фасетно-блочної системи класифікації електронної торговельної документації, яка створена на підставі класифікації документів Н.М. Кушнаренко, С.Г. Кулешова, Ю.С. Ковтанюка, інших визначних науковців. Пропонована О.В. Шевченко класифікація базується на таких класифікаційних ознаках: спосіб документування інформації, організація даних у документі, інформаційна складова документа, ступінь згортання інформації, формат представлення інформації, ступінь уніфікації. Привертає увагу функціонування торговельної документації в електронній формі в інтернет-торгівлі. Веб-сайти є її складовою і вміщують електронні магазини, прайс-листи та цінові газети, що інформують потенційних покупців про товари торговельних підприємств.

Актуальною та слушною є думка, висловлена авторкою, про застосування інформаційних технологій для створення електронних комерційних гіпермедіа-документів в інтернет-середовищі із включенням графічних зображень товарної продукції, відеореклами. Заслуговує на відзначення позиція автора щодо зарахування торговельної документації у галузевому документознавстві до інфраструктурного виду документації, оскільки вона функціонує в торговельній базовій сфері та її різноманіття пов'язане зі змістом досліджуваної сфери економіки України.

У третьому розділі здійснено аналіз галузевого документообігу на основі функціональної взаємодії між торговельними та документальними комунікаціями, оскільки документообіг становить основу функціонування торговельних підприємств. Відомо, що система діловодства напрацювала три форми організації роботи з документами – централізовану, децентралізовану і змішану. Більшість торговельних підприємств належать до змішаної форми організації роботи з документами, при цьому частина операцій (прийом і обробка матеріалів та відправлення документів, їхня реєстрація, контроль за термінами виконання, виготовлення, тиражування, архівне зберігання) зосереджується в службі діловодства, а в кожному структурному підрозділі виконуються операції зі створення документів, їхньої систематизації, зберігання справ і передархівній обробці.

Система документообігу забезпечує документною інформацією внутрішніх і зовнішніх споживачів торговельної галузі. О.В. Шевченко підкреслює, що з метою ефективного функціонування документних ресурсів торговельної галузі, необхідно ефективно впроваджувати інформаційні технології (програмне і технічне забезпечення, систему електронного документообігу). Серед істотних елементів інформатизації галузі пропонується введення поетапної

автоматизації електронного документообігу та служб діловодства; створення на торговельних підприємствах інформаційно-аналітичних служб, які дозволяють отримувати інформацію, створювати та здійснювати її обробку та аналіз, що забезпечить своєчасність отримання інформації для прийняття управлінських рішень, підвищить якість їхньої аналітичної бази.

Окремий підрозділ монографії присвячено розгляду документації з комерційної логістики, що допомагає чіткіше зрозуміти функціональні можливості вказаного виду документації. Вона забезпечує торговельні операції виготовлення товарної продукції, її транспортування, проходження митного контролю, зберігання, реалізацію і розрахунок зі споживачем, що визначає задоволення інтересів і запитів споживачів.

У заключному розділі запропоновано концептуальну модель системи документаційного забезпечення торговельних підприємств на технологічній основі електронного документообігу, яка відповідає встановленим вимогам розвитку торговельної галузі та середовища функціонування галузевої інформації, принципам пріоритетності напрямів процесу управління, підтримання відповідного інформаційного рівня і створення сприятливих умов для впровадження інновацій.

Дослідниця простежила формування електронного документообігу галузевої документаційної системи з розкриттям переваг електронного документообігу над традиційним. Вона акцентувала увагу на необхідності впровадження програмного забезпечення і цифрового оброблення великих обсягів галузевої документної інформації.

У підрозділі, присвяченому перспективам розвитку системи документаційного забезпечення торговельної галузі України, авторка пропонує спіраль основних напрямів її удосконалення, до складу якої входять взаємопов'язані між собою ресурси: внутрішні (документні ресурси з документним масивом, документним фондом і документним потоком, інформаційні технології і система діловодства) і зовнішні (документна ідентифікація товарної інформації, документаційне забезпечення маркетингових комунікацій, якості продукції й електронної комерції, споживачі документної інформації, документаційна культура).

Монографія відзначається системним підходом до розгляду проблеми, чіткою структурою та логічністю, новизною та оригінальністю. Список використаної літератури налічує 350 назв, що свідчить про широку обізнаність автора з різноманітними публікаціями, прямо чи опосередковано присвяченими досліджуваній проблемі.

Позитивною характеристикою цієї праці є також супроводження текстового матеріалу значною кількістю засобів візуалізації у вигляді таблиць, схем, діаграм, що надає можливість краще сприйняти викладений матеріал.

Монографія О.В. Шевченко виконана на високому науковому і методичному фаховому рівні. Вона розкриває головні аспекти обраної теми з галузевого документознавства, узагальнює сучасні тенденції розвитку документації в окремій галузі, комплексно враховуючи особливості галузевих торговельних та документальних соціальних комунікацій в умовах інформаційного суспільства. Наукова праця О.В. Шевченко буде корисною для подальшого використання в наукових розробках з документознавства, у викладанні спеціальних дисциплін та в прикладній сфері інформаційно-документного забезпечення галузі. Хотілося б, щоб цій вдалій розробці проблеми функціонування торговельної документації було продовження. Монографія стане у пригоді науковцям, аспірантам і студентам документально-інформаційної сфери, де відчувається брак сучасних україномовних наукових видань з такої проблематики.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Веретеннікова Наталія В'ячеславівна – асистент кафедри інформаційних систем та мереж Національного університету «Львівська політехніка»

Вінічук Ірина Михайлівна – доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Городніченко Анастасія Вікторівна – студентка 4-го курсу гуманітарного факультету кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету

Діденко Ірина Миколаївна – аспірантка третього року навчання Київського університету культури і мистецтв

Довгань Олексій Валентинович – кандидат філологічних наук, провідний бібліограф Наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Карпов Віктор Васильович – доктор історичних наук, завідувач аспірантури-докторантури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Кириленко Олександр Григорович – завідувач відділу з охорони інтелектуальної власності, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, кандидат історичних наук, доцент

Курбан Олександр Васильович – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри реклами та зв'язків з громадськістю Київського університету ім. Б. Грінченка

Лугова Тетяна Анатоліївна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету (ОНПУ)

Мудроха Валентина Олександрівна – завідувач відділу бібліотекознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника

Петрова Мілена Валентинівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційних комунікацій та бібліотекознавства Інституту публічного управління та кадрової політики Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Ржеуський Антоній Валентинович – здобувач кафедри інформаційних систем та мереж Національного університету «Львівська політехніка»

Скабодіна Алла Валентинівна – завідувач відділу обслуговування і зберігання фондів Наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Соколов Віктор Юрійович – кандидат історичних наук, головний бібліотекар Національної парламентської бібліотеки України

Швецова-Водка Галина Миколаївна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри документальних комунікацій і бібліотечної справи Рівненського державного гуманітарного університету

Шевченко Ірина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Інституту публічного управління та кадрової політики Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, президент Української бібліотечної асоціації

Шипота Галина Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв

Міністерство культури України
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Інститут публічного управління та кадрової політики
Кафедра інформаційних комунікацій та бібліотекознавства

ОГОЛОШУЄ НАБІР СТУДЕНТІВ

за спеціальністю 029 «**Інформаційна, бібліотечна та архівна справа**»

Освітні програми «Бібліотечно-інформаційної діяльність» та «Документно-інформаційні системи і ресурси»

Термін навчання:

за освітнім ступенем «бакалавр»:

– на базі повної загальної освіти – 4 роки;

– на базі середньої спеціальної освіти І рівня акредитації або після двох років навчання у вищому навчальному закладі – 2 роки (Увага! 2016 – останній рік набору для навчання за скороченим терміном).

за освітнім ступенем «спеціаліст» – 1 рік (Увага! 2016 – останній рік набору на здобуття ОС «спеціаліст»)

за освітнім ступенем «магістр»:

– на базі освітнього ступеня «бакалавр» або освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» – 1,5 року

Форми навчання: денна, заочна.

Вступна кампанія 2016 року розпочинається 11 липня. Із цього дня вищі навчальні заклади України починають приймати від абітурієнтів документи для вступу в електронній та паперовій формі.

Прийом документів у осіб, які повинні складати вступні іспити або проходити співбесіду у вищих навчальних закладах, закінчується о 18 годині 20 липня.

Прийом документів в усіх інших абітурієнтів, які вступають у ВНЗ на основі повної загальної середньої освіти та подають для вступу результати зовнішнього незалежного оцінювання, закінчується о 18 годині 27 липня 2016 року.

Додаткова інформація – на сайті НАКККіМ (http://nakkkim.edu.ua/) та на сайті Української бібліотечної асоціації (УБА) (http://ula.org.ua/)

Телефони для довідок: Приймальна комісія: +38 (044) 288 80 81

Інститут публічного управління та кадрової політики: +38 (044) 280 34 04

Кафедра інформаційних комунікацій та бібліотекознавства: +38 (044) 531 94 35

Контактна особа: зав. кафедри, к.п.н., професор, Загуменна Віра Вікторівна

Кафедра у Фейсбук – https://www.facebook.com/groups/866808410054282/

Чекаємо на Вас в АКАДЕМІЇ

на кафедрі інформаційних комунікацій та бібліотекознавства

за адресою: вул. Лаврська, 9, корпус 18, аудиторія 27, м. Київ, Україна

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Загальні положення

Редакційна колегія фахових видань Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі – Академії) у своїй роботі керується нормами законодавства України у сфері освіти, наукової діяльності та інтелектуальної власності.

До публікації в журналі приймаються статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не друкувалися.**

Статті приймаються українською, російською або англійською мовами.

Обов'язковими етапами роботи редакційної колегії з опрацювання статей перед публікацією є:

– перевірка на предмет дотримання вимог до редакційного оформлення, згідно з державними стандартами України (ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»; ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»; ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214-76) «Реферат и аннотация. Общие требования»; ДСТУ 3582-97 «Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила»;

– здійснення редколегією внутрішнього та зовнішнього рецензування статей (пп. 2.10, 2.11 Наказу МОН України від 17 жовтня 2012 року № 1111 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»);

– перевірка статей на плагіат (Статті 1, 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; Стаття 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»; п. 16 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»).

Етапи підготовки до друку

Передаючи статтю до редакції, автор гарантує наявність у нього авторських прав на рукопис і дає згоду на публікацію тексту та метаданих статті (включаючи прізвище та ініціали автора, місце його роботи, електронну адресу для кореспонденції) у друкованій та електронній версіях журналу, що передбачає дотримання політики відкритого доступу, згідно з умовами ліцензії Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (див. сайт http://nakkkim.edu.ua/nauka/93-vidannya-akademiji) – можливість вільно читати, завантажувати, копіювати та поширювати зміст статті з навчальною та науковою метою із зазначенням авторства.

1. Статті подаються до відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Академії у робочі дні (з понеділка по четвер з 14.00 до 18.00) **за адресою: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, вул. Лаврська, 9, корпус 11, 2-й поверх, кабінет 37, тел. (044) 280-21-93,**

e-mail: nauka@dakkkim.edu.ua.

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжуються рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації, підписаною доктором чи кандидатом наук (фахівцем за профілем). Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою у кадровому підрозділі.

3. До відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Академії подається паперовий примірник статті та її електронна версія. На кожній сторінці роздруківки автор проставляє свій підпис, а на першій сторінці також зазначає дату подання статті до друку.

4. Стаття, в якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал.

У разі повторного виявлення запозичень, редакція залишає за собою право не брати у подальшому до друку матеріали даного автора.

5. **Правила цитування:**

– всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;

– посилання на підручники є небажаним;

– посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;

– вторинне цитування не дозволяється;

– якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

6. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

7. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Редакція інформує автора про результат розгляду, надсилаючи йому електронною поштою висновок.

Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура статті

1. **Індекс УДК.**

2. **Відомості про автора українською, російською та англійською мовами**, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*.

3. **Контактна інформація**: номер телефону, електронна пошта.

4. **Назва статті** українською, російською та англійською мовами.

5. **Анотації та ключові слова** наводяться трьома мовами (українською, російською, англійською):

а) анотація українською мовою містить «характеристику основної теми, проблеми, мети статті та її результати». Середній обсяг анотації – **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами)**;

б) анотація російською мовою та англійською мовою є перекладом україномовного варіанту, **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами)**;

в) анотація наводиться **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; анотація надається згідно з вимогами наукометричних баз як **структурований реферат,** і повинна містити такі виділені елементи: **мета роботи**, **методологія**, **наукова новизна**, **висновки.**

«Після кожної анотації наводять ключові слова відповідною мовою. Ключовим словом називається слово або стійке словосполучення із тексту анотації, яке з точки зору інформаційного пошуку несе смислове навантаження. Сукупність ключових слів (загальною кількістю не меншою трьох і не більшою десяти) повинна відбивати поза контекстом основний зміст наукової праці.

Ключові слова подають у називному відмінку, друкують у рядок, через кому» *(Пономаренко Л. А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня : методичні поради. – К., 2010)*.

Наприклад:

Антропологічна компонента природи держави

В.В.Хміль, Т.В. Хміль

Мета роботи. Дослідження пов'язане з пошуком нових засобів та методів обґрунтування етичних моральних норм як основи для громадянського втручання в життя держави. Криза певних соціальних теорій та моделей розвитку суспільств не завжди враховує місце та роль держави в соціальних, політичних та духовних перетвореннях. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного методів. Зазначений методологічний підхід дозволяє розкрити та піддати аналізу певні моделі стосовно антропологічної компоненти в соціальних відносинах, що надаються певними типами державних утворень з метою знайти динамічний погляд на майбутнє людини, нові виміри її самореалізації. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про еволюцію свободи людини в різних історичних типах держав. Порівняльний аналіз розвитку держав та місця в них свободи людини надає можливість глибше усвідомити антропологічну детермінанту, яка поступово підпорядковує та бере під свій контроль державні інституції, що необхідні для гуманізації зовнішніх умов буття людини, а також виявити напрямки розбудови держави та простір для самодіяльності людини як «від чого» так і «для чого» необхідна свобода особистості. **Висновки.** Осмислення розвитку парадигмальних систем, що засновані на моральній складовій держави, дає нову точку відліку для реформаторської діяльності, в напрямку зближення держави з загальнолюдськими цінностями. Держава, розбудовуючи себе на моральних загальнолюдських принципах, просувається до свого самознищення, як силового поля влади.

6. **Вимоги до основного тексту:**

– «постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку» (Витяг з Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

7. Структурні елементи статті необхідно виділити з абзацу напівжирним шрифтом, а саме так: **Актуальність теми дослідження**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

Наведені будь-які статистичні дані мають бути підкріплені посиланням на джерела.

8. **Список використаних джерел** оформлюється згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та ДСТУ 3582-97. Джерела наводяться мовою оригіналу в алфавітному порядку.

В списку має бути не менше 7-8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом впливовості або базову монографію в даній галузі.

Прийняті скорочення назв міст публікації: Київ – К., Дніпропетровськ – Д., Харків – Х., Одеса – О., Донецьк – Дн., Москва – М., Санкт-Петербург – СПб., Ленінград – Л., Мінськ – Мн.

9. **References** (література латиницею) наводиться повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному в латиниці.

Список References оформлюється відповідно до стандарту **APA** (American Psychological Association (*APA*) Style). Рекомендовано користуватися системами автоматичної транслітерації:

– для транслітерації українського тексту латиницею слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (http://translit.kh.ua/#passport);

– для транслітерації російського тексту латиницею – систему Держдепартаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html).

Оформити цитування відповідно до стилю APA можна на сайті онлайнового автоматичного формування посилань:

– Citation Machine (http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book)

– http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті Академії: http://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/8F_References.pdf

Технічне оформлення

1. Обсяг – до 13 сторінок (20000 друкованих знаків з пробілами).
2. Текстовий процесор Microsoft Word.
3. Шрифт Times New Roman (Times New Roman Cyrillic), 14 кегль.
4. Поля: не менше 2 см.
5. Полуторний міжрядковий інтервал.
6. Посилання: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела у списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].
7. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «“...”».
8. Ілюстрації подаються за крайньою необхідністю окремими файлами. Формат jpeg з роздільною здатністю не менше 300 dpi без стиснення.

Зразок підпису під ілюстрацією: *В. Стерлігов. Крива проблема №1. 1970. Полотно, олія. 83×105. Державний музей історії. Санкт-Петербург.*

9. Таблиці і формули виконуються згідно з вимогами ДСТУ 3008-95.
8. Примітки оформлюються як виноски. Засоби Microsoft Word не використовуються. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення. Примітки розміщуються після основного тексту перед списком використаних джерел.

Приклад: У тексті:

Мета статті – простежити взаємозв’язок між філософською категорією Ніщо[1] та концепцією…

Після основного тексту перед списком використаних джерел:

Примітки:

[1] Написання Ніщо з великої літери використовується у тих випадках, коли мається на увазі відповідна філософська категорія, при акцентуванні її значущості та за бажанням самого автора. У наведених цитатах написання подано з урахуванням авторського правопису.

Підп. до друку 29.03.2016. Формат 60x84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 14. Зам. 193. Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.